

სამეცნიერო-პედაგოგიური ზ სალიტერ. ჟურნალი

განათლება

(წელიწადი მესამე)

II

თებერვალი

1912 წ.

ამონ კომენიუსკი

შინაარსი: 1. კოფუნული შვი ჭირი იმიერ და ამიერ საქართველოში, იაკობ გოგებაშვილისა. 2. ვიღამი ჭეჭისი. საუბარი ფსინოლოგიაზე, დ. ო—ძისა. 3. ჭი-გინეს ილ. ალხაზიშვილისა. 4. მოკლე საუბარი ანტიკომიდან, ექიმ. ევგ. ლოსა-ბერიძისა. 5. თელავის კურსების გამო, საქმე შემოქმედებისა და ვ. ჯაფარიძისა. 6. იდეალიდან სინამდვილეში, ციავისა. 7. მოკალატე (თარგმანი) ილ. გოგეასი. 8. შო-თა, შანშიაშვილისა. 9. აღმინი, ვაჟა-ფშაველასი. 10. ჩემს ძაღლს, შიო მღვი-მელისა. 11. სიტყვების საკვანძოები, ი. ფერაძისა. 12. წუხილი დ. თურდოსანი-რელისა. 13. გოდება, ლადო გეგეჭკორისა. 14. სააკაძის ამონაკვანძოები ს. აბულა-ძისა. 15. „ახალი ქართლის“ შედეგები „სტეკიანი“ (დასასათება) ივ. ვარაგავასი. 16. ახლად დასაბუთებულ გამზადებულ კურთხევის გამო, ზსუსად კეთილის მოსურნეს არ. პიროსისა, დეკ. კ. კეკელიძისა, დეკ. კ. ცანცაძისა, ი. აბულაძისა. 17. სმ. სახალხო მასწავლებლისა, სახალხო მასწავლებელისა. 18. უბატონო სკოლები, მო-კეთისი. 19. ბიბლიოგრაფია, Waliko-სი. 20. უცნაური რეცენზია, ი. გოგებაშვილისა. 21. განცხადებანი.

ყოველდღიური საზოლიტიკო და სალიტერატურო

„ს ა ხ ა ლ ხ ო ბ ა ჯ ე თ ი“

(წელიწადი მესამე)

ყოველდღიურ გამოცემის გარდა გაზეთს ექნება კვირიული

ს უ რ ა თ ე ბ ი ა ნ ი დ ა მ ა ტ ე ბ ა

დამატება გამოვა კვირაობით

გაზეთის ფასი დამატებისათ: წლით, როგორც ქალაქში, ისე ქალაქ გარეთ ღირს 8 მან. 50 კაპ., ნახევარი წლით—4 მან. 50 კაპ., ერთი თვით—75 კ.

ცალკე ნომერი ყველგან ერთი შაჰრი, დამატებიანი ნომერი (კვირისა) 7 კაპეიკი. აღრესის გამოსაცვლოელი ფასი 40 კაპ.

განაწილება ფასისა: გამოწერის დროს 3., 1 მარტისთვის 2 მან., 1 მაისისთვის 2 მან. და 1 ივლისისთვის 1 მან. 50 კაპ.

1912 წლის ხელის-მომწერთა პრემიად მიეგება ქართული სიტყვა-კაზმულ სსხ. კრებ. ზირველი ტომი „გრდემლი“, კრებ. დაახ. 500 გვ. იქნება და დაურიგდება იანვარშივე. რედაქციის ღირს 9—7 სსთ.

Тифлисъ, редакція „Сахалхо газети“.

რედაქტორ-გამომცემელი ნ. კურდღელაშვილი.

ყოველდღიური საზოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთი

„ბათუმის გაზეთი“

გაზეთის ფასი: ერთი წლით 4 მან. ნახევარი წლით 2 მან. 50 კაპ. სამი თვით 1 მან. 50 კაპ. ერთი თვით 60 კაპ. წლიურ ხელის მომწერთებს გაზეთის ფასი შეუძლიათ გადაიხადონ ნაწილ-ნაწილათ ყოველ ორ თვეში ერთხელ 1 მან. წინ-დაწინ 4 მანეთის შესრულებამდე.

აღრები: Батумъ „Батумсь Газети“.

რედაქტორ-გამომცემელი ა. მ. ჭელიძე.

განათლება

(წელიწადი მეხუთე)

II	თებერვალი	1912 წ.
ჟურნალი წლიურად ღირს 3 მ. 50 კ. ნახევარი წლით 2 მან. სახალხო სკოლების მასწავლებლებს ჟურნალი ტანთმობათ წლიურად 2 მან. 50 კაპ.	ცალკე ნომ- რის ფასი 35 კაპ.	ხელის მოწერა მიიღება ტფილისში წერა- კითხვის საზოგადოების წიგნის მალაზიაში და „ნაკადულის“ რედაქციაში. წერილები და ჟურნალის ფული უნდა გამოიგზავნოს ამ აღ- რესით: Тифлисъ. Дворянская Грузинская Гимназия. Л. Г. Боцвадзе.

ს-გ-ფ-ს-2

ეროვნული შავი ჭირი იმიარ და აშიარ სახარტოველოში.

ჩვენსთანა ბედნიერი
განა არის სადმე ერი?
I. ილ. ჰავეაძე.

შავი ჭირი ორგვარი გახლავთ: ფიზიკური და ფსიხიური. პირველი ასნეულებს და სპობს მხოლოდ მცირეოდენს ნაწილს ერისას, მეორე კი მომავლინებელ სენად ედება მთელს ხალხსა და ამოხვრის გზაზე აყენებს. ჩვენი ბედკრული სამშობლო ჯერ-ჯერობით თავისუფალია, ღვთის მადლით, პირველის შავის ჭირისაგან; მაგრამ მეორე კი მას ძვალსა და რბილში უჯდება, და თუ მის წინააღმდეგ არ აღვიტურენით, სამარის კარამდინ მივიყვანს. რაში მდგომარეობს ეს სენი? ავალაპარაკოთ ფაქტები და დავიწყოთ

მეტად დამახასიათებელი მაგალითიდან. ეს მაგალითი შარშან გამოაქვეყნა ახლად დაარსებულმა საორშაბათო გაზეთმა „თემმა“: „თურმე ერთის ქუთათური გიმნაზიის მოსწავლეებმა უარი განაცხადეს ქართულის ენის სწავლებაზე და სხვა თავისს ამხანაგებსაც უშლიდნენ, ნუ ივლით კლასებში ამ ენის გაკვეთილებზეო. თქვენ გგონიათ, ეს ამბავი მოხდა ბიუროკრატიულს გინაზიაში, ბიუროკრატების ზედ გავლენით? სრულიადაც არა. ამ ფაქტს თურმე ადვილი ჰქონდა ქართულს კერძო გიმნაზიაში, რომელიც დაარსებულია ახლ-

ხანში ქართველი პედაგოგებისაგან, გამგებლობაც მათ ხელშია, და თვით მოწაფეებიც თითქმის მთლად ქართველებისაგან შესდგებიან. ეს ფაქტი თავისი სივალალით პევრად აღმატება ყველა იმას, რაც აქნობამდინ ჩაუდენია ჩვენის მშობლიურის ენის წინააღმდეგ ბიუროკრატია-სა, რომელსაც უხვად ვსწყევლით რუსიფიკაციის გაძლიერების გამო, — ვწყევლით და ამავე დროს ამ რუსიფიკაციაში შიკრიკული სისწრაფით წინ ვუსწრობთ მას. წინ ვუსწრობთ არა მარტო ქუთაისში, არამედ თბილისშიც, ბათუმშიც, გორშიც, თელავშიც, ბევრს ქალაქსა და დაბაში. წინ უსწრობენ არა მარტო კაცები, არამედ უფრო მეტად ქართველი ნასწავლი ქალები. წინ უსწრობენ ოჯახები, ეკლესიები, სკოლები. დვიძლი-ენა ათვალწუნებული გვაქვს, ვთაკილობთ მის ხმარებასა და თავს ვიწონებთ უცხო ენაზე ქღურტულით შინ და გარედ. იმითრ, რაც ყველა შეგებულს ერს სასარტყვინოდ მიაჩნია, ჩვენ ვმაყობთ, თავი მოგვაქვს.

გავითვალისწინოთ სავსებით ეს შავი ჭირი და დავასურათოდ იგი უტყუარის ფაქტების მთელი რიგით, მწკრივად.

ჩვენ ბათუმში ვართ. საგანგებო კრება გამართული ერთის საკითხის გადასაწყვეტად:

ამ კრების თავმჯდომარე ქალაქის მოუჩრავი თავადი ანდრონიკაშვილი კრებას უდგენს ამ გვარს წინადადებას: მოგვხსენებათ, რომ ყველა ეროვნებანი და სარწმუნოებანი რუსეთში სარგებლობენ უფლებით — საღმრთო სჯული ასწავლონ თავის მშობლიურს ენაზე, როგორც დაბალს, ისე საშუალო სასწავლებლებში. ამ უფლებას ფაქტიურად მოკლებულნი ვართ მხოლოდ ჩვენ — ქართველები, — სამწუხარო გამოჩაქლისს მხოლოდ ჩვენ შე-

ვადგენთ. ვიშუამდგომლოთ, რომ ეს უფლება ჩვენც მოგვეცეს და საღმრთო სჯული ქართველს ბავშვებს და ყმაწვილებს ასწავლონ ყოველ-გვარ სასწავლებელში თავის დედა-ენაზე ქართველმა მოძღვრებამა. —

— რა საჭიროა? გაბედულად გაისმა უცებ სამის სულიერის ხმა, — დარჩეს ისე, როგორც აქამდინ იყო, ისწავლონ ჩვენმა ბავშვებმა წინანდელბურად ეს საგანრც რუსულსა და სლავიანურს ენაზე.

თქვენ გგონიათ, რომ ეს ხმა ბიუროკრატის წარმომადგენლებს ეკუთვნოდათ? ასე იფიქრებთ; მაგრამ მოსტყუვდებით. ეს ანტიქარული შეხედულობა და აზრი წამოაყენა სამმა ასულმა ივერიისამ, რომელთაც თურმე თავისი თავი ზედმეტ განათლებულად მიაჩნიათ. დიად, სამი ასული ივერიისა წინ აღუდგა მეტად სასარგებლო ეროვნულს და წმიდა პედაგოგურს წინადადებასა და კეთილი საქმე ჩაუფშა, წაახდინა, აღბად საამებლად ულტრა-ბიუროკრატებისა.

რა საჭიროაო, იკითხეს. ეს საკითხი ყველა ერს და სარწმუნოებას, რომელნიც მოქცეულნი არიან რუსეთის საზღვრებში, დიდი ხანია გადაწყვეტილი აქვთ, სთვლიან ამ უფლებას მეტად საჭიროდ და მასზე არას გზით ხელს არ აიღებენ. რა საჭიროა? დავეკითხოთ ამ ხალხებს. ისინი გვეტყვიან: პირველად, დედა-ენაზე სწავლება საღმრთო სჯულისა ბავშვებს და ყმაწვილებს გულში უნერგავს რელიგიურს გრძნობას, რომელიც თვით დიდებულს ბრძენს რუსეთისას ლევ ტოლსტოის მიაჩნდა და საუკეთესოსა სძირკვლად ჰუმანიუტრის, ადამიანურის ცხოვრებისა. რელიგიოს სფერაა გრძნობისა და გრძნობა კი მხოლოდ დედა-ენაზე შეიძლება ჩაინერგოს განვითარდეს და გაძლიერდეს. როგორც

პოეტობა არ შეიძლება უცხო ენაზე, ისე გულწრფელი სარწმუნოება ვერ გავრცელდება სხვა ენაზე. ეს უპირველესად ყოვლისა აქსიომასავით დაამტკიცეს თვით მოციქულებმა, რომელნიც სახარებას უქადაგებდნენ არა თავის ურიულს ენაზე, არამედ ადგილობრივზე, ეროვნულზე. მეორედ, საღმრთო სჯულის სწავლება დედა-ენაზე ავარჯიშებს ბავშვებს მშობლიურს მეტყველებაში, მშობლიურის სახელსძღვანელოების კითხვაში და ძლიერ ემხარება როგორც ენის შეთვისებას, ისე კითხვის პროცესში დახელოვნებას, რის გამოც ბევრად მეტს წიგნს კითხულობენ დედა-ენაზე. მესამედ, ამ საგანს ასწავლიან არა მამიძაცვალნი, არამედ ღვიძლნი შვილნი მშობელის ერისა, რომალთაც ბევრად კეთილი, ბევრად გულითადი გავლენა აქვთ თავისს მოწაფეებზე, ვიდრე პირველებსა.

აი რამდენს სიკეთეს მოაკლეს ქართველი მოზარდი თაობა იმ სამმა ასულმა, რომელთაც წმინდა შავარზმული აზრი წამოაყენეს, თუმცა უთუოდ ეგონათ, დიდი ღიაერალობას ჩაკდივართო. —

ერთს წამს ვესტუმროთ ქუთაისს, სადაც დისტატორობს ჩვენი ვიცია გრამატიკოსი, რადნი „რიგიანობისა“, „ზრდილობისა“ და „სამართლიანობისა“, ერთი სიტყვით ქართველი პურიშკევიჩი. ამ გვამის სადგურის მახლობლად ასეთს სცენას თურმე იხილავთ: ზის პატარა იმერი, დაღონებული და დაძმარებული, ჩაპკირკიტებს რუსულს წიგნსა და იზეპირებს გაუგებრად, თუთიყუშვივით: *Единъ Богъ во святой тройцѣ поклоняемый есть вѣченъ, который не имѣетъ ни начала, ни конца своего бытъя*, და სხვანი.

ჩვენი ვიცია ვაუბატონი ამ უმახინჯესს მოვლენას იოტის ოდენა ყურადღებას არ

აქცევს, რადგანაც მას ქვეყნის მტრებად ისინი კი არ მიაჩნია, ვინც ქართულს სკოლიდან ქართულს ენას ექსორიას უშვრება, ვისაც თვით ბიუროკრატიულს სამოსწავლო გეგმაში შეაქვს ზედმეტი ანტიქართული ცვლილება და მთელს მოზარდ თაობას გაუგუნურების გზაზე აყენებს, ვინც ლევიცკის მუნჯურ მეთოდს მკედრებით ალაღვენს, — არა, ესენი და მსგავსნი მათნი მას არამც თუ დამნაშავედ არ მიაჩნია, არამედ უბრალო სამდურავიც ვერ ეთქმითო, ბრძანებს. სანაცვლოდ, ქვეყნის მტრებად იხსენიებს, პირის ჩატკბარუნებით, იმათ, ვინც სისტემატიურად იცავენ საარსო მხარეებს და პირობებს ხალხის საღის განათლებისას; მაგრამ ერთი მიუტევებელი დანაშაულება კი მიუძღვით: ვიცია გრამატიკოსის მართლ-წერა უმეტეს შემთხვევაში უკულმა წერად მიაჩნიათ და უფრო ბავშურ ჩხირკედლობად სთვლიან, ვიდრე რეფორმად. სწორედ ამ ჩვენს მამულიშვილზე არის გამოკრილი ქართული ანდაზა: ყვავს თავსა სჭირდნენ, და მას თავი კი არ ენანებოდა, წამწამებზე სტიროდაო. ქართულს ენას აუქმებენ და ჩვენი სილოვანი ამაზე კი არა სწუხს, ამის წინააღმდეგ კი არ იბრძვის, — არა, რაღაც პროვინციალური წერა გაუხია კერპად, რომელსაც თვითონაც ვატაკებით ემსახურება და თავის გაზეთსაც ამსახურებს. განა ეს კი, ეს ჯიუტური ჩხირკედლობა, ნამდვილი შავი ქირი არ არის?

შავი ქირის დაბუღება — ქართულის ენის გაუქმება ხონის სახელოსნო სკოლაში და ქიათურის ახალს სამთო სასწავლებელში წარსულს წელში განვმარტეთ და ახლა აღარ განვაახლებთ სიტყვასა. ვიტყვი მხოლოდ, რომ ჩვენმა გრამატიკოსმა ერთს ანტიქართულს მოვლენასაც ხელი დააფარა და მეორესაცა.

იგი აგრედვე უკურადღებოდ სტოვეს ეროვნულის შავის კირის გამეფებას საბურჯაყანოში. როგორც იტყობინებთან, იქაურს სახალხო სკოლებში ქართული ენა და წიგნი გაუქმებით, საღმრთო-სჯულის სწავლებაც სლავიანურ-რუსულს ენაზე შემოვლიათ და თვით ეკლესიებშიაც აღარ გაისმის მადლიანი ქართული წირვა-ლოცვა, რომლის ადგილი დაუქმებია სლავიანურს წირვა-ლოცვასა. მეტად საწუხაროა, რომ მთელს სამურჯაყანოში არ აღმოჩნდა არც ერთი შეგნებული ინტელიგენტი, რომელსაც თავისი მოძმეებისათვის განეძარტნა და აეხსნა, თუ რა დიდს ენებას მოიმიკის სამურჯაყანო, თუ ეროვნულად და კულტურულად მოსწყდება დედა — ქვეყანას — საქართველოს. ამისთანა განეძარტებით და სიტყვით თავის დროზე შიმართა სამეგრელოს მისმა ნიჭიერმა შეიღმა ლუარსაბ ლოლუამა, და ამ მიმართვამ გამოაფხიზლა მეგრელები, გონზე მოიყვანა, შექმნა ძლიერი ეროვნული მოძრაობა, რომელმაც დაიწყო ქართული ენა სამეგრელოს ეკლესიასა და სკოლებში და განამტკიცა სამეგრელოს ერთობა საქართველოსთანა. ნუ თუ სამურჯაყანოში არ აღმოჩნდება მეორე ლუარსაბ ლოლუა, და არ გაუწევს თავისს მხარეს იმავე სამასახურს, რაც გაუწია აწ განსვენებულმა ლუარსაბმა? ამას მოითხოვს არა მარტო სამურჯაყანოს სიკეთე, არამედ სამეგრელოსიცა. თუ ეროვნულმა შავმა კირმა გაიდგა ფესვები პირველს ქვეყანაში, იგი კირი ადვილად გადალახავს მეორე ქვეყნის საზღვრებს და მოარულისავეთ მოედება მასაც. მაშინ დიდი მეცადინეობით წალმა გამობრუნებული ეროვნული საქმე, ისევ უკუღმა დატრიალდება და ორივე მფობველი ქვეყანა დაღუპვის გზას დაადგება. აი რის

გამო სოველი შეგნებული სამურჯაყანოელი და მეგრელი მოვალეა, რომ ყოველი კანონიერი ღონისძიება იხმაროს, რათა საქვეყნო საქმე გაასწოროს და დააყნოს იგი წარმატების გზაზე. სოხუმის ინტელიგენციაც მზურვალედ უნდა დაეხმაროს სამურჯაყანოელებსა, და შეინარჩუნებინოს მათ ეროვნული სკოლა და ეკლესია. ესეთი გარემოება აადვილებს ამ მიზნის მიღწევას. ამ ქამად სოხუმის ეპისკოპოსად ბრძანდება იმისთანა მადლიანი მღვდელთ-მთავარი, რომელიც მოშორებულთა ყოველს ვიწრო ნაციონალიზმსა და გამსქვალულია წადილით, მოჰფინოს თავისს სამწყსოში ნამდვილი განათლება და სარწმუნოება.

II

გადმოვლახოთ ლიხის მთა და ვეწვიოთ გორსა. შევიდეთ სამაგალითო პირველდაწყებითს ქართულს-სკოლაში, რომელიც არსებობს აქაურს საოსტატო სემინარიასთან. აქ ლახვარივით გულს გვეცემა წარმოუდგენელი უკუღმართობა. ამ სკოლის მასწავლებელს პირველს განყოფილებაში პირველის სამოსწავლო წლის დამდგოდ-განვე დაუწყებინებია რუსულის ენის სწავლება პატარა ქართველებისათვის და ზედ მოუბამს რუსულის წერა-კითხვის სწავლებაც. ქართული ენა და წიგნი კი მთლად და სავსებით გამოუქმევებია ამ პირველი განყოფილებიდან. მთავრობის სამოსწავლო გეგმაც კი ითხოვს-პირველს წელიწადს ისწავლებოდეს მხოლოდ ქართული წიგნი, რუსულს სიტყვებსა და ფრაზებში ვარჯიშობა უნდა დაიწყონ მხოლოდ იანვრის შემდეგ, რუსულის ანბანის შეთვისებას კი ადგილი უნდა დაეთმოს მხოლოდ მეორე წლის დასაწყისიდან. ვინ არის ეს „საუბრე“ მასწავლებელი? რუსი? არა. სომეხი? არა. ოსი? არა. იგი ქართველი

გახლავთ, კახეთის შვილი. რად გაუჩენია ამ ვეპატონს ეს შავი ჭირი თავის სკოლაში? რად გაუსწვრია ყველასათვის ყოვლად უგუნურს ერდგულებაში? ალბად იმ განზრახვით, რომ სხვებზე ზეით აიწიოს. მაგრამ ძალიან შესაძლებელია, რომ ამ ზიზანს იმან ვერ მიახწიოს, ვერ ამალოდეს თავის უფროსების თვალში და კრულფკი ყველასაგან დაიმსახუროს. კრულვის ღირსი კი არის.

ნუ იფიქრებთ, რომ აქ მარტო ერთი სკოლა და მისი მოწაფენი იყვნენ დიდს წაგებაში. ეს შავი ჭირი შეიძლება მოედოს ამ ადგილიდან ყველა სოფლის სკოლასა. საქმე ის გახლავთ, რომ ეს კერა უკუღმართობისა გორის საოსტატო სემინარიის სამავალითო სკოლაა. როგორც მოგახსენეთ, აქ, ამ სკოლაში, სწავლის ოსტატობაში ვარჯიშობენ სემინარიის უფროსი კლასის მოწაფენი, რომელნიც ვალდებულნი არიან სწავლის დასრულების და მასწავლებლად გამწყვების შემდეგ სახელმძღვანელო მაგალითად იქნონონ თავის მოქმედებაში წეს-რიგი და მოწყობილობა ხსენებულის სკოლისა. ამ მომავალს მასწავლებლებს ხალხისას გორის ანტიუდაგოგი მაგალითით ეუბნება: თქვენ სკოლებში პირველი დღიდანვე დააწყებინეთ რუსული ენა, ცოტა ხანს უკან ზედ მიაბით რუსული. წერა-კითხვა, და ქართული ენა კი მეორე წლისათვის გადასდეთ, მეორე წლიდან მესამეში გადიტანეთ და ბოლოს სულაც გააქრეთ. ეს შავი ჭირი ამ „ღირსეულმა“ ვეპატონმა შეიძლება ადვილად შევპაროს სხვა საოსტატო სემინარიასაც, თუ ამ უკიდურესმა უკუღმართობამ ფესვები გაიდგა გორში, სხვაგანაც გაბედვენ მის შემოღებასა, და მაშინ ხალხის განათლება ხალხის დაზარებულად გადიქვევა.

არა ნაკლებ სავალალო უკუღმართობას ვხედავთ გორის ქართულს პროგიმნაზიაში, რომლის შესანახ ხარჯს, სხვათა შორის, ქართველი თავად აზნაურობაც ეწევა არა ნაკლებს იმისა, რასაც მთავრობა ხარჯავს ამ სასწავლებელზე. ამ მხრით გორის პროგიმნაზიას კერძო სასწავლებლის ხასიათიც უნდა ჰქონდეს. ამისთანა კერძო სასწავლებელი ყველგან წმინდა პედაგოგიურს ნიადგზებად აშენებული, და, ასე გასინჯეთ, ზოგი საგნებიც კი საშუალო სასწავლებლისა დედა-ენაზე ისწავლება. გორის პროგიმნაზიიდგანაც ამასვე მოველოდით; მაგრამ საშინლად მოგეტყუვდით. პროგიმნაზიასთან დაუარსებიათ საანბანო განყოფილება, სადაც სათავეშივე წყალი საშინლად აუშლვრევიათ. ეს საანბანო განყოფილება სავსეა ქართველი ბავშვებითა, რომელთა შორის მოიპოვება რაოდენიმე რუსი და სომეხი, კარგი მცოდნე ქართულისა. ეს სავალალო განყოფილება აღუარებიათ ინტერ-ნაციონალურ სკოლად, სწავლება დაუწყიათ პირდაპირ რუსულს ენაზე და მუნჯური სახელმძღვანელოც შემოუღიათ. ქართულის ენისათვის უწყალობებითა კვირაში ორად-ორი გაკვეთილი, და ეს მაშინ, როდესაც მთავრობის მოსამზადებელს ყოველს განყოფილებაში კვირაში ოთხი გაკვეთილია ქართულის ენისა. ნაკლები სიმორბტე იქნებოდა, თუ რომ სრულად არ მიეცათ ქართული ენისათვის არც ერთი გაკვეთილი. და აი რატომ. მოგეხსენებათ, რომ პატარა ბავშვი, თუ ხვალ არ გაიმეორებს დღეს ნაწავლს, ივიწყებს მას, და ეს დავიწყების პროცესი იბუდებს მის ტვინში და ასუსტებს მის მეხსიერებასა. სწორედ ამ სავალალო შედეგს გამოიწვევს ის ორი უზადარუკი გაკვეთილი, რომელიც უწი-

ლადებით ქართულის ენისათვის ქართულის პროგრამისათვის. და სად ვხედავთ ამისთანა საარაკო უმგზავსობას, უკიდურეს ანტიპედაგოგობას? ქართულს პროგრამისათვის, რომლის უფროსად არის ქართველი, მასწავლებლებსაც ქართველები ბლომად არიან და რომელის შენახვაში მონაწილეა ქართველი თავად-აზნაურობა. ეს საარაკო უკუღმართობა მით უფრო მეტს დაღს ასვამს არა მარტო გამგებს და მთელს გიმნაზიას, არამედ თვით თავად-აზნაურობის წარმომადგენლებს, რომ მათ ადვილად შეეძლოთ ესარგებლათ თბილისის და ქუთაისის ქართული გიმნაზიის მაგალითით და ისე მიიწიონ მოწვევით სწავლის საქმე, როგორც აქ არის მოწყობილი.

ჩამოვიდეთ გორიდან თბილისში. შევიარათ ქალაქის მიერ დაარსებულს ქართულს სკოლებში და გავიცნოთ მათი მდგომარეობა. უპირველესად ყოვლისა თვალში გავკვირდებით აი რა გვარი ფაქტი, ბევრს სკოლაში გამეფებული დაგვხვდება მუნჯურს მეთოდზე შედგენილი სახელმძღვანელონი რუსულის ენისა. აქაც თქვენ უსათუოდ ბრალს დასდებთ სამოსწავლო ბიუროკრატის; მაგრამ შესცდებით, ნახევრობით მიანიც. ყველა ამ სკოლებში გამეფდ-მმართველად არიან ქართველი პედაგოგიკები და მუნჯური სახელმძღვანელოებსაც ისინი ირჩევენ. მართალია, ბიუროკრატია ამას ურჩევს, მაგრამ ამ რჩევას ბრძანების ძალა არა აქვს. წინააღმდეგ შემთხვევაში ამ გვარ სახელმძღვანელოებს ყველანი იხმარებდნენ; მაგრამ ეს ასე არ არის. ქართველი პედაგოგები დაუბრკოლებლივ და უშიშრად ასწავლიან ამ სკოლებში რუსულს ენას იმ ჩვენებურს სახელმძღვანელოთი, რომელშიც სისტემატიურად არის გატარებული დედა-

ენის დახმარება და რომელსაც მჭიდრო კავშირი აქვს ქართულს სახელმძღვანელოსთან, რის გამოც ეს ჩვენებური რუსული სახელმძღვანელო უსაქიროესად ჰხდის, ქართულის წიგნის სწავლება წინ წაუძღვარონ რუსულს წიგნსა და ნორმალური ატმოსფერა დაამყარონ სკოლაში. და ამ გვარი სწავლის ნაყოფით ფრიად კმაყოფილია თვით დირექტორი, რაც ცხადია მისი წერილობითი შემოწმებით.

თვით ბევრს სამრევლო ქართულს სკოლაში გამეფებულია მუნჯური მეთოდი და მუნჯური სახელმძღვანელო, თუმცა ამას პირდაპირ ეწინააღმდეგება ოფიციალური გეგმა, დამტკიცებული სინოდის მიერ, და ის გარემოება, რომ იმავე სინოდისგანვე მოწონებულია ქართული სამრევლო სკოლებისათვის მხოლოდ ის სახელმძღვანელო, რომელშიც სისტემატიურად არის განხორციელებული მეტყველი მეთოდი და დედა-ენის დახმარება რუსულის ენის სწავლებაში. და იცით, ვინ უფრო ხელს უწყობენ ამ უკუღმართობას? ისინი, ვინც ხანდახან ცხელ-ცხელ ბარათებს აცხობენ ქართულის გაზეთის სვეტებზე ეროვნულს მიმართულებასზე, პატრიოტიზმზე, მამულიშვილობაზე. ერთს ადგილას სანთელს უნთებენ ხატსა, მეორე ადგილს კი საჩრტეკელს აწოდებენ ეშმაკსა, რათა ჯოჯოხეთს ახალი მუგუზლები მიუმატონ და ამ ეშმაკის წყალობა დაიმსახურონ. მოდი და ამისთანა სულიერს მამებს აზეფის ფეხს, ანუ აზეფის კერძს, ნუ უწოდებთ.

აი კიდევ ყოვლად სამარცხვინო ფაქტი თბილისისათვის. წყნეთის ქუჩაზე თურმე ვახსნილია ორკლასიანი საქალო სკოლა, დაარსებული თბილისის საქველმოქმედო საზოგადოების მიერ. ამ სკოლაში თურმე სწავლობს ასზე მეტი პატარა

ქართველი ქალი და 38 მოსწავლე სხვა ეროვნებისა. ამ სკოლის გამგედ არის ქართველი მინდილოსანი, მასწავლებლები — ადგილი კი დაკავებული აქვთ ქართულის ენის უკოდინართ. ას ქართველ პატარა ქალს არაფერი ესმით თავისი მასწავლებლებისა, ამ უკანასკნელთ არაფერი გაეგებათ თავისი მოწაფეებისა. ხომ ჰოტენტოტური სურათია. და ამ სურათს შეუქმნია ჰოტენტოტური წესი სწავლებისა. პატარა ქართველს ქალებს თვლითაც არ ანახებენ ქართულს წიგნსა, ქართული წერა-კითხვა კიმდევ ნაკრავია, არც ერთი გაკვეთილი არ უნგრუნებიათ მისთვის. შევლენ თუ არა ქართველი გოგონები ამ სკოლაში, მაშინვე ხელში მიარჩებენ რუსულს ანბანსა, რუსულს მუნჯურს წიგნსა და სწავლებასაც აწყებინებენ რუსულს ენაზე, რომლისაც ბავშვებს არაფერი გაეგებათ. გაშტერებული გოგონები შესტკერიან თურმე მასწავლებელს, ახამხამებენ უგუნურად თვალებს, იმეორებენ თუთიყუშისავით რუსულს სიტყვებსა, გაუგუნურების გზაზე სდგებიან და ერთსა და იმავე განყოფილებაში რამდენსამე წელს რჩებიან. სამადლო საზოგადოება იწვევს ბავშვებს კეთილ საქმეზე — სწავლაზე, უმასპინძლებსა კი ტანჯვა-წვალებით, აღუთქვამს გონების პურსა, ხელში კი აჩეჩებს ქვასა, რომელიც უსუსტებს და უსნეულებს ნორჩს ტეინსა. ვაგიგონაით ამისთანა სამადლო საქმე? და ამისთანა უკუღმართ სწავლაში ღარიბ-ღატაკ გოგონებს სწავლის ფულად ახდევინებენ ერთს თუმანსა! ქველმოქმედებაც ასეთი უნდა.

გაუმორდეთ ცოტა ხნობით ცოდვილს თბილისსა ჭ ვესტუმროთ კახეთის ივანეს-თელავსა. აქ გაჩაღებულია სახალხო მასწავლებლების კურსები. მიწვეული ლექტორები აძლევენ სამაგალითო გაკვეთილებს. სამს ლექტორები ერთი ქართველია, სახელდობო ბ.ნი ჯაფარიძე, რუსული ქრისტომატიის შემდგენელი. ბიუროკრატას მრეცია მისთვის სახელმძღვანელოდ

სამოსწავლო გეგმა 1881 წლისა, რომელიც სწავლებას საგნებისა აწესებს მშობლიურს ენაზე; ინსპექტორს კურსებისას ამ გეგმისათვის დაუმატებია საკუთარი წერილობითი განკარგულება, რომელიც თხოულობს, რომ ორს პირველს განყოფილებაში გაკვეთილები მშობლიურს ენაზე მიცემულ იქმნას. მაგრამ ჩვენი ქრისტომატიკოსი ზედმეტ ერთგულებას იჩენს და პირველ განყოფილებაშივე გაკვეთილს აძლევს რუსულს ენაზე, აძლევინებს ამავე ენაზე მასწავლებლებსაც და ამითი მჭერმეტყველოვად უქადაგებს მთელს კრებულს: თქვენც ასეთი ერთგულება გამოიჩინეთ: სოფლის სკოლებში პირველი განყოფილებიდანვე სწავლება მოაწყეთ რუსულს ენაზეო. მან ძალიან კარგად იცის, რომ ასეთს სწავლებას ბავშვების გაუგუნურება მოჰყვება; მაგრამ ეს მას არ აწუხებს.

III

საზოგადოდ, თუ ქართველთა ცხოვრებას კარგად ჩააკვირდებთ, მეტად საეალოლო სურათს გათვალისწინებთ. ბევრს ჩვენს მოძმეს ზურგი შეუქცევია ყოველის ეროვნულის საუნჯისათვის და ვადაგვარების გზას დასდგომია. დასდგომია თვითონაც და სხვებსაც ამა დამლუპველს გზაზე აყენებს, მეტადრე მოზარდ თაობასა.

რას გამოუწვევია ეს ყოვლად უკუღმართი მიმართულება? იგი შედეგია ორის მიზეზისა. პირველი მიზეზი გახლავთ: სულმდაბლობა, მონობა, კურდღლოური შიში. როცა დემონსტრატიულად უარყვოვთ ჩვენს ვინაობას, ჩვენს ეროვნებას და უკიდურეს ლაქიაობას ვიჩენთ, იმედი გვაქვს, რომ ზედმეტს მოწყალებას დავიმსახურებთ და შაბათის გლახებივით დაგვაჯილდოვებენ.

მეორე მიზეზი არა ნაკლებ საყურადღებოა. ვადაგვარება ჩვენში ზოგს ასე ესმის: მართალია, ქართველობას მოეწყდებოდა, მაგრამ, სამაგიეროდ, რუსობას მივეცდებოდათო, პატარა ერის წევრობას დიდი ერის წევრობაზე გავცვლით და უფრო

მოგებაში ვიქნებით, ვიდრე წაგებაშიო. ამ უბედურებს შეგნებული არა აქვთ ის აზრი, აქსიომად მიღებული ანტროპოლოგიაში, რომ გადაგვარებას მოსდევს აუცილებლად გადაშენება, გამობრება, გამოფიტება სულისა და ხორცის, დასუსტება, სიღამბლე, დეგენერაცია და ბოლოს სრულიად გაქრობა. ჩვენ ამ თემას კარგი ხანია ვუძღვენით ცალკე გამოცემა, რომელსაც ჰქვიან, „ბურჯი ეროვნებისა“ და რომელიც საესეა სახელოვან მეცნიერთა ციკატებით და ისტორიული ფაქტებით დასამტკიცებლად იმისა, რომ გადაგვარებას მოსდევს აუცილებლივ გაქრობა ერისა. აქ დავასახელებთ მხოლოდ ორს ხმაამალა მალადღებულ ფაქტსა.

როცა საქართველო შეუერთდა რუსეთსა; ჩვენს სამეფო სახლში, ბაგრატიონთა გვარეულობაში, ითვლებოდა თუნდა ასი წევრი. ერთის საუკუნის განმავლობაში, გადაგვარების წყალობით, თითქმის გაქრა ეს ვეებერთალა გვარეულობა, და თუ ახლა მოიპოვება რუსეთში თითო-ორი ჩამომავალი მისი, იგინი თავის წინაპრებზე ფსიხიკურათა ცდ ფიზიკურათა ც ვაუზომელად დაბლა ჩამოსულნი და კაცუნებად გადაქცეულნი არიან.

მეორე ფაქტი კიდევ უფრო საყურადღებოა. ძველის საბერძნეთის მცხოვრებნი წარმოადგენდნენ გენიალურ ნაციას, რომელმაც აუარებელი ძალადნიჰქიერნი და გენიოსნი აღზარდა, და ამით დასტოვეს იმისთანა საოცარი ქმნილებანი, რომელთა მსგავსნი ახლანდელს კაცობრიობას არ მოეპოვება. შემდეგ, უბედურთა გარემოებათა მიზეზით, ეს საოცარი ნაცია გადაგვარების გზას დაადგა, უღალატა თავის კლასიკურ ენასა და რა მოიმკო? ისე დაბლა ჩამოვიდა ნიჭიერებით და მოქმედებით, რომ ახლა იგი ვერ შეედრება იმისთანა შესამე ხარისხის ქვეყანასაც კი, როგორც არის ჩეხია.

ერთი სიტყვით, თუ ერს სურს იარსებოს ქვეყანაზე, იცოცხლოს და ბედს ეწიოს, იგი ჭირივით უნდა ერიდოს გადაგვარებას, თვალის ჩინივით უნდა იცავდეს იმ ეროვნულს გონებას, გულსა და სულსა, და თვით სხეულსაც, რომელიც მისთვის მიუნიჭებია ღმერთსა და ბუნებასა. იცავდეს, ანვითარებდეს და აღორძინებდეს თავის ქვეყნის ენასა, ეროვნულს განათლებასა, ეროვნულს ლიტერატურასა, თეატრსა, ეროვნულს კულტურასა, და იღწოდეს ყველა თავისი ეროვნულის უფლების აღდგენისა და გაფართოებისათვის, რათა საპატიო ადგილი მოიპოვოს ერთა შორის და გახდეს თავისებური და მნიშვნელოვანი ნაწილი კაცობრიობისა.

წინააღმდეგ შემთხვევაში, ერი, რომელიც უღალატებს თავის ეროვნებასა, ხელს აიღებს ღვთისაგან მინიჭებულ თავისებურებაზე, იგი აუცილებლივ პირს იქმს უფსკრულისაკენ, შეუყენებლივ დაბლა დაეშვება, გადატაცდება სულითაც და ხორციითაც, გაუფერულდება, მოაკლდება ყოველს თავისს ნიქს, სხვის ნიქსაც ვერ ეღირსება, ყველასაგან აბუჩად ავლებული შეიქმნება, სამარცხვინო სახელს დაიმსახურებს, გამოირიცხება კაცობრიობის კრებულისა და ბოლოს გაქრება, როგორც შარშანდელი თოვლი. აი რა საშინელი შედეგი მოელოთა გადაგვარების მოჭრფილივთ პირად და ჩამომავლობით მეტადრე. ასეთია აზრი საუკეთესო ისტორიკოსებისა, ანტროპოლოგებისა და ფსიხოლოგებისა.

რათა ამისთანა საშინელი მომავალი თავიდან ავიცილინოთ და აღაშინურს ბედნიერებაში ჩვენც წილი დავიდლოთ, საქირია უკიდურესად, რომ ყოველმა შეგნებულმა ქართველმა, ქალმა და კაცმა, იმერმა და ამერმა, გლეხმა, აზნაურმა და თავადმა თავის წმინდა მოვალეობად დასახოს დაუღალავი, სისტემატიური, შედგარი პრძოლა ყოველის კანონიერის ღონისძიებით,

ბრძოლა, რომელსაც მიზნად უნდა ჰქონდეს აღდგენა, განვითარება აღორძინება და აყვავება ქართველის ნაციონალ-კულტურისა, ყოველი მისი შტოთი, წინდა ევროპიულს ნიადაგზე.—

ასეთსავე სახიფათო კრიზის განიცდნდა ერთის საუკუნის წინად ჩეხია; მაგრამ მას მხსნელად აღმოუჩნდა ის შტო ეროვნულის სიტყვიერებისა, რომელსაც ამისთანა გაკირვების დროს შეუღარებელი მნიშვნელობა აქვს. მე მოგახსენებთ ეროვნულს პუბლიცისტობაზე. პუბლიცისტებად გადაიქცნენ კალმოსნებიც, მასწავლებლებიც, მღვდლებიც, საზოგადო მოღვაწენიც, ქალნიც და კაცნიც, გადაიქცნენ არა მარტო ბექდური წერილებით, არამედ ცოცხალი სიტყვით, მჭერმეტყველური ქადაგებით. ამ თავისებურმა პუბლიცისტობამ გამოაფხიზლა ჩეხელები, აუხილა თვალეზი, სისუსტი ღონედ გადაუქცია, გულგრილობა მხურვალე მაშული-შვილობად, სასოწარკვეთილება შესცვალა იმედზე, სიცოცხლისა და წარმატების გზაზე დააყენა ერი, რომელიც მომაკვდავს ჰგავდა. მე ეს ფრიად შესანიშნავი მოვლენა ერთის წლის წინად საქმარისად განვმარტე და ახლა აღარ გავიმეორებ.

არ შემძლიან გულ ამოსკენით არ გამოგიტყდეთ, რომ ქართველობა ამ ჟამად თითქმის სრულიად მოკლებულია იმ იარაღს, რომელმაც იხსნა განსაცდელისაგან სლავიანთა ქვეყანა. ჩვენ თითქმის არ გვაბაძია პუბლიცისტობა, რომელსაც ასულდგმულებდეს ეროვნული მტკიცე რწმენა, ღრმად გამოჯდარი გონებასა და გულში. ამისთანა რწმენის სიტყვა ძალიან, რომელიც ხიბლავს უნებლიედ მკითხველსა, მოქმედობს მასზე ელექტრონის ძალით, ამოძრავებს ზარმაცსაც და საზოგადო მოღვაწეობის გზაზე აყენებს ეგოისტებსაც კი. საუბედუროდ, ამ ძალას ახლა თითქმის მოკლებულნი ვართ. ჩვენს პე-

რიოდულის პრესაში მეფობენ: ინდიფერენტიზმი, რომელიც არის წყარო სილაჩრისა და გულგრილობისა, ფანტაზიორობა, მტერი მოქმედებისა, ბავშვური თავმოყვარეობა, რომლისთვისაც საზოგადო სიკეთე თითქმის არ არსებობს, და რომელიც კალმოსანს ჩხირკედელა ბუდრუგუნად ჰხდის და დროს აკარგვინებს იმისთანა რამეების წყერაზე, რასაც ჩვენ ქირ-ვარამთან არავითარი კავშირი არა აქვს და რაც იოტის ოდენადაც ვერ შესაესტებს საშინელს სიმწარეს ჩვენის არსებობისას. თვით ქართული პოეზია, მეღვქესობა, რომელიც წინად ძლიერ შტოს პუბლიცისტობისა წარმოადგენდა, გადაიქცა უმთავრესად გოგოებისადმი ტრფილების სიმღერად.

მაშ ხსნა არსიდან არის? მაშ უნდა დაეხსნათ, მველთებრელებსავეთ, მტკვრისა და რიონის პირად, ნაკადულები ჩვენის ცრემლებისა შევეუერთოთ ამ მდინარეების ზეირთებსა და სასოწარკვეთილების მორევში საცოდავად ვიფორთხალოთ?

დაეკითხოთ ისტორიულს ფაქტებს. ჩეხიის მაგალითი მოგახსენეთ. უნგრეთის წარსულიც იმასვე გვიქადაგებს. იყო დრო, როდესაც უნგრეთელებს ისევე შექცეული ჰქონდათ ზურგი თავისი ეროვნებისათვის და განემენტებრისაქვენ მისიწრაფებოდნენ, თავის ენაზე ლაპარაკი სათაკილოდ მიაჩნდათ და ნემენტური საუბრით ამაყობდნენ. ერთი სიტყვით, ჯადაგვარების გზაზე იდგნენ. ახლა კი უნგრეთი ძლიერს ქვეყანას წარმოადგენს, რომელშიც სდულს და გადმოსდულს ეროვნული ცხოვრება! თვით ჩვენის მეზობლების ისტორიული ცხოვრება სავსეა იმისთანა მომენტებით, როდესაც სომხითის დაღუპვა თითქმის აუცილებელი იყო; მაგრამ დღეს სომეხთა შორის ეროვნული მიმართულება ისეთივე ძლიერია თითქმის, როგორც იყო მა-

შინ, როდესაც მათ საკუთარი სამეფო ჰქონდათ. თვითონ საქართველოს ხანგრძლივს წარსულში ხშირად, ძალიან ხშირად ვხედავთ იმისთანა მდგომარეობას, როდესაც სულის ამოფხვრა ძლიერ მოსალოდნელი იყო; მაგრამ ამისთანა მდგომარეობიდან ჩვენ ქვეყანას თუნდა ასჯერ დაუხწყევია თავი, და ეაუგრძელებია თავისი ეროვნული ცხოვრება.

მეტად დიდს იმედს იძლევა ნიჭიერება ჩვენის ხალხისა. ამ ნიჭიერებას ბრწყინვალედ ამოწმებს ბარონ ნიკოლაი, როდესაც ამბობს, რომ მსოფლიო ისტორიაში პირველად მოხდა ის ამბავი, რომ ქართველმა გლეხობამ თავისი ძალ-ღონით, მთავრობის დაუხმარებლივ, ოთხს მილიონ მანეთად ღირებული მამული საკუთრებად შეიძინაო. ეს უმეტესად შეეხება დასავლეთის საქართველოს. აღმოსავლეთ საქართველომ შექმნა იმისთანა ძლიერი საფინანსო დაწესებულება, როგორც არის საადგილ-მამულო ბანკი, რომლის ნახევარ მილიონზე მეტი ყოველწლიური მოგება ქვეყნის საქმეებს ხმარდება. თუ ამიერმა გლეხობამ ნაკლები უნარი გამოიჩინა, ეს იმის გამო მოხდა, რომ ამიერი ძლიერი ფეოდალები მეტად მძიმე უღელ ქვეშ ამყოფებდნენ მას დიდხანს, ბიუროკრატიის დახმარებით.

ამისთანა ერმა ბრძოლა შეიძლება წავგოს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მას ბელადებად, წინამძღოლებად ეყოლება გზა-დაბნეული, ორჭოფა ინტელიგენტიები. მოგეხსენებათ, რომ ლომებმა ომი წააგეს ვირებთან იმის გამო, რომ ბელადად ჰყვანდათ ვირი. ვირებმა კი ლომებს კუდით ქვა ასროლინეს იმის წყალობით, რომ ჩინებული, კვიანი ლომი უძღვდა მათ წინა და განაგებდა ბრძოლას!

ქართველს ინტელიგენციას შეუძლიან ნამდვილი სამსახური გაუწიონ ჩვენს ხალხს, თან-და-თან იხსნას იგი გაჭირვებისაგან,

პროგრესის გზად დააყენოს და სასურველი მომავალი მოუშალოს, თუ იგი დამსხვრევს კერპს პირადი თავმოყვარობისა და მყვირალა სახელისა, რომელსაც ისე ბევრს მსხვერპლსა სწირავს, განიკურნება საზიზღარი შურიანობისაგან და თავის მოქმედებაში გულწრფელად გაანთქვებს ქვეყნის სიკეთეს, ჩვენის ერის შვებასა და ღებნასა, — ყოველი კონკრეტულის უსამართლობისა და სიბოროტის წინააღმდეგ იხმარებს არა ზოგადს, განუყენებელ ფრაზებს, თუნდაც ღამაზე მსაცა, რაც ქართულ მეცნიერებს ფანტაზირობას და მტროსარეობას აორკეტებს, არამედ დაადგება მტკიცედ და სისტემატიურად კონკრეტულს ტაქტიკასა, მოჰყენს საზოგადოებაში კონკრეტულს აზრებს, და კონკრეტულ ღონისძიებებს გაუთვალისწინებს საზოგადოებას. მხოლოდ ამისთანა ტაქტიკას, ამისთანა კონკრეტულს ბრძოლას, კანონიერ ნიადაგზე წარმოებულს, გამოუფხიზლებია მისუსტებული საზოგადოება, მიუნიჭებია მისთვის მხნეობა, დაუყენებია იგი მოქმედების ნაყოფიერს გზაზე და სასურველი მომავალი მოუშალებია ქვეყნისათვის. —

წერილი დავიწყე დიდებულის ილიას ლექსით, ვათავებ დიდებული აკაკის მოძღვრებით:

გრულ ეოს მისი სსხელი,
ვინც მთა გასცვადას ბარზედა!
თვის ტომის დამწუნებელსა
ჭირა მიჟვა კარზედა.
სურავინ ისხამს სხვის ქურქსა
და ნუ სცვლის თავისს ენას,
თორემ ბოლოს დროს მოიძიკის
მღუღარე ცრემლთა ღუნას!
გადაგვარების მოსურნე
ბუნებისგან გრულაა,
მისი პირადი დარსება
ყოველგან დასავრულია.

იაკობ გოგებაშვილი.

ვილიამ ჯემსი

საუბარი ფსინოლოგიაზე*)

X. ინტერესი.

შეკანსკენელად ჩვენ ვისაუბრეთ ემაწვილის თანშობილ მიდრეკილებათა შესახებ, რომელთა მიხედვით იგი ამჟამად თუ იმ ზირობებში შესაიყრად მოქმედებს. მაშინვე ვილაზარაკეთ მოწათის ინსტიტუტებზედაც. — ზოგიერთ შემთხვევაში ესა თუ ის ინსტიტუტი ზირველ წესთადასაწესად აღიძვრის; სხვა შემთხვევაში კი ეს არ მოხდება, ვიდრე თვით აღზრდა ზირობების არსებობა არ შექმნის შესაიყრ კავშირს. ზირველ შემთხვევაში ჩვენ ვამბობთ, რომ ესა და ეს ზირობანი ანუ საგნები ზირდაზირ, დამოუკიდებლად აღძვრენ ჩვენს ინსტიტურესს, რომ ეს საგნები საინსტიტურესთა თავის თავად; მეორე შემთხვევაში კი ვამბობთ, რომ ესა და ეს საგნები არც მარტო რიგად საინსტიტურესთა, მათდაში ინსტიტურესი აღძვრული და შექმნილი უნდა იქნეს.

არც ერთი საგათისათვის. მწერალ-მედიკოსებს იმდენი უურაღდებია რა მოქმედებათ, რამდენიც საკითხს ინსტიტურესის შესახებ. ინსტიტურესი. ინსტიტუტების ბუნებრივი შედეგია, ამიტომ ჩვენც მასზე ზირ-და-ზირ გადავფიქროთ.

გინაიდან ზოგიერთი საგნები ზირ-და-ზირ გამოიწვევენ თანშობილ ინსტიტურესს, ხოლო ზოგიერთ საგნებისადმი ინსტიტურესი ხელოვნურად უნდა იქმნას გამოწვევული, — ამიტომ მასწავლებლისათვის ფრად საჭიროა იცოდეს, თუ რომელი საგნები ეკუთვნის ზირველ რიგს, რადგანაც, როგორც აქვე განვიმარტავთ, სხვა საგნები მხოლოდ მაშინაა საინსტიტურესო, როცა ისინი შეკავშირებული არიან ზირ-და-ზირ ინსტიტურესის აღმძვრელ საგნებთან.

ემაწვილების ეველა თანშობილს ინსტიტურესს სათავე მათსავე გრძობის სამფლობელოში უდევს. ახალი ხედვითი თუ სინთითი შობაქმნილებანი, განსაკუთრებით განსხვავებული

სახისა და მოძრაობის მექანიკი, უფელთავს უფრო მიიხიდავენ ემაწვილის უურადლებს, ვიდრე საგნების სიტუკვიერი და განყენებული განმარტება.

ზირობის მანკვა, სახნის ბუშტები კლასში, ძაღლების დრენა თუ ზარების წკრიალი ქუსში, — აი, რას უნდა ებრძოდეს მასწავლებელი, თუ კბ სურს, რომ ემაწვილები დაინსტიტურესის თავის საგნითა. ემაწვილი უფრო მეტ უურადლებას აქცევს იმას; თუ რას შერკება მასწავლებელი, ვიდრე იმას, თუ რაზე ლაზარაკობს იგი. სახნი მასწავლებელი რომელსაშიც ცდას აკეთებს კლასში, ან ხატავს დაფასზე. ემაწვილები წებარად და უურადლებით სხედან.

ერთხელ მე თვით შევინაშე, რომ სტუდენტები, რომელთაც ფიზიკის უკითხვად ზროფესორი, უცბად ერთბაშად დაწყხარდენ, დაჩემდნენ და ესავე გაკრძელდა, სახნი ზროფესორი რომელიც ცდას აკეთებდა და ამისათვის ჯობსუ ზონარს ამაშიდა; მეგრამ როგორც კი ამავე ზროფესორმა დაიწყო სიტუკვიერი განმარტება ცდისა, აუღტორაშიც მოძრაობა განდა, ერთი მასწავლებელი ქალი დიდის საზოგნებით მიამბობდა, თუ როგორ მიიპყრთ მან ემაწვილის გულისეური: მიუღს გაკვეთილზე ბავშვს მისთვის თვალი არ მოუშორებია, გაკვეთილის დასასრულს კი სთქვა: „მე სულ ცოუტრები და თქვენი ზედა უბა ერთხელაც არ განხრეულა ლაზარაკის დრესთა“. — აი, რა შეთავის მან მოუღს გაკვეთილზე.

ცოცხალი არსებანი; მოძრაობა საგნები, ან ისეთი რამეები, რომელნიც საფრთხილის ან დრამატულს რასში წარმოადგენენ — აი, სწორეთ ესების ემაწვილის თანშობილი ინსტიტურესის აღმძვრელი. ზატარა ბავშვების მასწავლებელს სშირად მოუხდება მიმართოს ამ საგნებს ემაწვილების უურადლების მისაზერობად. სწავლება უნდა იქონი სათვალ-და-თვალთ: აქ აღდგე

*) იხ. წარსული წილის „განათლებლის“ № 4, 5, 6.

უნდა ჰქონდეს ცდას, ცოცხალ მოთხრობებს, სურათებს, და უმეტესად თვით საგნებს. ეს საშუალება უფრო ხელმისაწვდომია სწავლების ზირველ საფეხურებზე. —ახლა ჩვენ შეგვიძლია დავადგინოთ საზოგადო წყისი, თუ როგორ უნდა დაეუკავშიროთ ხელაფურად აღძრული ინტერესები იმ ინტერესებს, რომელთაც ადგილი ჰქონდათ უმაწვლდის არსებაში სკოლაში მოხარების დროს.

არის სრულიად მარტივი კანონი, რომელიც განსაზღვრავს დამოკიდებულებას თანხმობად და შეუძენად ინტერესთა შორის. ახ ეს კანონი:

ყოველი საგანი, თავის-თავად ინტერესს მოკლებული, შესაძლოა საინტერესოდ იქცეს; უკეთეს მას დაუკავშირებთ იმ საგანს, რომელიც უკვე თავის-თავადვე საინტერესოა. ეს საგნები ისე შეეესოვიან, შეედლებიან ერთმანეთს, რომ საინტერესო ნაწილი ვაგლენას პოულბოს მთელზე და ამ რიგად ინტერესს მოკლებული ნაწილიც საინტერესო ჰხდება. —ეს თვისება მთვან ისე განუყოფელი რჩება, როგორც იმ საგნებისაგან, რომელიც თანშობილ ინტერესს აღძრავენ ხოლმე. აქ აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ ზირველ წყარო არასოდეს არ იმორიბება ასეთი სესხებისაგან და სშირად მთელი უფრო საინტერესო ჰხდება იმ ნაწილზე, რომელიც ზირველად თავის-თავად საინტერესო იყო.

ეს ერთი უმჭკვერველესი და მტკიცება იმისა, თუ რა მნიშვნელობა აქვს ფსიხოლოგიაში წარმოდგენილებათა ასოციაციის ზრინციბს. ერთი წარმოდგენილება შეორეს გადასცან თავის ემოციალურ ინტერესს, თუ კი ისინი შეერთდენ ერთი, ასე ვთქვათ, სულიერ მოქლად. და რადგანც სხვა და სხვა ასოციაციათა რიგებში, რომელშიაც შესაძლოა შევიდეს საინტერესო წარმოდგენილება, განუსაზღვრულად, აქედან სჩანს, რამდენ ნიაბი გზით შესაძლოა აღმინანი ინტერესის გამოწვევა.

ამ განუებულ კანონის გაკება უფრო ადვილი იქნება, თუ ავლებთ რომელიმე კობკრეტულს მაგალითს. უკვლახე დღის თანშობილ ინტერესს აღმინანისთვის წარმოდგენს თავისი ზირადი „იე“ და ბედი. ამიტომ ჩვენ ვხე-

დავთ, რომ რომელიმე საგანი საინტერესო ჰხდება იმ წუთიდან, როდესაც აღმოჩნდა, რომ ის დაკავშირებულია ჩვენს ბედთან. ახა ჭირათხოვეთ უმაწვლად კალამი, კარანდაში; შემდეგ აჩუქეთ მას ეტპვე ნივთები და დაუგვირდით: ის ახლა სულ სხვა თვალთი დაუწვეებს ცქქრას ამ საგნებს. აღმინანის ცხოვრებაში ყოველი შავი სამუშაო, თავის თავად აუტანელი და მისამე, ჯებულობს ხშირად უდიდეს მნიშვნელობას, რადგანც აღმინანმა იცის, რომ ამ სამუშაოსთან დაკავშირებულია მისი ზირადი ბედნიერება. არის, განა, რაიმე მატარებელთა მიმოსვლის გაწესიბებაზე უფრო მოსაწვენი? მკრამ ამასთანავერს იქნება თქვენითვის უფრო საინტერესო მამინ, როდესაც საითკენმე მიემგზავრებით და ამ გაწესიბების ფურცელზე ექით თუ როდის გადის ის მატარებელი, რომლითაც აზირებთ გამგზავრებას; მსკავს შემთხვევაში ეს გაწესიბება საესებით ახერხობს თქვენს უურადლებას... უკვლახ ამ ფაქტებიდან გამომდინარეობს შემდეგი მტრივი კანონი, რომლითაც უნდა იხელმძღვანლოს მასწავლებელმა. როდესაც სურს მიზნურს მოწაფის უურადლება: დიწყეთ ისეთი საგნებიდან, რომლებიც აღძრავენ ყმაწვლადში თანშობილი ინტერესს, შემდეგ გადალით ისეთ საგნებზე, რომლებიც პირდაპირ ეკავშირებიან მათ. ამ კანონის განხორციელებას ჩვენ ვხედავთ საბავშვო ბავშვში, თვალსაჩინო სწავლების გავეთილებზე, ხელსაქმის სწავლებაში. იმ სკოლებში, სადაც ამ წყისთ აწარმოებენ სწავლებას საქმის, მასწავლებელს იშვითად დასჭირდება მოუწოდოს მოწაფეებს წყისრივისად.

თან და თანობით ზაუკავშირე ამ პირველ საგნებს. შემდეგი საგნები და წარმოდგენილებანი, რომელიც გსურთ გააცნოთ მოწაფეებს. დაუკავშირეთ ახალი ძველს რომელიმე ბუნებრივი და ადვილ გასაგები წყისთ ისე, რომ ინტერესი, ერთი წერტილიდან მეორეზე გადასული, ბოლოს და ბოლოს შესძლებდეს აზროვნების ყველა ობიექტების გარემოცვას.

ასეთთა თეორიული კანონი და ამ თვალსაზრისით იგი ადვილი გასაკვირცა. სიძნელეს

წარმადგენს მხოლოდ მისი განხორციელება და ეს იმიტომ, რომ ზოგიერთი მასწავლებელი უფრო ფიზიკურად და ადვილად მოიგონებს შესაფერ მკვლევარს, ზოგი კი ვერა. ზოგი მასწავლებელი თავის განმარტანს გონების მეტეხებით ერთბაშად მოსებებს კავშირს ძველსა და ახლს შორის და სელოფურად გადაქსოვს უცნობს ცნობილთან; ბევრი მასწავლებელი კი, სმწუნხროდ, მოკლებულია ასეთს განმარტანობას და მისი გაკეთილიც უსიცივხლოა, მკვლარია. სწორედ ამასი მდგომარეობს ფიზიკოლოგიური მნიშვნელობა ჰქონარტის პრინციპისა, რომელიც მოთხოვს მასწავლებლისგან მომხადლებს ყოველი გაკეთილისათვის და ძველისა და ახლის დაკავშირებას. ამასივეა ფიზიკოლოგიური მნიშვნელობა კონცენტრაციის მეთოდისა სწავლებაში, რაზედაც ასე ბევრს ლაპარაკობენ ამ ბოლო დროს. რადესაც ისეთ საცნებს, როგორიცაა კოკონათია, სამშობლოენა, ისტორია, ანკარიში აკავშირებთ ურთერთ შორის, თქვენ დებულობთ მთელს სისტემას, რომლის თითოეული ნაწილი ერთგვარად სანტერესდა.

ამ რიგად, თუ გსურთ უზრუნველ ჰქოთ ინტერესი შეკირდეობისა თქვენდამი, ეცადეთ, რომ მოწაფეებში უკვე იცოდენ რამე სანტერესთ იმ საკანზე, რომელზედაც თქვენ გეჭნებათ საუბარი. ეს რიგიე "შესადლოა შედგენდეს იმ წარმოდგენილებათა ჯამს, რომელიც თავის თავად სანტერესთ არის და რომელთაც ახალი თქვენ მიერ გადაცემული ცნობისი უნდა შეკავშირდენ იმ რიგად, რომ შეადგინოს ერთი დოკუმენტად შეკავშირებული ანუ სისტემატიური მთელი. საბედნიეროდ, თითქმის ყველა ნარი კავშირი საკმათა, რომ ამ რიგად ერთი საკნიდგან შეორეზე გადატახნილ იქმანს ინტერესი. რა სამსახური შეუძლია კაციწიოს თქვენ გეოგრაფიის სწავლების დროს მაგ., თმზა, რომელიც სწარმოებს მკვენიერების რომელსაზე კუნსულში! მაგრამ თუნდ თმზისისაც თქვენ შეკვიდათა ჰქონისთ მოწაფეებს, ხმარობენ თუ არა ისინი სასწუმელში წიწაკას? და აქედან გადახვალთ იმზე, თუ

სად იშოვება ეს წიწაკა. ან შეკვიდათა შეკვიდათ-ხოთ იმასწავლებლს.—მისა ჰქვა უნდა იყოს თუ სხვა რამე, და თუ იქორთობენ, რომ მისა ჰქვა არ არის,—რატომ იქორთობენ ასე. შემდეგ უხვანეთ, თუ როგორი შედგენილებისაა ჰქვა და როგორ კეთდება მისი. გარკვეული კავშირი აქ იმ გვარადვე გამოსადგია, როგორც კავშირი შინაგანი; რომელსაც უფრო ლოგიკური ხასიათი აქვს. რაკი ერთხელეუ აღიძრა ინტერესი საცნისად, ამ ინტერესის საშუადმოდ დაცვა უკვე დავილი საქმენკუნი შენაძენი ჩვენსავე ერთგვარ ნაწილად ჰხნდება და ცროტ-ცროტობით, იმის მიხედვით, თუ როგორ იზრდება სხვა და სხვა ასოციაციათა რიცხვი, ჩვენი აზროვნების თბექტათ მთელი სისტემა უფრო და უფრო მკვიდრდება; ამ თბექტების შემტესი ნაწილი ჰხნდება სანტერესთ ამ თუ იმ მოხვნების გამო.

მხოლოდ დადამანის ყველა ინტერესები თითქმის ხელოფურია; ესენი თან და თანობითაა შექმნილი. ბევრი საცანი, რომელსაც კი პროფესიონალური ინტერესი აქვს, თავის თვისებით უარყოფითი ხასიათისა, მაგრამ იმის გამო, რომ ამ საცნებს კავშირი ისეთ საცნებთან აქვსთ, რომელიც ჩვენს თანშობილ ინტერესებს იწვევს, განსაკუთრებოთ კი—უფროველი ჩვეულებათა გამო, ეს საცნები ბოლოს და ბოლოს ერთად ერთი საცნებია, რომელიც ასე გაიტაცებენ ხოლმე მაგ., შუა ხნის ადამიანს. ეს პროფესი ინტერესთა გაფართობისა და დამკვიდრებისა სწარმოებს ზემო მოყვანილ კანონების მიხედვით. რომ შეკვიდათს ერთი წუთით გაიხსენხოთ მთელი ჩვენი სიცოცხლის ისტორია, დავინახავდით, რომ ჩვენი პროფესიონალური იდელები და ის ეულ-მოდგინება, რომელსაც ჩვენ ვინებთ ამ იდელების მისდწევად, აიხსნება მხოლოდ ჩვენი აზრის თბექტათ თან-და-თანის ზრდით. ჩვენ შეკვიდათ უკანევე გაყოფოდით ამ ცანეთარების საფეხურებს იმ მომენტამდის, როდესაც სკოლაში თუ სხვაგან რომლისამე ზღაპრის, მოქმედების გინდა საცნის საშუალებით გამოგვეცა ახალი მქმედება და დავიძრა ჩვენს არსებობა ახალი ინტერესთა. ინტერესთ, რომელიც დღეს მთელს სისტემას ეუფლება, აღმო-

ცნენ ასეთი უბრალო შემთხვევის გამო, რასაც ჩვენ დღეს ურადღებასაც აღარ ვაქცევთ. მსგავსად იმისა, როგორც ფუტკრები, როცა იკრიბან, ერთი მეთრეზე არიან მიკოწიწებული, სწორედ ასე—ჩვენი აზროვნების ობიექტებიც

შეკავშირებული არიან; მხოლოდ პირველ წყარო ვველა ამეებისა არის მაინც თანშობილი ინტერესი ამა თუ იმ საკნისადმი, რომელიც ჩვენ გაგვიცნია ჩვენს ჰატარაობისას.

დ. ო—ძე.

კიზიენა

(წერილი პირველი)

IV.

ა ზ ო ტ ი

აზოტი ჰაერგვარი სხეულია. უხილავი, უგემო, უფერო და უსუნო გაზია, *) ძლიერ მეტი ნაწილი ჰაერისა აზოტისაგან შესდგება— $\frac{1}{5}$ წყვით. მაგალითად ასს თუნჯ ჰაერში 79 თუნგი აზოტი ურევია. 20 თუნგი მჟავადი და ერთ თუნგსაც შეადგენენ ყველა დანარჩენი სხეულნი ჰაერში შემთხვევით შერეულნი. აზოტის რაოდენობა ჰაერში ყველგან და ყოველთვის ერთი და იგივეა; შეუცვლელად რჩება. თუმცა ასე ბლომად ურევია აზოტი ჰაერში, მაგრამ მისი უმთავრესი დანიშნულება კი მხოლოდ ის არის—განაწავოს ძლიერი მჟავადი და მით კეთილ-შეზავებული ჰაერი მოგვარდოს სასუნთქველად. მაგალითად ალკოჰოლი ანუ ას გრადუსიანი სპირტი ველ დაიღევა—გულ-მუცელს სწვამს სულთქმას უზუთავს კაცს. ამიტომაც სპირტს ნახევარზე

მეტს წყალს შეურევენ ხოლმე და მაშინ გახდება 4% არაყი, რომელსაც ადვილად სმენ, როგორათაც აქ წყალი სიმძლავრეს უკლავს სპირტს, ისე აზოტი სიმძლავრეს უკლავს მჟავადს. ამითი აზოტი დიდ სამსახურს გაგვიწევს ჩვენ, ასე რომ არ იყოს, ხო სიცოცხლეს არ იქნებოდა. ხალას მჟავადში არა ცხოველს სიცოცხლე არ შეუძლიან. სიცოცხლეს მჟავადი საშინელის სისწრაფით აწარმოებს, ადამიანი სულის ბრუნვას ვეღარ ასწრობს, იწვის **).

**) აზოტს სხვა ბევრგვარი დანიშნულება აქვს ბუნებაში და ძლიერ უსაჭიროესი სხეულიც არის. —მენჯარეთა და ცხოველთა საკვებში უმთავრესი ადგილი აზოტს უჭირავს; ჭირნახულის დიდს მოსავალს, აგრეთვე დიდძალ თიფს და კაი რთველს ის მიწა იძლევა, რომლის ზედაც მდიდარია აზოტიურ ნივთიერებით; მაგალითად როცა სასუქს (ნეზეს) ვაერთ და სხვ. ამ გვარადვე ხეების და ხეხილის ზრდა და ხილის დიდი მოსავალი სულ აზოტის უნარია. მენჯარეთა ღორწო და ჩვენი (ცხოვრების) სხეულის დიდი ნაწილი აზოტისაგან შესდგება (დილეულობა), რომელსაც ჩვენ საკმლისაგან ვითვისებთ, ამ სანიტურესო საკნზე თავის ადგილას უფრო და წერილებით ვიბასებთ.

*) აზოტით სხეულში შუშში ანთებული წვირი რო ჩაუშვთ წამსვე ქრება. აგრეთვე ცხოველი რო ჩაესვით შიგ დაიჩნობა. ამ გვარად აზოტს არა აქვს უნარი საცოცხლის დაშვარი ანთოს, სუნთქვა გააძლიეროს.

უ.

მ შ ა ვ ბ ა დ ი

მეაგბადი უხილავი, უსუნო, უგემო და უფერო გაზია. ყოველთვის და ყოველგან თანაბრად ურევია თავისუფალ ჰაერში (ატმოსფეროში). ხალასი მეაგბადი, აზოტში არეული წარმოდგენს ნამდვილ ჰაერს.

აზოტს როგორსაც შევისუნთქავთ, ისეთსავე, ქიმიურად შეუცვლელს, ამოვისუნთქავთ ხოლმე, მარტოდ ღმზოლოდ ხალასს აზოტით რო ვისუნთქოთ სული ამოგვხდებოდა: რადგან სიცოცხლის ანთების უნარს მოკლებულია. სულ სხვაა მეაგბადის თვისება და უნარი... მეაგბადი ნამდვილი უკვდავების წყაროა მცენარეთა და ცხოველთათვის. როცა ვსუნთქავთ, ფილტვების შემწეობით მეაგბადი შეგვაქვს ჩვენს სისხლში. აქ მეაგბადი უერთდება სისხლის სორსლებს, სადაც ცეცხლივით წაეცილება ხოლმე სისხლში მყოფ ნახშირმბადს ე. ი. ნახშირს, რომელსაც სისხლი იღებს და ითვისებს საქმელ-სასმლიდან. —

მეაგბადის და ნახშირის შეერთება ჩვენს სისხლში გამოიწვევს ხოლმე ცეცხლს ე. ი. დიდ სითბოს, რომელიც ქმნის ახალ სხეულს ნახშირმეაგბა გაზს. ფილტვების შემწეობით ამ ჩვენთვის მავნებელ ნახშირმეაგბა გაზს, იმ წამსვე გარედ ვისვრიით ამოქნევით, ამოსუნთქვის დროს. ამ გვარად ჩვენს სხეულში გაჩენილი ნახშირმეაგბა გაზი ნამდვილი შხამია: აფერხებს სისხლის ბრუნვას, მოძრაობას და თან გულის სიღამბლესაც იწვევს. აქი ამიტომაც ვიშორებთ თავიდან ისეთის სისწრაფით (ამოსუნთქვით).

VI.

ყოველივე რაც კი სიცოცხლობს ჰაერთ სუნთქავს, აზოტ ნარევე მეაგბადს

სვამს. ადამიანი და ყოველი ცხოველი ჰაერს სუნთქავს ფილტვებით, თევზი ლაყუნებით და მწერი სასუნთქ მილდებით, ხოლო მცენარენი ფოთლებით. რამდენადაც ხშირად და ღრმად შევისუნთქავთ სუფთა ჰაერს, იმდენად მეტს დავლევთ მეაგბადს, მეტს ნახშირს დასწავს იგი ჩვენს სისხლში, მეტს სითბოს და სიცოცხლეს გამოიწვევს ჩვენს სხეულში (თუ რო რასაკვირველია კუჭიც ხელს უწყობს *).

მეაგბადი ზეთია ჩვენი სიცოცხლის ლამპარისა, უმეაგბადოთ ვერც ერთს წამს ვერ შევიძლებთ სიცოცხლეს — გავქრებით ისე, როგორც ლამპარი უზეთოთ.

VII.

ცნობილ-მეცნიერ ჰეილიუსაკს უნდოდა გაეგო: ჰაერში ყოველგან ერთნაირად ურევია მეაგბადი კუთ არა. ატლანტიის ზღვა — ოკეანოს შუაგულ შეცურდა

*) რამდენად ძლიერი და ცხოველ-მყოფელია მეაგბადი, შემდეგი მაგალითები გვიმტკიცებენ: 1) ხალასს მეაგბადით სავსე შუშაში ანთებული და ახლად გამჭრადი წვირი რომ ჩაუშვით, წამსვე ანთება, 2) საღვერდალი (ხაკვერცხალი) ანუ ანთებულ ნახშირი რომ ჩაუშვით წამსვე დაღ-დაღით და კაშკაშით ანთება და მთლად დაიწვის. ჩიტი ანუ თავი რომ ჩავსვით ისეთის სისწრაფით სისწრაფით დაიწვევს სუნთქვას, სიცოცხლის ყველა პროცესი ისეთის სისწრაფით სწარმოებს, რომ დაიხანს ვეღარ სძლებს და კვდება. 3) რკინის ანუ ფოლადის მართულზე ანთებული აბუდი რომ გავამკროთ და ისე ჩაუშვით ხალასს მეაგბადში, ისე ძლიერად ანთება, თვით მართული, რომ შუქის სხივს თვალს ვერც კი გაუტრებ.

გემით და იქაურ უმწიკვლო ჰაერში მყავ-
ბადი სწორედ იმდენივე აღმოჩნდა, რამ-
დენიც დიდ ხალხოვან და შფოთიან ქა-
ლაქ პარიზის ჰაერში. ამ გვარად დამტ-
კიდა, რომ დაუმწყვდევლ თავისუფალ
ჰაერში მყავბადის რაოდენობა ყოველთვის
და ყველგან უცვლელია, თანაბრად არის.

როგორც ვიცით კარგს, ხალას ჰაერ-
ში 21 პროცენტამდე მყავბადი ურევია.
თუ რომ ჰაერში მყავბადმა იკლო თუნდ
ნახევარი პროცენტი, უკვე საძნელო ხდე-
ბა ამისთანა ჰაერში სუნთქვა—ადამიანი
ცულად გრძნობს თავს, მოწვენილ გუნე-
ბაზე დგება, თავის ტკივილს უწყებს,
სუნთქვა უძძიმდება,—ხოლო იმ ჰაერში
სადაც მყავბადი 17%-ოა რჩება, ამისთა-
ნა ჰაერში კაცი ორიოდ წამს ძლივს-ლა
სტოკებლობს. ეს უკვე ნაცადია იმ ღრმა
მალარიაებში საიდანაც მადნეული ამო-
აქვთ *).

იმ სახლში სადაც ოჯახი მჭიდროთ
სტოკვრობს, მეტადრე ზამთრობით და
ისიც ღამით ძილის დროს როცა კარი—
ფანჯარა აღარ იღება, მაშინ მყავბადი
მეტად ბევრი იხარჯება—გასავალი ღიღია
და შემოსავალი კი მცირე, აგრეთვე სა-
დაც ხალხი ბლომად იყრის ხოლმე თავს
მაგალითად ეკლესიაში, თეატრში, სკო-
ლაში, სასამართლოში და სხვ. აქაც დიდ

*) ტნებათ ვცადით: მინის ქიღაში ჩავს-
ვთა სიცოცხლით სავსე, მხარულად მოჭიკ-
ჭიკე ჩიტი; ქიღის ზირს სველი ბუჭი მო-
ვაკრათ, ისე რომ ჰაერმა ვეკარსადან საატა-
ნოს. ვადეწნოთ ახლა თვალი ჩვენს ჩიტუნას
—ჩატი იქამდე იცოცხლებს ვიდრე ქიღის
ჰაერი სასუნთქვლად გამოადგება ე. ი. ვიდრე
ქიღაში მამწევედუელ ჰაერს მყავბადი არ გა-
მოაუქვს.

ძალი მყავბადი იხარჯება: ადამიანის
სუნთქვაზე, სანთელ-ლამპრების განათე-
ბაზე და ბუხრებში შეშის დაწვაზე, თუ
რომ მოუწყობელობაც ხელს უწყობს
და ჰაერი არსაიდან განახლდა, მაშინ
რაოდენობა მყავბადისა იქამდე იკლებს,
შემცირდება, რომ ნახშირმყავა. გაზით
დაიშხამებიან ყველანი. საზოგადოთ
ყოველ წლივ მყავბადის შიმშილით უფ-
რო მეტი ხალხი იხრცება ვიდრე პურის
შიმშილით.

VIII

ჯ ზ ო ნ ი

აზონი ყოველთვის ურევია ჰაერში. ეს
გაზი იგივე მყავბადია, მხოლოდ უფრო
მჭიდროა, დაყურსებულია და ამიტომაც
უფრო ძლიერია. მაგალითად, რკინა რო-
ეანგდება ეგ მყავბადის ბრაღია, მაგრამ
ოქროსა და ვერცხლს არ ეშინიან მყავ-
ბადისა. აზონი კი აქამდე მძლავრია, რომ
ვერცხლაც აყანგებს. აზონს იმ გვარივე
მნიშვნელობა აქვს ჩვენთვის, როგორც
მყავბადს, მაგრამ უფრო მძლავრად მოქ-
მედობს.

აზონი 1840 წელს აღმოაჩინა ბაზელის
პროფესორმა შენებიენმა და ერთს დროს
აზონს მეტად გაუზვიადეს სახელი და
მნიშვნელობა. მართლაც და უკვდავების
წყაროთ მიიჩნდათ, თუმცა უაზონითაც,
მხოლოდ მყავბადით, ადამიანს ძლიერ
მშვენივრად შეუძლია სტოკებლე და
დღევანდელობა. მაშინ ის აზრიც მეფობ-
და, რომ აზონი როცა ჰაერში სქარბობს,
გადამდები ქირია და მოარაელი ნაკლებად
და ვრცელდებაო ე. ი. აზონს შეუძლია
ქირის ბაცილა მიკრობების დახოცვაო.
ერთს დროს ამ აზრს თუმცა მომხრე შე-
უმცირდი, მაგრამ ამ ბოლოს დროს კი

მეცნიერებმა კვლავ მიაქციეს აზონს ყურადღება: — ტყის ჰაერში, მინდორ-ველში, და აგრეთვე ქეჩა-ქუხილის შემდგებ, ჰაერი ყველა მანქანისაგან იწმინდება და უფრო ცხოველმყოფელი ხდება იქაური ჰაერი, ყოველივე ეს აზონის უნარია. აზონით ქარბს ჰაერს აღმიანი უფრო ხარბად ეწაფება, სუნთქვა უზშირდება, ჯანი უცხოველდება, კაცი მხიარულ გუნებაზე დგება, თითქოს ახლად დაიბადეო, ისე გრძნობს თავის თავს. მეტადრე ვინც გამუდმებით ქალაქ ადგილას დახშულ ჰაერში სცხოვრობს, ის უფრო აშკარად ჰგრძნობს ხოლმე თავის ჯანის ცვლილებას, როცა-კი ქალაქ გარედ აზონიანს ჰაერს შეხვდება.*)

დ
ე
მ
ე
ნ
ა

IX.

ნ ა ხ შ ი რ მ მ ე ა ვ ა ზ .

თუმცა ჩვენი ჯანმრთელობა ჰაერის ფიზიკურ თვისებაზედ არის უმეტესად დამოკიდებული, მაგრამ ვერც იმ სხეულთა აუთქვევთ გზას, რომელნიც ჰაერს შე-

ერევიან, ზეკვიატებიან ხოლმე და წუთის სოფელს გვიწამლავენ, გვიშაბავენ.

ნახშირმჟავა ბუნებრივ ჰაერში (ატმოსფეროში) თავისუფლად ისე ნაკლებად ურევია, რომ სახსენებელიც არ არის, მისი რაოდენობაც ჰაერში თითქმის ყველგან — მთა და ბაოზე, ზღვაზე და ოკეანოზე ერთი და იგივე აღმოჩნდა, სამაგიეროდ, ერთსა და იმავე ადგილას რაოდენობა ნახშირმჟავასი შესამჩნევად იცვლება ხოლმე, მაგალითად, ჰაერი ღამისა უფრო მდიდარია ნახშირმჟავით, ვიდრე დღის ჰაერი; შემოდგომის ჰაერში უფრო მეტია, ვიდრე ზამთრისაში და სხვ.

ნახშირმჟავა გაზია. იგი შესდგება ნახშირბადისაგან (ნახშირისაგან) და მჟავბადისაგან. როცა ნახშირი იწვის მაშინ ჩნდება ეს გაზი, ამიტომ უძახიან ნახშირმჟავას. —

ნახშირმჟავა გაზი უხილავია, უფერულიც, მომჟავო გემო და სუნი აქვს. ბუნებრივ მანდელურ წყალში და მეტადრე მომჟავოში, ნახშირმჟავა გაზი ყოველთვის ურევია. ზელცერის წყალი (ბუნებრივი და ხელოვნური), ლიმონათი, შამპანიური ღვინო და სხვ. ნახშირმჟავა გაზით არიან ქარბად შეზავებულნი. როცა ლიმონათის ბოთლს ვსწნით — პრობკას ისვრის, დამბაჩასავით ხმას იღებს, რო დავასხამთ შინინებს, წინწყლები ასდის, ქაფდება და რო დავლევთ ლიმონათს, მაქარივით პირს ხუხამს, ცხვირში გავვწვავს — ეს ყოველივე ნახშირმჟავა გაზის უნარია. მაქარსაც ნახშირმჟავა გაზი აღუღებს, პირს ხუხამს და სხვ. წყაროს წყალი იმიტომაცა გემრიელი და სასაამოვნო სასმელი, რომ ნახშირმჟავა გაზი ურევია და რამდენადაც მეტი ურევია იმდენად უფრო გემრიელი და გამაგრებელია. როცა წყალი სდულს ამ ძყირთას თვისებას ჰკარავს, რადგან

*) თუ გსურთ ადმთასინთა, მაგალითად, თქვენს გარმონცულ ჰაერში აზონი ურევია თუ არა, აი ამ გვარად მთიქვეით: წყაღში სახამებელი გასსენით ასე, როგორც ჰერანგებისთვის ხმარობთ და შიგ მიუმატეთ რამდენიმე მარცვალი თეთრი იოდო (იოდ-კალი, Kal: jodat; აფიაქში აკითხეთ). რთცა ეს მარცველები ცადსეს, აზაველეთ შიგ თეთრი ქაღალდის ნაჭრები (თასსები) და ჭყაშში გაიანეთ (შინ იქნება თუ გარედ). თუ რამ ქაღალდმა ღურვი ფერი მიიღო, მაშინ ნამდვლად იცოდეთ, რამ თქვენს ჰაერში აზონიც ურევია და, რამდენადაც მეტად გაღურჯდება, აზონიც მეტი აგულისხმეთ.

ნახშირმკავეა გაზი ამოქრება ხოლომე და ნაღული წყალიც უგემური ხდება სასმელად.

საზოგადოდ ბუნებაში მლიერ არის გავრცელებული ნახშირმკავეა გაზი და მკტად დიდი სარგებლობაც მოაქვს. მაგრამ იმ ადგილას, სადაც ნახშირმკავეა გაზი ბლომად გროვდება, იქ ყოველი ცხოველი და მასასადამე ადამიანიც ცველარ სუნთქავს წესზედ და თუ დიდხანს დარჩა სული ეხუთება და იხრჩობა.

ზოგ ადგილას, დედამიწის ნაპრალიდან პირდაპირ ამოდის ნახშირმკავეა გაზი, მაგალითად ნეაპოლის ახლოს და ეიფელზედაც, ნახშირმკავეა გაზი ჰაერზედ ბევრად მძიმეა და ამის გამო ამ ადგილებში ეს გაზი დედა-მიწის პირად ეფინება და სასაცილო ამბავიც ბევრი ხდება. ვსთქვათ მეცხვარემ შერკეა საძოვრად ცხვრის ფარა. თვით მწყემსი არხეინად არის და ცხვარი კი იხოცება, რადგან ნახშირმკავეა

გაზი სულს უხუთავს, ასეთივე უბედურება ემართებათ წვრილ-ფეხა სხვა ცხოველთ, ამ ადგილას (ნეაპოლის ახლოს) წყაროებიც არის და ამიტომ ქერებზედ ივით ჰყრიან გაუღულლი: ძაღლი, მელა, ტურა, მგელი და სხვ. იგივე ემართება წყაროზე დასაღველად მოსულ ფრინველებს *).

ილ. ალხაზივილი.

(შემდეგი იქნება)

*) ჩვენ შემოდ ავი მოვიყვანეთ მაკალითი: ვცადეთ და პირმოკრულ ქილაში დამწვედელი ჩიტო დაიჩნა, ეგ იმიტომ მოხდა, რომ ქილაში დამწვედელს ჰქერში მუყავადი რა გამოიღია, საშაკიროდ ქილა გაიწრო ჩიტის ამოსუნთქულ ნახშირმკავეა გაზით და როცა თავისივე ამოსუნთქული ჩიტმა ისევ ჩაისუნთქა, სული შეეხუთა. თუ გინდ ადეთ ღომი ჩაკვდეთ მიწის ორმოში, ორმოს დააფარეთ პირი, წაყარეთ მიწა და თვით მსვეტა შეევერთ საათში სული ამოხდება.

მოკლე საუბარი

ანატომიიდან, ფიზიოლოგიიდან და ჰიგიენიდან

II

წინა წარღში ჩვენ ძველებით დაჯთავეთ ჩვენი საუბარი. ახლა ურიგო არ იქნება იმაზედ მოკლედანაჩათ, რაც ამ ძველებს გარს აგრაეს, არჩენს და ასულდემულებს.

მაშ, ჩვენ ღანარაკი ჯერ კუთებზედ გვექნება. კუთები, ანუ თვითუელი კუთი, შესდგება ხორცის ძაფის კანისაგან, რომელსაც გაჭს შემართებული კანი არტყავს და მოთავსებულია სიფრთხის კანის ბუდეში. კუთები ორ ნაირი მოყვანილობისა: არდი-გარდმო

ზოლზოლი და სიდა. პირველი ადამიანის აგებულების უმთავრესს ნაწილს შეადგენს და ექვემდებარებთან მის ნების ზედგავლენას. მაგ. თუ ჩვენ მოვისურვებთ, ეს თუ ის კუთი და მთელი რავი არდიგარდმო ზოლზოლი კუთებისა შეისვე მოიმოკლებს, ან კავიშობება, იმისდა მიხედვით თუ რა გვარი მოძრაობა გვინდა ავასრულოთ. მეორე ნაირი კუთები უმთავრესათ შეგნეული ასობის შემადგენელი ნაწილია, მაგ. დვიდში, ნაწლეუბში და სხვ. და ჩვენს ნებას და სურვილს

მასზედ არაფერი ზედ გავლენა არა აქვს. ამ მხრით მათ შიგანგს გულისც, რომელიც თუმიც არდი-გარდმო ზოლზოლი კუთებისგან არის შექმნილი, მაგრამ ჩვენს ნებას და სურვილს არც ის ემორჩილება და რაც უნდა ვეცადოთ ჩვენის ნებით გულის ცემა არც მოიბატებს და არც მოიკლებს. არდიგარდმო ზოლზოლი კუთები განირჩევიან ატრეფე მოუვანილობით, სიმსილ-სიგანით; არიან გრძელი, ფართე, მოკლე, მსხვილი და სხვანი. საქმის სიადვილისთვის შეგვიძლია ვუკვლით კუთები რამდენიმე ჯგუფებად დაგვით; ასე, მაგ. არის ჯგუფი თავის და ტანის კუთების, ჯგუფი ხელფეხის და წინის, და ჯგუფი განის კუთების. ზირველი ორი ჯგუფის კუთები მიმხედა ძელბეზე ხმელი ძარდგების საშუალებით. მეორენი კი დაბოლოვებთან ზირდზირ კანში.

რა დანიშნულება აქვთ კუთებს ჩვენს სხეულში? კუთები ძელბეს გადაკრულ-გადარტყმული მთელ სხეულს ჩვეულებრივ მოყვანილობას, შნოს და იერს აძლევს. შემდეგ მათივე საშუალებით ჩვენ შევიძლიათ ასეთი თუ ისეთი მოქმედება, მოძრაობა, მონრა, გასწორება და სხვანი. კუთები ამ შემთხვევაში საუტროვით გვემხმარებან. ვთქვათ გამოვიდა ტუნიდგან ბრძანება ფეხის მოკუნტვის შესახებ. — ეს ბრძანება ელვის უსწრფეის ტუნიის ძაფის — ნერვის საშუალებით გადაეცემა ფეხის უკან კუთებს და ისინიც მუცლე მომთვლებენ და ფეხსაც მოსწვევენ საჭირო ზომამდის. ასეთივე სისწრაფით სრულდება ტუნიის ბრძანება ფეხის გაშლის და სხვა უთველივე მოქმედება-მოძრაობის შესახებ.

ამასთანავე კუთები ჩვენდა შეუმჩველად, დაფარულად აკეთებენ ამა თუ იმ საქმეს, ასე-ნენ და ინახვენ ადამიანისთვის საჭირო სითბოს და სხვანი. უთველივე ეს მათ შეუძლიათ იმიტომ, რომ მათში ბლომად არის გაფანტული სისხლის სადენი მილები — არტერიები

და ვენები, რომელთაც საჭირო საზრდო და სწავაგი მასალა მოაქვთ კუთებისათვის. მათშივე დაფანტული-დაქსილულია ტუნიის ძაფები — ნერვები, რაც მთელი ჩვენი არსების ბატონი და მბრძანებელია. უამთათ ჩვენ ვერაფერს ვერ ვიგრძნობდით და ვერც კუთები ისე-რებდნენ.

კუთებს ბევრს ადგილას გადაკრული აქვს ქონი. ზოგ ალაგას ეს ქონი ცრტა, ზოგან კი ბლომად აქვს ადამიანს. ეს ქონიც კერ სილამაზეს აძლევს ადამიანის სხეულს და შერწყ (და უმთავრესად) ძლიერ გამოხადება ადამიანის სხეულის არსებობისათვის. იგი მშენიერი სწავაგი მასალაა და ერთიმ კარგ საქმეს უშურება სხეულს საჭიროების დროს. რაა და როგორ, ამაზედ შემდეგში ვეცადები მოკვლამარკათ.

კუთებს და ქონს გარედან გადაკრული აქვს კანი (ტუვაი). კანი, როგორც უთველივე სწილი ადამიანის სხეულის, უგარდებისგან შესდგება. კანში მოთავსებულია სარევი და ქონის ჭირკვლები. ქონივე ამოდის ბაღანი. ვეულა ამს კი დიდი მნიშვნელობა აქვს ადამიანის ჯანმრთელობისათვის. თელი ხშირად ადამიანის სხეულისათვის მისი ცხოველთ-მეთველობის ნამოქმედარ უგარდის და მანებულ ნივთიერებს შეიცავს. იგი სხეულიდან უნდა განდევნოს, კარედ გამოვიდეს, რომ სხეულის საზრდობა და ცხოველმეთ-ველობა წესიერაა სწარმოებდეს. ქონი, სს-ქონე ჯირკვლებიდან ამოსული, ასეულებს და არილებს კანს და ინახავს მას განმობისა და დახეაქისაგან. საქონე ჯირკვლის გამოხადები ნახურეტი ხშირად ბაღნის ძირშია მოთავსებული. ამ ნაირად ბაღანიც ქონით სველდება და რბილდება. თმა, ზოგიერთ ადგილებზე მოთავსებული, სილამაზეს აძლევს. ადამიანს, ატრეფე აბობის იმს, ზოგ ადგილებში კი, როგორც იდლებში და ბუფებში, ორი ასოს

ერთმანეთზე ხსუნს უშლის და იფარავს მათ დაბეჭდვის და დატვირთვას.

უკვლავ ზემო თქმულიდან ცხადია, რომ უცვლელად საჭიროა კანი მუდამ სუფთად იყოს, რომ მისი უფრელები მტვრით და წვიმით არ ამოივსოს; რომ ამოსული იფლავა და ქონი ამ კანზე დიდხანს არ დარჩეს, თორემ დაღუბა, დაიძვინა, კანიდან სხეულის გაქმნა, გასუფთავება მოისპობა, სხეულის ნორმალური არსებობა დაინდევება, დასნეულდება, დაავადდება, რაც უწინარეს უოკლისა კანის ავადმყოფობაში გამოისატება

მუწუკებში, სატკურში, სირსვილში, ქანდაში, მსოტრავში და სხვაში.

ამ ნაირად როგორც ძვლებს, ისე კუთებს და კანს, უკვლავს ერთად და თვითთუჯს ცალცალკე ფრად დიდი მნიშვნელობა აქვს ჩვენი არსებობისათვის და ამიტომ მათ წესიერ ზრდა განვითარებას და მოვლას ჯეროვანი უურადდება უნდა მიექცეს თვითოეული ადამიანისათვის.

ექიმი გვ. გ. ლოსაბერიძე.

(შემდეგი იქნება)

თელავის კურსების გამო.

ბბ. დ. შემოქმედელის და ვ. ჯაფარიძის საქმე

წარსულ ზაფხულში ტფილისის გუბერნიის ღირეკციამ ქ. თელავში გამართა სოფლის მასწავლებელთათვის საპედაგოგიო კურსები. ამ კურსებზე, სხვათა შორის, მიიწვიეს არითმეტიკის მასწავლებელი ხელმძღვანელად ტფილისის პირველ გიმნაზიის მოსამზადებელ კლასების მასწავლებელი ვ. ჯაფარიძე. თელავის კურსების შესახებ ბევრი წერილი დაისტამბა ადგილობრივს ქართულ რუსულს ჟურნალ-გაზეთებში, უმრავლესობა თელავის კურსების და მის ხელმძღვანელების ბევრს ნაკლს აღიარებდა. სხვათა შორის თელავის კურსებს ვრცელი წერილი უძღვნა ბ-მა დ. შემოქმედელმა „ЗАКАВ. РЪС“ -ის №№-197 და 199-ში. ეს წერილი ეხებოდა, სხვათა შორის, ბ-ნ ვ. ჯაფარიძესაც, რომელმაც თავისი თავი ბ-ნ დ. შემოქმედელის წერილში შეურაცხყოფილად იცნო და ავტორი წერილისა გა-

მოიწვია სამედიტორო სამართალში. თავის მხრით ბ-ნმა ჯაფარიძემ მოსამართლეებად დაასახელა ყოფილი ღირეკტორი პირველ გიმნაზიისა ი. ე. გამყრელიძე და სპ. იოს. ბაქრაძე. ბ-ნი დ. შემოქმედელი დასთანხმდა გაყოლოდა სამედიტორო სამართალში და მოსამართლეებად აირჩია მიხ. ქაიხ. ყიფიანი და ლ. გ. ბოცვაძე. ამათ გამართეს კრება და აირჩიეს ერთხმად თავმჯდომარედ ექიმი მიხ. ალ. გედევანიშვილი. საქმის გამოსაძიებლად სასამართლომ გამართა რამდენიმე სხდომა. რადგანაც ამ საგანს, რასაც სასამართლო იკვლევდა, ჩვენი აზრით, დიდი საზოგადოებრივი მნიშვნელობა აქვს, ამიტომ ამ საქმის მიჯნულ ვითარებას ვრცლად შევხებებით ჩვენი ჟურნალის მკითხველთა საყურადღებოდ, რომ ნათლად წარმოიდგინონ სრული სახე ზოგიერთ ჩვენებურ მასწავლებელთა და სწავ-

ლა განათლების საქმის ფირომ და მოკირ-
ნახულეთა.

სასამართლომ წარსული წლის დეკემ-
ბრის 13-ს განიხილა ყველა ის წერილო-
ბითი საბუთები, რაც ბ-ნმა ჯაფარიძემ
წარუდგინა მას თავის განსამართლებლად:

ა) ართმეტეის ზოგრაშის ზოგრატი,
ხელმოწერილი სხალხა სკოლების ინსპექ-
ტორის ზოგრაფის შიერ, სადაც ნათქვამია:
I და II განყოფილებაში ბავშვები ართმეტე-
კას დედა ენახედ სწავლობენ.

ბ) კერძო წერილი სხალხა სკოლების
ინსპექტორის პოგარელოვისა წარსული
წლის მაისის 12-დან, რომელშიც სთხოვს
გ. ჯაფარიძეს გაუშართოს მასწავლებლებს
სუპარი დასაწეისი ართმეტეის მეთადიკი-
დან თელავის კურსებზე 3—18 ივლისამდის.

გ) მეორე კერძო წერილი ზოგრაფისა
21 მაისიდან 1911 წ., რომელშიც განმეო-
რებით სთხოვს გ. ჯაფარიძეს დასთანხმდეს
თელავში წასვლაზე და განსაკუთრებულ ეუ-
რადება: შიქციოს ართმეტეის სწავლების
ახალ სისტემას დაის მეთადით. ამ წერი-
ლიდან სჩანს, რომ ვ. ჯაფარიძეს ზირველ
წინადადებაზე ზოგრაფისთვის უარი მიუ-
წერია.

დ) წერილი დ. ძეძამიძისა ზ. კორხანი-
ლისადმი 14 იანვარსთვის თარიღით. წერილ-
ში ნათქვამია, რომ მის გზით «ЗНАКОВ.
РЪЧ.»-ში გაუგზავნია სხალხა წერილი შე-
მოქმედელის წერილზე და თუ იქ არ დაბეჭ-
დეს, მაშინ იმ წერილს გაუგზავნის დასაბეჭ-
დად «ტფილისის ფურცელში».

ე) წერილი განჯის საქალაქო სსწავლებლის
ყოფილის ინსპექტორის ონიხიმე ცერცვა-
ძისა, რომელიც ჯაფარიძის თხოვნაზე უპა-
სუხებს: გიადრე ლევიცი განაკება განჯის
დირექციას, თქვენი არასოდეს არ გისწავლე-
ბით მეორე კლასის დაბლა. ამ წერილს

ამოწმებს ბეჭდის დასმით და ხელის მოწერი-
ტორის ქალაქის ბოქალე.

ვ) ოფიციალური წერილი თელავის ქალა-
ქის დასაწეისი სკოლის გამგის ა. შავჭავა-
ძისა წარსული წლის 19 ნოემბრიდან 20 7/),
რომელიც გ. ჯაფარიძის ითხოვნაზე პასუხს
აძლევეს, რომ სადაც იგი, ე. ი. ვ. ჯაფარიძე
აძლევედა სწავლისა გაკეთებებს ართმეტეა-
ში, იყო შე-11 განყოფილება, რომელშიც
საკმარისად იტოდა რუსული დაზარაკი და ჯა-
ფარიძეც საჭირო შემთხვევაში დედა-ენის
მიმართავდა.

ზ) კერძო წერილი თელავის საქალაქო სკო-
ლის ინსპექტორის დ. ცისკარაშვილისა
ნოემბრის 25-დან 1911 წ., რომელიც ამო-
წმენს, რომ ჯაფარიძემ და ძეძამიძემ გაკე-
თილება მისცეს ართმეტეისა ზირველ გან-
ყოფილებიდან მეორეში გადასულ მოწავებებს,
რომელშიც საკმარისად იტოლენ რუსული და-
ზარაკი და მათთან რუსულად შეტყობება შე-
ნუბელი არ იქნებოდა საქმისათვის. გაკეთი-
ლებზე ორივენი ჯაფარიძეც და ძეძამიძეც მი-
მართავდნენ დედა-ენას. ხოლო რუსულად სწავ-
ლების საჭიროებას მათხოვდა ის გარემოე-
ბა, რომ კურსისტებს შორის იყვნენ რუსებიც,
რომელთაც ქართული არ ესმოდათ.

თ) კერძო წერილი იმავე დ. ცისკარა-
შვილისა 1911 წლის 18 ნოემბრის თარი-
ღით: ამ წერილში ნათქვამია: ექსპრობლი
ყველა ლექციას, მაგრამ არ შემინიშნავს ჯაფა-
რიძემ არც ზოლიტიკანობის ახრდილი და
არც თანჯარძისა მუხჯური მეთადისადმი;
ზირქით სასაცილოდაც აივდეთ ეს მეთადი,
როცა აუდიტორიას უამბეთ ერთი შემთხვევა
განჯის კუბურნიამ ამ მეთადის სარკებლობის
დროსა, სწერს ჯაფარიძეს ბ-ნი ცისკარაშვი-
ლი.

ი) ივ. ბუსლავეის წერილი ჯაფარიძის-
ათს 1911 წლის 17 ნოემბრის თარიღით.
ბუსლავეი სხვათა შორის სწერს ჯაფარიძეს:

„დეკი მივიდე წერილი, თქვენი აღელვება მესმის, ხაკლები არც მე ამაღლვა, როცა „ზოლიტიკანი“ და „ნოსტორტოვის“ სულიერი შვილი გიწოდეს. მე მივწერე წერილი კურსების შესახებ „Голосъ Кавказа“-ში, და არ დამიტკდეს; მაგრამ როცა შემოქმედელის სტატია წავიკითხე „Зак. Рубн“-ში „ზელიტიკანობაზე“ მივსწერე რედაქციას ვრცელნი წერილი კურსების შესახებ. ამ სტატიაში თქვენს შესახებ ვამბობდი: მეორე ხელმძღვანელი კურსების ბანი ჭაფარძე. თუმცა იგი გერ იდგა სრულ სიმძლეზე შესაფერის მომზადებით ამ რთულ და მსუსხსაკებელ საქმეში, როგორც არის მასწავლებელთა კურსების ხელმძღვანელობა, მაგრამ მისმა კულის-დილმა აღსარებამ შეუმსუბუქა მას ეს დანამულობა. მისუნი ზღიუსად გადაიტკ. ქვსკს გარკვევა, რომ ჭაფარძეს ცოდნა ჭქონდა, იგი განსახლებრულის მიზნით და ცოდნით მოდიოდა თელავს; და თავის ცოდნას უზიარებდა მსმენელებს ხან-და-ხან ძლიერ მოხერხებულად. ზოგარელოვის მახლობელი თანაშემწენი იყენენ კორხანიდი და ჭაფარძე, ორივენი გამოცხადენ თელავში სხელმძღვანელების შემადგენლის სახელით. სენ ჭაფარძე არ მიგაკხნია „მადალ-ნიკორად“, მაგრამ მისთვის უნიკლ“-ის წოდება, ჩვენის აზრით, მეტის-მეტი უსამართლობა და მეტად შეურაცხსყოფელი. ზელიტიკანობას მე მადალ სიყვარბში გატობ“ და სს.

ა) საზოგადოებრივ კართველთა საქმისადმი თავისი დამოკიდებულების დასასისათებლად ბ-ნმა ვ. ჭაფარძემ წარმოუდგინა სასამართლოს 1915 წლის გზეთი „ივერიის“ № 3, სადაც დასტამბულია: სტატია: „სუამწვილო საღამო განჯში“ და ხელაწერილთა „დროებითი განჯელის მიერ. ვ. ჭაფარძის სიტყუით ეს სტატია მას ეკუთვნის. ამ სტატიაში გატარებულა აზრი საზოგადოდ ეროვნული აღზრდის მნიშვნელობაზე და კერძოდ ქალების

აღზრდის უსაჭირრობის შესახებ ეროვნულს ნიდაცკზე. სკოლისა და ოჯახის შეერთებულად მოქმედებაზე, ჩვენიერ ეროვნულ თავმოყურაობის უქონლობაზე, რასაც მოსდევს ჩვენი დამცირება და დაჯახება.

ბ) ამავე სჯანს კება შემდეგი ხელაწერით საბუთი, მოწერილი გზეთი ივერიის № 27. 1915 წლის, სათაურით „ხიდი ჩატეხილია“, რომელსაც ხელს აწერს „დროებითი განჯელი“ და შემოქმედებულა 8 დეკემბერს 1911 წ. ქ. შ. წ. ა. გ. გამარცხლებელის საზოგადოების საქმის მწარმოებლის გ. ბურჭულაძის მიერ, მისი ხელის მოწერითა და საზოგადოებას ბეჭდის დასმითა. ამ წერილში ის აზრია გატარებული, რომ ჩვენებური სკოლები სრულიად დამახინჯებულ და ჩვენივის მუხსხულ ანტიმედაგოგიურ სწავლა-აღზრდის ზრინციბზეა დამუარებული. ჩვენებური სკოლები სკოლები კი არა ზოლიტიკურ-ზოლიტიკური დაწესებულებაა. ჩვენი სკოლა არის უარყოფა, აბუნად ავლება უოველი სადი ზედაგოგიური ზრინციბებისა, უოველი სადი მოსაზრებისა, ჩვენებური სკოლა მთელის თავის არსებობით და მიმართულებით იესუიტების ცნობილ ზრინციბს ემსახურება: „მიასანი ამართლებს უოველსავე საშუალებასა“. მიხსნად ჩვენი სკოლას ბავშვის გადაგარება დაუსახვის და სხვ. ეს მიასნია ავტორს სხვათა ზორის სასწავლებელში აღლვების გამოწვევის მიხეზად.

ბ) თავისი მიმართულების დასასისათებლად ბ-ნმა ვ. ჭაფარძემ სასამართლოს წარმოუდგინა თავისი სტატია „ძალა ერთობა“ (Въединении сила); რომელიც დასტამბულია რუსულ ეურნად „სკოლა და ცხოვრებაში“ („Школа и Жизнь“) 1906 წლის № 1—2, რომელიც გამოდიოდა ტფილისში ნ. ს. დერჯაჟინის რედაქციით. როგორც რედაქციის შინაშენიდან სჩანს ეს სიტყვა წარმოუთქვამს ბ-ნს ვ. ჭაფარძეს 1905 წ. ოქტომბრის 22-ს ტფილისში მასწავლებელთა

საზოგადო კრებაზე. წერილში ავტორი ეჩება საზოგადოთ ეკვლა სკოლების მასწავლებელთა საერთო კავშირის მნიშვნელობას და ამ მიზეზს, რამაც დასცა სკოლების საქმე რუსეთში, იწვევს მასწავლებლებს შეერთებისკენ და უსურვებს გამარჯვებას თავისუფალ რუსულ სკოლას, დაშვარბულს მუღამ სიმართლის ჭეშმანიურ საფუძველზე.

იგ) თუ როგორი შეხედულების არის ბ-ნი ვ. ჯაფარიძე „მუნჯური“ შეთადის შესახებ, ამის გამოსარკვევად მან წარმოუდგინა სასამართლოს ჟურნალი „განათლება“ 1908 წელ. № 1, სადაც დასტამბულია სტატია: „მოკლე შენიშვნა სწავლა-განათლების შესახებ საქართველოში“, რომელაც ხელმოწერილია იღვანლისტის ფსევდონიმით. როგორც ვ. ჯაფარიძემ განაცხადა და ამ ჟურნალის რედაქტორმაც დაამოწმა ხსენებული სტატია ეკუთვნის ვ. ჯაფარიძეს. ამ სტატიაში მოყვანილია მრავალი უტყუარი ცნობა, ამოღებული ოქჯის მზრუნველის ანკარიშებიდან, რაც მოწმობს საქართველოში სწავლა-განათლების უნუგეშო მდგომარებას, ჰედაგოგიური ზრინციბების უარყოფას, სკოლის ზოლიტიურ არადად გარდაქმნას, ჯედა ენის განდეუნას და „მუნჯური“ შეთადის“ გამოეუბას, რასაც ავტორი წერილისა უძღვნის მოკლე განხილვას და ჭკომბს მას.

ბ-მა შემოქმედელმა წარმოუდგინა ის მასალა, რომელიც მან გამოიყენა თავის წერილში სათაურით: „НИМОХО-ЖОМЪ“ (გაკერიძე), დაბეჭდილი გაზ. „Зна-кавак. Рѣчь“-ში № 197 და 199, კორხანილის, მღვდ. დეკანოზოვის და ქ. ფირანოვის საპასუხოდ, „სახალხო გაზეთის“ № 346, სადაც დასტამბულია წერილი წ. კ. საზოგადოების სკოლის დაარსების გამო ქ. თელავში „წვერის“ ხელმოწერით. ეს წერილი გაკერიძე ეხება თელავში გამართულ მასწავლებლების

კურსებსაც და ის ადგილები სისწორით აქვს გადმოღებული ბ-ნს შემოქმედელს რუსულად თავის წერილში. დ. შემოქმედელმა წარმოუდგინა აგრეთვე სასამართლოს თურნალი „განათლება“ № 8 ამა წლისა, სადაც თელავის კურსებზე იგივე თითქმის ნათქვამი, რაც სხვა გაზეთებში იყო მოხსენებული. სასამართლომ მოიხმინა აგრეთვე შინაარსი ყველა იმ წერილებისა, რაც დასტამბული იყო გაზ. „Знавак. Рѣчь“-ში თელავის კურსების შესახებ.

ყველა ამ საბუთების განხილვის შემდეგ სასამართლომ მოსთხოვა ვ. ჯაფარიძეს და დ. შემოქმედელს—თუ გაქვთ კრდე სხვა რამე საბუთი, ან თუ გსურთ მოწმეებას შევეკითხოთ, ეხლავე დაგვისახელეთო. ვ. ჯაფარიძემ მოწმეებად დასახელა ივანე მაჭუკარიანი, დასამტკიცებლად თუ რა მონაწილეობას აღებს ვ. ჯაფარიძე ქართულს საქმეებში მიხეილ პეტრეს ძის სარაჯიშვილის მეუღლე, რომელიც დაამოწმებს ჯაფარიძის მოღეწეობას განჯაში და ინსპექტორი მოგარელოვი, რომელსაც შეუძლიან ცნობენის მოწოდება სასამართლოსათვის იმის შესახებ, თუ რამდენად ნაყოფიერი გამოდგა წელს ზ. ხელში თელავში გამართული სახელდაგოგო კურსები სკოლების რევიზიის შემდეგო. ბ-მა დ. შემოქმედელმა მოახსენა სასამართლოს, რომ თუ საკირო იქნება მოწმეების შეკითხვა, მე დაგისახელებთ რედაქციაში მოსამსახურე პირთ, რომელთა თანდასწრებით თელავიდან ჩამოსულმა, კურსებზე ყოფილმა მასწავლებლებმა გადმოგვეცეს ცნობები რომლითაც მეც ვისარგებლო და სხ.

მტკრე თათბირის შემდეგ სასამართლო იმ დასკვნაზღის მივიდა, რომ დასახელეული მოწმეების შეკითხვა ჭედმეტია და

საქმის გამოსარკვევად მათი შეკითხვა არსებითს საჭიროებას არ შეადგენსო. ამის შემდეგ სასამართლომ სიტყვის ნება მისცა ბ-ნ ჯაფარიძეს თუ რას იტყოდა იგი თავის გასამართლებლად. **ჯაფარიძემ** სთქვა:

„ებლა წაკითხულ „ЗАРЯВК. РЪЧЪБ“-ის ნომრიდან სჩანს, რომ ბ-ნმა შემოქმედელმა წამოაყენა ჩემს შესახებ 10 საბრალდებულო მუხლი. მე გავარჩევ თითოეულს მათგანს ცალ-ცალკე და ვეცდები ფაქტიურად და ლოდიკურის შედეგებით უარვყო იგი.

პირველი ბრალდება ბ-ნი შემოქმედელისა იმაში გამოიხატება, რომ იგი ამტკიცებს, ვითომ მე წავსულიყო კურსებზე სრულიად მოუმზადებელი და მასთან თვითონ მე მჭირდებოდა საჭირო სწავლის შექმნა“.

მე მგონია ბ-ნო მოსამართლენო, რომ ამის დასამტკიცებლად საჭიროა იყო საკმარისი ცნობები, ე. ი. ბ-ნი შემოქმედელი ან უნდა დასწრებოდა იმ ლექციებს და თვისი შთაბეჭდილებათა მიხედვით დაელოდო მსჯავრი, ან და მე უნდა ვყოფილიყავი მისი პირადი ნაცნობი, ცოდნოდა მას ჩემი პედაგოგიური გამოცდილების ვითარება. მაგრამ ბ-ნმა შემოქმედელმა ჩემს შეკითხვაზე აქვე განაცხადა, როცა იგი თავის შენიშვნებს სწერდა, მე ვერ მიცნობდა და არც კურსებზე ყოფილა. აქედან დასკვნა: იმას არა ჰქონია საკმარისი საფუძველი დაემტკიცებინა, რომ მე კურსებზე მოუმზადებელი წავედი. მაგრამ შეიძლება კორესპონდენტი, რომელმაც ცნობები მიაწოდა მას კურსების შესახებ, იყო კურსებზე და ბ-ნმა შემოქმედელმაც თავისი დასკვნა ან კორესპონდენტებზე დაამყარა? მაგრამ ბ-მა შემოქმედელმა აქვე განაცხადა, რომ ის კორესპონდენტი კურსებზე არ ყოფი-

ლა და ცნობები გამოჰკითხა მან კურსებზე დამსწრე მასწავლებლებს. ამ სახით ეს ფაქტიკ ვგიჩვენებს, რომ ბ-ნს შემოქმედელს არ ჰქონდა საკმარისი საბუთი დაემტკიცებინა, რომ მე კურსებზე მოუმზადებელი წავედი. მეორე ბრალდება, რასაც ნწამებს ბ-ნი შემოქმედელი ის არის, თითქოს მე „გაუღენთილი ვიყო სასკოლო პოლიტიკანობით“. ვიღრე ამ მუხლს ბრალდებისას უარვყოფდი, საჭიროდ მიმაჩნია შევეკითხო ბ-ნს შემოქმედელს თუ რას გულისხმობს იგი „სასკოლო პოლიტიკანობაში“, თუ იმასვე, რასაც მე ვგულისხმობ, ე. ი. განძრახ ხელის შეწყობას საზოგადოდ კავკასიის ადგილობრივ მცხოვრებთა და კერძოდ ქართველთა ძალიად გარუსებაში. თუ ეს ასეა, მაშინ ეს ბრალდება ჩემს შესახებ სრულიად უაღვლიანია. მთელი ჩემი 19 წლის პედაგოგიური მოქმედება სრულიად წინააღმდეგს ამტკიცებს: მე თვლს ჩემს სიცოცხლეში შეძლების და გვარად ვებრძოდი ამ სიივეს. ჩემ მიერ წარმოდგენილი საბუთები კორესპონდენტები და სტატიები „ივრიასა“ და „განათლებაში“ ცხადად უჩვენებენ ჩემს მიმართულებას და დალადებენ სრულს წინააღმდეგობას იმისას, რასაც ბ-ნი შემოქმედელი მამბრალებს. მაგრამ შეიძლება ითქვას, რომ ეს იყო წარსულში და მე ასეთი გავხდი ახლა, უკანასკნელ დროს? მაგრამ ბ. ბ. მსაჯულნო თქვენს შორის არის ცოცხალი მოწმე იმისი თუ ერთი წლის წინად როგორ ენერგულად ვიცავდი ქართულ ენას გიმნაზიის პედაგოგიურ საბჭოში. იტყვიან რომ ეს შარშან იყოო. მაგრამ ბატონებო მზგავს ფაქტს ადგილი ჰქონდა იმავე გიმნაზიაში ამ რამდენიმე თვის წინადაც და შემიძლია თამამად დავამტკიცო, რომ ჩემის წყალობით იმავე გიმნაზიაში დედა-ენამ საპატიო

ადგილი შეინარჩუნა, თუ ჩემს სიტყვას არ დაიჯერებთ ამის მოწმეებად დავასახელებ გიმნაზიის ინსპექტორს ზაჩინიაევს და ქართული ენის მასწავლებელს ციმაკუროძეს. ამ სახით ბრალდების ამ მუხლშიაც ჩემი თავი სრულიად მართლად მიმაჩნია.

რომ დაამტკიცოს ჩემი „სასკოლო პოლიტიკანობა“ ბ-ნი შემოკმედელი ბრალსა მდებს „თელავის კურსებზე დამსწრე მასწავლებლების განძრახ ქსელის გაბმეში“. ბატონებო, ყველა რაც ახლა ვსთქვი, რომ მე არც წარსულში და არც აწმყოში არ გამოიწევა „პოლიტიკანობა“ სრულიად მამართლებს „განძრახ ქსელის გაბმის“ ბრალდებაშიაც. ეს ერთი, მეორე უნდა მოვასხენოთ, რომ კურსებზე არავითარი პოლიტიკანობა არ ყოფილა. ამას ცხადად დაინახავთ ჩემ მიერ წარმოდგენილ კერძო პირების წერილებიდან. შემდეგ კურსებზე ჩემი პოლიტიკანობის დასამტკიცებლად ბ-ნი შემოკმედელი ასახელებს იმ ბრალდებას, რომ მე I განყოფილებაში მივეცი გაკვეთილი დედაენის დაუხმარებლად — აი ამ ბრალდების მუხლის შესახებ უნდა შევნიშნო, რომ ფაქტი სრულიად სისწორით არ არის გადმოცემული. გაკვეთილი პირველ განყოფილებაში კი არ მიმოიკრა, არამედ მივეცი პირველი განყოფილების მოწაფეებს, რომლებიც მეორეში იყვნენ გადაყვანილნი. ნუ დაივიწყებთ, ბატონებო, რომ კურსები გამართული იყო თიბათვის დასაწყისში. ეს ერთი. მეორე, რასაც მინდა მივაქციო თქვენი გულის-ყური, ეს ის არის, რომ დასახელებულმა მოწაფეებმა, როგორც ქალაქის ბავშვებმა, პირველიდან მეორე განყოფილებაში გადასვლის დროს, საკმარისად იკოდნენ რუსული ლაპარაკი, რაც კი საჭირო იყო გაკვეთილის მიზნი-

სათვის. მესამედ გთხოვთ მიიღოთ მხედველობაში, რომ იმ გაკვეთილზე, რომელიც მე მივეცი, გვაჯარჩიეთ რიცხვი „ორი“ „2“ შემდეგ კი იმავე წესით გააჩნია რიცხვი „3“ მასწავლებელმა ძეძამიძემ. ჩემი გაკვეთილის მიზანი იყო მეჩვენებინა რიცხვების შესწავლის წესი პირველ ათეულზე ლაის სისტემით; მასწავლებლის გაკვეთილის მიზანი იყო შეგვემოწმებინა თუ რამდენად შეიგნეს კურსისტებმა ეს სისტემა თეორიულად თუ პრაქტიკულად. ვიღრე გიპასუხებდეთ იმ კითხვაზე, თუ რად მივეცი გაკვეთილი რუსულად და არა ქართულად, მე უნდა უარვპყო მტკიცება ბ-ნი შემოკმედლისა და სხვებისაც ვითომ ჩვენ არ მიგვემართოს დედაენისთვის გაკვეთილის დროს. რომ ეს მართალი არ არის, აი ბატონებო მოწმობა თელავის სკოლის გამგისა, სადაც გაკვეთილებს ვაძლევდით, აი თელავის საქალაქო სასწავლებლის ინსპექტორის დ. ცისკარავის წერილი, რაც იმავე ამტკიცებს, ე. ი. რომ ჩვენ ყოველ საჭირო შემთხვევაში მივმართავდით დედაენას. ეს გარემოება და ის უეჭველი და შემოწმებული ფაქტი ამ წერილებში, რომ ბავშვებმა საკმარისად იკოდნენ რუსული ლაპარაკი, ცხადად ამტკიცებს, რომ ჩვენ გაკვეთილებზე ბავშვების ტენისთვის ძალა არ დაგვიტანებია. ნუ დაივიწყებთ ამასთანავე, რომ ჩვენ ვმუშაობდით წლის ბოლოს; რიცხვი „2“ და „3“, ნაცნობი მასალა იყო ბავშვებისათვის. რაც შეეხება თუ რად მივეცი გაკვეთილი რუსულზე და არა ქართულ ენაზე, ამაზე უნდა მოვასხენოთ შემდეგი: ამ გაკვეთილებზე მიზნად მქონდა გამეგო თუ რამდენად შეითვისეს კურსისტებმა თეორიულად თუ პრაქტიკულად ცნობები ახალი მეოთხის შესახებ. თუ რა ენაზე უნდა სწარ-

მოგზადეს სწავლება I და II განყოფილებაში, ეს ცხადად და აშკარად ნაჩვენებია პროგრამაში, რომლის ერთი ცალი წარმოგიდგინეთ, ე. ი. დედა-ენაზე. მაშასადამე მე ის კი არ მინდოდა მეჩვენებინა თუ როგორ უნდა ასწავლონ ართმეტრია I განყოფილებაში რუსულ ენაზე, არამედ ის, რომ იცოდენ სწავლება და შეეძლოთ წარმატებით მეცადინეობა, რა საკვირველია ვგულისხმობდით იმ ენას, რომელსაც პროგრამა ურჩევს. გარდა ამისა რუსულად გაკვეთილის მიცემა გამოიწვია იმ გარემოებასაც, რომ რამდენიმე მსმენელი და გამგე კურსებისა ბ.ნი პოვარელოვი რუსები იყვნენ, რომელთაც ქართული არ ესმოდათ, რასაც ამოწმებს საქალაქო სკოლის ინსპექტორი ბ.ნი ცისკაროვი. ამის საპირობებს აორკეცებდა ის გარემოებაც, რომ ეს მეთოდი ახალი იყო, როგორც მასწავლებლებისათვის აგრეთვე კურსის გამგისთვისაც და პირველ ცდაზედვე არ შეგვეძლო დასახელებულ პირების ინტერესებისათვის გვერდი აგვევლო. ყველა ამან და არა რაღაც პოლიტიკანობამ მიიძულა მიმეცა გაკვეთილი რუსულ ენაზე.

რომ დაარწმუნოს გაზეთის მკითხველები ჩემს პოლიტიკანობაში, ბ.ნი შემოქმედელი შემდეგ ამტკიცებს, რომ „მე ლექციებზე არავითარ ყურადღებას ვაქცევდი დედა-ენას“. დიახ მე არავითარი ყურადღება მიმიტკეცია, მაგრამ არა პოლიტიკანობით, არამედ უბრალო პრაქტიკულის მოსაზრებით. საქმე ის გახლავთ, რომ კურსები „მოკლე ვადიანი“ იყო, ჩვენს განკარგულებაში მცირე დრო რჩებოდა; ამიტომ მე და სხვა ხელმძღვანელები, ბ. კორხანიდი შევთანხმდით, რომ საერთო ტემებს ცალ-ცალკე არ შევხებოდით, ხოლო საპირო შემთხვევაში უნდა მიგვე

თითებინა ამხანაგის ლექციაზე. ასე მოხდა დედა-ენის საკითხის შესახებაც. ამ საკითხის დაწვრილებით განხილვა კორხანიდს ჰქონდა მინდობილი. მე კი ჩემს ლექციებზე მხოლოდ მოვავიწყებდი მსმენელთ, რომ პირველს ორს წელიწადს, როგორც პროგრამაშია ნაჩვენები სწავლება ქართულად უნდა იყოს მეთქი და დავუსახელე კიდევ ქართული სახელმძღვანელო ხრამელაშვილის ამოცანათა კრებული. რადგანაც პროგრამაში ცხადდ იყო ნაჩვენები, რომ სწავლება I და II განყოფილებაში დედა-ენაზე უნდა ყოფილიყო, ამაზე ლაპარაკი მეტად მიმაჩნდა.

რომ სრულიად დაარწმუნოს მკითხველი ჩემს „სასკოლო პოლიტიკანობაში“ და „ნიღაბი ჩამომხადოს“ ბ.ნი შემოქმედელი დიდის რიხით მნათლავს „მუნჯური მეთოდის“ მომხრედ. ვიდრე დაგიმტკიცებდეთ, რომ მე არა ვარ მომხრე „მუნჯური მეთოდისა“, ვთხოვთ მოიგონოთ, რომ ამ მეთოდის აზრია უცხო ენის შესწავლა დედა-ენის დაუხმარებლად. რომ დამიმტკიცოს ვინმემ მუნჯური მეთოდის მომხრეობა, ამისათვის საჭიროა რაიმე ფაქტები ჩემი პედაგოგიური მოღვაწეობიდან წარსულში და აწმყოში. როგორც დინახავთ ჩემი ყოფილი ინსპექტორის ბ.ნი ცერკვაძის მოწმობიდან, ლევიცკის დირექტორობის დროს, მე არასოდეს შიმეცადინია მეორე კლასს ქვევით, ეს კი მეოთხე წელია სწავლებისა. მუნჯური მეთოდი კი ხმარებაშია სწავლების პირველ ორ წელიწადს თუ გინდ სამ წელიწადსაც. ცხადია, რომ მე ამ მეთოდით არ მიმეცადინია. მაგრამ შეიძლება სხვა მხრივ გაუწიე მე სამსახური ამ მეთოდსა აი ბატონებო, თქვენ წინ არის ყველა ჩემი ნაწერები, საიდანაც ცხადდა ჩხანს, რომ მე წინააღმდეგი ვარ ამ მეთოდისა.

არ შემიძლია არ დავასახლოო ის ფაქტიც, რაც ამტკიცებს ჩემს წინააღმდეგობას ამ მეთოდის შესახებ და რასაც ამოწმებს თელავის საქალაქო სკოლის ინსპექტორი ცისკაროვი: მე თელავში ოფიციალურ კურსებზედაც კი, სადაც იყო ოფიციალური წარმომადგენელი სამოსწავლო ოლქისა, დავვმე და სასაცილოდ ავიღე ეს მეთოდი. ბატონებო! მგონია დღესათვის ნათელია, რომ მე მუნჯური მეთოდის მოწინააღმდეგე ვიყავი და ვარ დღესაც. ამის გარდა პირადად მე ლევიცკისთან საუბრის დროს, ყოველთვის მითქვას მისთვის ამ მეთოდის როგორც ღირსების, ისე მისი უძლეველი ნაკლის თაობაზედაც. მე ყოველთვის ვეუბნებოდი ლევიცკის, რომ არც ერთი მასწავლებელი სკოლაში „ბუნებრივს მეთოდს“ არა ხმარობს მეთქი; ხშირად ჩვენი სოფლის რუსი მასწავლებელი, ცხოვრების მოთხოვნილების ძალით, იძულებულია ადგილობრივი ენა შეისწავლოს და შემდეგ გამოიყენოს იგი სწავლებაში მეთქი. თუ გნებავთ მე ვაწერ ჩემ თავს იმ პატივს, რომ დავაჯერე ლევიცკი ადგილობრივ ენებზე გადათარგმნით გამოეცა თავისი სახელმძღვანელოები და ქარაუღლდაც მე გადაუთარგმნე. მე არა თუ მომხრე ვიყავი ამ მეთოდისა, ვითვლებოდი მის მოწინააღმდეგედ და ეს აზრი გადასცა ყოფილმა მზრუნველმა ზავდასკიმ ჩემს შესახებ ივ. ევდ. გამყრელიძეს, როცა მნიშნავდნენ მასწავლებლად ტფილისის პირველ გიმნაზიის მოსამზადებელ კლასებში. ერთ საბუთად, რომ მე ვითომ მომხრე ვიყო „მუნჯური მეთოდის ბნ შემოქმედელს ის მოჰყავს, რომ მე რვა წელს ვმასაბურებდი იმ დირექტორში, რომელსაც ლევიცკი განაგებდა. ამ საბუთის

საწინააღმდეგო არა მეთქმის რა: განა სამსახური იმ დირექტორში, რომელსაც ლევიცკი განაგებდა, იმას ნიშნავს, რომ მომხრე ვიყავი ლევიცკის მეთოდისა? მაშინა დამე ეს ბრალდებაც თავის თავად ირღვევა, თუ მხედველობაში მიიღებთ ყველა იმას რაც მოგახსენებთ ზემოდ ჩემი არა პოლიტიკანობის შესახებ და ლიტერატურულ საბუთებს, რაც მე წარმოგიდგინეთ. თუ ყველა ამას გაითვალისწინებთ უნდა მიხვიდეთ იმ დასკვნამდე, რომ მე არც წარსულში და არც აწმყოში ბრმა მომხრე მუნჯური მეთოდისა არა ვყოფილვარ, თუმცა, არ ვმაღავ, საუკეთესო მხარე ამ მეთოდისა მიღებული მაქვს, ვსარგებლობ მაქვს და კიდევ ვისარგებლებ საქმეში.

ამ სახით ყველა საბრალდებლო მუხლები ჩემს შესახებ, როგორც პედაგოგისა, მე ვიზნაჩნა დარღვეულად.

ახლა შევეხები ბრალდების იმ მუხლებს, რომელიც ეხება ჩემს პიროვნებას. ეს მუხლები ვამცნევს“:

1) მოხერხებულად სახელს უკეთებდი ჩემს „უნიკოდ შედგენილს სახელმძღვანელოს.

2) სახელმძღვანელოს შედგენის დროს მხოლოდ გამორჩომის მიზანი მქონდა.

3) ვქვემდრომობ უფროსების წინაშე სამსახურში დაწინაურებისთვის და მოლოლს

4) განვირჩევი ცხოვრებაში გამჭრიახობით, მოხერხებით (ИЗВОРОТЛИВОСТЬЮ). უნიკოდ შედგენილია ჩემი სახელმძღვანელო თუ არა, ამის შესახებ არაფერს ვიტყვი, მაგრამ მე რომ მას სახელს არ უკეთებ, ეს სინამდვილეა. და ეს რომ

მართლა ასეა იქიდანა სჩანს, რომ არც ერთს გაზეთში არც ერთი განცხადება დაგვიბეჭდია, გარდა იმისა, რომ წიგნი მეორე გამოცემად იბეჭდებოა. წიგნი მოეწონათ მასწავლებლებს და რადენით სამე თვის განმავლობაში გაიყიდა 600 ცალი ჩვენი მხრით ურეკლამოდ და მიუჩეჩებლად. მაგრამ დაგვეთხმებინთ, რომ ჩვენი ბრალი არ არის. თუ სხვა რამეში გაპოხიბა უსინდისოდ სახელს გაკეთება ჩვენი სახელმძღვანელოსა ჩვენის მხრით, ეს დაგვიბეჭდოს ბ-ნმა შემოქმედელმა, მე კი სრულიად გაცხებული ვარ ამ შეუსაბამო ბრალდების გამო. შემდეგ სრულებით არ მესმის ბ-ნი შემოქმედლის აზრი, რომ სახელმძღვანელოს ვადგენდი გამორჩომისათვის. საქველმოქმედო სახელმძღვანელოს არავინ ადგენს და არც ჩვენ შეგვეძლო შეგვედგინა, მაგრამ შეგვიძლია დავარწმუნოთ ბ-ნი შემოქმედელი, რომ ამ ორ გამოცემას ჩვენთვის ჯერჯერობით მოგება არა მოუცია რა. ჩვენ კი არა თუ გამორჩენის გზას ვადეკით, არამედ სხვასაც, სჩანს იმ წარმატებიდან, რაც მოჰყვა ამ სახელმძღვანელოს: უდი სახელმძღვანელო თავის-თავად გზას ვერ გაიკვლევს და დაადგება დაღუპვის გზას.

მჩიება ორი უკანასკნელი მუხლი ბრალდებისა. „მოხერხებულება ცხოვრებაში“ (ИЗВОИТЕЛИВНОСТЬ ВЪ ЖИЗНИ) და „უფროსთა სიამოვნება“ (УГОДНИЧЕСТВО), რაც შეურაცყოფს ჩემს თავმოყვარეობას, რაც წმინდად მიმაჩნია ჩემში. ბატონებო ყველა ამ ცილის წამების გასაბოთილგებელია ჩემი ტანჯვითი სამსახური 15 წლის განმავლობაში და რას მივალწიე ჩემი „მოხერხებულობით“ „ქვემდროობით“ და უფროსთა სიამოვნებით? გინახიის მოსამზადებელი კლასის მასწავლებლობას და წინ 400 მან. პენსიას და

შეიძლება დაქვლეტიანებისაც. განა ეს მთავრობის სიამოვნებას და ცხოვრებაში მოხერხებულობას შეადგენს? ბატონებო, თუცა ჩემთვის თავის ქება სასიამოვნო არ არის, მაგრამ ამ საზოგადო ცილის წამების გამო მოკლედ უნდა გაგაცნოთ შემდეგი: კურსი დავსარულე ვერცხლის მედლით საოსტატო ინსტიტუტში; მაშინ როცა ჩემმა ამხანაგებმა მაშინვე მიიღეს მასწავლებლობის ადგილი საქალაქო სკოლებში, მე 8¹/₂ წელს მასწავლებლის თანაშემწედ ვიყავი და ვიღებდი თვიურად 34 მ. 82 კ. და თან სამ ძმასაც ვზღიდა. უფროსები ჩემში ყოველთვის ხედავდნენ კარგს და სასარგებლო მუშაკს ჯა ყოველთვის. ცდილობდნენ ჩემით ესარგებლნათ, მაგრამ როცა სამსახურში დაწინაურების დრო დადგებოდა, ყოველთვის მივიწყებდნენ, რადგანაც ჩემ თავს მათ არ ვაგონებდი. 13¹/₂ წელის ერთჯული სამსახურის გამო, რასაც ამოწმებს მზრუნველის ცირკულიარი, ჯილდოთ ოჯახის პატრონს მომცეს შტატს გარეშე მასწავლებლის ადგილი ერთ ერთ საქალაქო სკოლაში ტფილისში 43 მან. ჯამაგირი თვეში, განა ეს არის ჩემი „მოხერხებულობისა“ და მთავრობის სიამოვნების ნაყოფი? შემდეგ 1905 წელს მიველ მასწავლებლის ადგილი ტფილისის პირველ გიმნაზიის, მოსამზადებელ კლასებში. მაგრამ ბედმა არც აქ გამიღიმა. თუცა შემდეგ პირდაპირ მიმელო მასწავლებლის ადგილი მოსამზადებელ კლასებში, მაგრამ გიმნაზიის მთავრობამ მომთხოვა საკონკურსო გამოცდა. თუცა გაკეთილები ჩინებულად იქნა დაფასებული, მაგრამ მაინც დიდი ქაპანწყვეტა ვადამხდა, რომ გიმნაზიაში დამკვიდრებულეიყავი. მთავრობა ეხლაც კარგად მიყურებს, მოჰყავი ჩემთან მთელი კლასი საქალაქო გიმნა-

ზიიდან სწავლების წესების შესათვისებლად; ჰგზავნიან სოფლის მასწავლებლებს გაკვეთილების მოსასმენად. რაღა უნდა იყოს საჭირო „ცხოვრებაში მოხერხებულობის“-თვის და მთავრობის დაამბებლად ამის მეტი და როგორ არ უნდა ისარგებლოს ყოველივე ეს კაცმა? მაგრამ, ბატონებო, იმ დროს, როცა ბევრი ჩემი აშხანაგი საქალაქო სკოლის და სახალხო სკოლების ინსპექტორად არის, მე მხოლოდ მოსამზადებელ კლასის მასწავლებლად ვითვლები. რატომ? სწორედ იმიტომ, რომ მაკლია ეს „ცხოვრებაში მოხერხებულობა“ და მთავრობის სიამოვნება. აი ყოველივე ის, რაც უნდა შეთქვას თავის დასაცავად და ბრალდების იმ მუხლების გასაბათილებლად, რაც წამოაყენა ჩემს წინააღმდეგ ბ-ნი შემოქმედელმა თავის წყერღებში.

დამჩინია გთხოვოთ, ბატონო მოსამართლენო, თუ ჩემს განმარტებას საპართლიანად დაინახავთ და გამაპართლებთ ამ ბრალდებაში, დასდით ზნეობრივი მსჯავრი ბ-ნი შემოქმედლის საქციელს, რომელმაც ცილი დამწამა, როგორც პედაგოგს (საზოგადო მოღვაწეს) და შეეხო ჩემს პიროვნებას. როგორც პედაგოგს და საზოგადო მოღვაწეს ცილი დამწამა იმაში, რომ №197 და № 199 „Зак. Рѣш.“-ში მიწოდა ვოსტორგოვისა და ლევიცკის „სულიერი შვილი“, ამით მან გამაწავა საზოგადოების თვალში და გამოიყენა სამობლოსა და ჩვენი ხალხის განათლების მოღალატედ, რადგანაც ვოსტორგოვისა და ლევიცკის ქართველი საზოგადოება ისე უყურებს, რომელთაც დასახული ჰქონდათ მომაკვდინებელი მიზანი საზოგადოდ კავკასიის მცხოვრებთა და კერძოდ ქართველთა ძალად გარუსებისა. ცილის წამება, როგორც პიროვნებისა, გამოსახულია შემდეგში: როგორც ბ-ნი შემოქმედელი აცხადებდა გაზეთში და აქაც განაცხადა, სრულიად ვერ მიცნობდა მე, როგორც ჯაფარიძეს. ამისდა მიუხედავად გაზეთ „Зак. Рѣш.“-ის აღნიშნულ ნომრებში არ მოერიდა, არ ვიცოცხლია რა მოსაზრებით, ვრცლად არ შეხებოდა ჩემს პიროვნებას, რომელმაც მან დაპგმო ყველა ის, რაც ყოველ პართიოსან კაცს თავისთვის წმინდად მიაჩინია, სახელდობრ მიწოდა: ა) მეწვერიღმანე (торгашъ), ბ) ცხოვრებაში მოხერხებულობა (изворотливый въ жизни), გ) ცხოვრებაში პირადისა და საანგარო მიზნის მიმდევარი და დ) უფროსების წინაშე ქვემდრომი საწინააღმდეგობის დაწინაურებისთვის.

სასამართლომ მოისმინა ვ. ჯაფარიძის განმარტება, და მისცა მას შემდეგი კითხვები: ა) თქვენ თვითონ შესაძლებლად სცნობდით გაკვეთილის მიცემას რუსულად I განყოფილებაში, თუ რამე გარემოებამ გაიძულათ ასე მოქცეულიყავით და დაგერღვიათ როგორც სახალხო სკოლების ინსპექტორის მიერ მოცემული პროგრამა, აგრეთვე საბოლოო გეგმა 1881 წლისა უმაღლესი მთავრობის მიერ დამტკიცებული, რომელიც მოითხოვს I და II განყოფილებაში დედაენაზე საგნების სწავლებას?

ვ. ჯაფარიძე—ერთის მხრით დარწმუნებული ვიყავი ასე მოქცეულიყავ, რადგანაც კურსებზე მსმენელთა შორის რუსებიც იყვნენ, რომელთაც ქართული არ იცოდნენ.

სასამართლო: ზნეობრივად და პედაგოგიურადაც შეგეძლოთ იგივე გაკვეთილები მიგეცათ იმავე განყოფილებაში ქართულად და რა პირობებში შეგეძლოთ ასე მოქცეულიყავით?..

3. **ჯაფარიძე**—ჩემის აზრით ქართულად გაკვეთილის მიცემა შეიძლებოდა მხოლოდ იმ პირობებში, რომ კურსებზე დამსწრე ყველა მსმენელები და კურსების გამგეც ქართველები ყოფილიყვნენ, ან ქართული სკონდათ და კურსების შესახებ ანგარიშიც რომ შესაძლებელი ყოფილიყო ქართულად დაეწერათ.

სასამართლო: რამდენი იყვნენ კურსებზე ქართველები და რამდენი რუსი?

3. **ჯაფარიძე**—სულ იყო 28, ამათში „2“ რუსი მასწავლებელი და ერთი სახალხო სკოლების ინსპექტორი პოგარელოვი, იგივე გამგე კურსებისა.

სასამართლო: პოგარელოვმა ქართული ლაპარაკი არ იცის?

3. **ჯაფარიძე**—იცის, მაგრამ ძლიერ ცოტა.

ამის შემდეგ სასამართლომ წინადადება მისცა ბ-ნს დ. შემოქმედელს წარმოეთქვა თავისი განსამართლებელი სიტყვა. მან სიტყვა:

„ბატონებო, ამ განსახილველ საქმეში სამი უმთავრესი საკითხია: ა) დარღვეული იყო საზოგადოდ თელავის პედაგოგიურს კურსებზე პედაგოგიური პრინციპი თუ არა? ბ) დარღვეული იყო თუ არა 1881 წლის სასწავლო გეგმა კავკასიის უმაღლეს მთავრობის მიერ დამტკიცებულნი? და გ) მოხდა ყოველი ეს კურსების ხელმძღვანელთა პოლიტიკანობის გამო თუ არა?

კერძოდ ბ-ნ ჯაფარიძეს მე იმ ბრალს ვდებ, რომ მან დაარღვია ხსენებული სასწავლო გეგმა ე. ი. მისცა გაკვეთილი შესაფერის განყოფილებაში არა ქართულ ენაზე, არამედ რუსულად ე. ი. ბ-ნმა ჯაფარიძემ უარჰყო არა მარტო 1881 წლის სასწავლო გეგმა, არამედ ყოველი სალი პედაგოგიური პრინციპი. აი ეს ვა-

რემოება უნდა მივიღოთ მხედველობაში, მაგრამ ვიდრე არსებითად შევეხებოდე ამ საქმეს, უნდა მოვახსენოთ ბბ. მსაჯულენო, რომ გაზეთებში როდესაც ვწერდი საზოგადოდ თელავის კურსების ხელმძღვანელთა და კერძოდ ბ-ნი ჯაფარიძის შესახებ, მე მხოლოდ საქმის საზოგადომხარე მქონდა მხედველობაში—დამეცვა ცნობილი პედაგოგიური პრინციპი და მოთხოვნილება 1881 წლის სასწავლო გეგმისა ქართულ სახალხო სკოლების შესახებ. მე დიდად ვმადლობ ბ-ნ ჯაფარიძეს, რომ მან კიდევ მეტი მასალა მოგვცა, რომელიც მასვე ამტყუნებს ამ საქმეში, თუმცაღა საქმეებში სხვა საკმარისი მასალაც მოიპოვება მისდა გასამტყუნებლად.

დაკიწყებ იქიდან, როცა სახალხო სკოლების ინსპექტორმა ბ-ნმა პოგარელოვმა მოიწვია ჯაფარიძე ლექტორად, გადასცა მასვე დაბეჭდილი პროგრამა, რომელშიაც სხვათა შორის ერთი მუხლია სახელდობრ: „სწავლება არითმეტიკა I და II განყოფილებაში უნდა სწარმოებდეს ქართულს ენაზე“. მაგრამ ეს მუხლი პროგრამაში მოქცეულია მოსატყუებლად. არავისთვის საიდუმლოებას არ შეადგენს, რომ სამოსწავლო უწყების მოხელენი სწერენ ერთს და აკეთებენ სხვას. თავიანთ ანგარიშებში წინ აყენებენ რაციონალურ პედაგოგიურ აზრებს, საქმით კი არღვევენ მასვე. ეს მისწრაფება ყველაზე უფრო თელსაჩინოა სახალხო სკოლებში. ყველგან სახალხო სკოლების ინსპექტორების მიერ დამოხილია 81 წლის სასწავლო გეგმა, წინადადებას აძლევენ დასაწყის სკოლების მასწავლებლებს ბავშვის სკოლაში მიბარების დღიდანვე, ენკენისთვიდანვე დაწყებინონ რუსული ლაპარაკის სწავლება. განა ეს პოლიტიკანობა არ არის?

მოიგონეთ პროცესი სასამართლოში **სემიონოვისა** და **სულაკოვის** შესახებ (ქუთ. გუბ. დირექციის მოხელენი) სასწავლო გეგმის დარღვევის გამო. რამდენია ამისთანა შემთხვევა, სასწავლო გეგმის დარღვევისა, ვერც ჩამოვთვლით. ჩვენი დასაწყისი სკოლების ძირის ამომფხვრელი პოლიტიკა სასწავლო მთავრობისა დიდი ხანია გამეფებულია კავკასიის სასწავლო ოლქში. ნაყოფი ამ პოლიტიკისა არიან ბ. ლევიტსკები. ახლა შევხედოთ რა ზომით და რა ხელოვნურად გაატარეს ეს პოლიტიკა თელავის კურსების ხელმძღვანელებმა და მათ შორის ბ-ნმა ჯაფარიძემაც. კურსები მოწყობილია. საქმე მიდგება სანიმუშო გაკვეთილებზე, არის 26 მასწავლებელი ქართველი, 2 რუსი, გაკვეთილს აძლევენ ქართველ ბავშვებს I განყოფილების მოწაფეებს, რომელთაც რუსული ლაპარაკითი თვის განმავლობაში ჰქონდათ ნასწავლი. გაკვეთილებს ესწრება სახალხო სკოლების ინსპექტორი პოგარელოვი. დამახასიათებელია ისიც, რომ თვითონ კურსები მოწყობილი იყო საიდუმლოდ, ე. ი. არავის უშვებდნენ შიგ გარეშე პირს, არც სხვა უწყების მასწავლებლებს და არც იმავე უწყების სხვა მასწავლებლებს, კურსები დაიხურა. რა მოხდა კურსებზე? ვსთქვათ ყველაფერი რაც დაიწერა რუსულ-ქართულ ჟურნალ-გაზეთებში თელავის კურსების შესახებ ფაქტიურად სწორი არ არის. მივმართოთ თვითონ ჯაფარიძის განმარტებას. შეკითხვაზე რად მიაჩნდა სასურველად მას მიეცა არითმეტიკის გაკვეთილი რუსულ ენაზედაც, მან გიპასუხათ: კურსებზე მსმენელთა შორის 2 რუსი იყო და ერთიც ხელმძღვანელი კურსებისა პოგარელოვი, და ჩემთვის უფრო **მოხერხებული** იყო რუსულად

მიმეცა გაკვეთილი. ქართულად გაკვეთილის მიცემას შესაძლებლად ვცნობდი მაშინ, კურსების გამგე და ყველა მსმენელი ქართველები რომ ყოფილიყვნენ და ანგარიშიც კურსების შესახებ ქართულად დაწერილიყო. აი ჩვენება ბ-ნის ჯაფარიძისა, საქირთა კარგად ჩაუკვირდეთ ამ ნაწილს მისის განმარტებისას, მოიგონეთ ბ-ნო მსაჯულნო, რომ იმ პროგრამაში, რომელიც პოგარელოვმა გადასცა ჯაფარიძეს, ცხადად არის ნათქვამი: „**არითმეტიკის სწავლება I და II განყოფილებაში ქართულად უნდა იყოს**“. საქმით კი რუსულად ასწავლიან. ჩუმად არის ბ-ნი პოგარელოვი, სდუმს ბ-ნი ჯაფარიძეც. საქმე გაჩაჩხულია. ეხლა საკითხი ის არის პედაგოგიურია ეს თუ, არა, დარღვეულია თუ არა 81 წლის გეგმის მოთხოვნილება. განმარტება საქირთა არ არის. ფაქტი თავისთავად ჰღალადებს.

ჩვენება ბ-ნის ჯაფარიძისა და მისი დამკველი მოწამებისა, რომ თელავის ქალაქის ბავშვებმა იმდენად იციან რუსული ენა, რომ შეიძლება მათი რუსულად სწავლებაო, ვერავითარ კრიტიკას ვერ გაუძლებს, რადგანაც ამ ხერხს ხშირად მიჰმართავენ ხოლმე ყოველ იმ შემთხვევაში, როცა უნდათ დაარღვიონ პედაგოგიური პრინციპი და სასწავლო გეგმა. ამავე ხერხს მიჰმართა სახელმწიფო სასამართლოში ბ-ნმა სულაკოვმა. მაგრამ ამ გარემოებამ მას მაინც ვერ უშველა. პირადად მე ძლიერ კარგად ვიცნობ არა მარტო თელავს, მთელს კახეთსაც. თელავის ქალაქის ბავშვები არსებითად არაფრით განირჩევიან სოფლის ბავშვებში და იმ დასაწყის სკოლაშიაც, სადაც ჯაფარიძე აძლევდა გაკვეთილებს, სწავლობენ ღარიბ მშობლების შვილები, რომლის ოჯახებშიაც მხოლოდ ქართულად ლაპა-

რაკობენ. ყველა იმ კერძო წერილებს, რაც ბ-ნიმ ჯაფარიძემ წარმოგიდგინათ სხვა და სხვა პირთაგან, არავითარი ფასი აქვს და არც შეიძლება ჰქონდეს. ამ კერძო წერილების ავტორები მოსამსახურე პირნი არიან და კარგად უნდა ვიცოდეთ, რომ ისინი დამოკიდებულნი არიან თავიანთ უფროსებზე. ასეთები არიან თელავის საქალაქო სკოლის ინსპექტორი ცისკაროვი, მასწავლებლები ბუსლავეი, ა. ქავკავიძისა, ძემამიძე ჭ სხვანი. სამოსწავლო თავრობის მოხელეებს არაფრად ესამოვნებათ, როცა გამომქედანდება უარყოფითი მოქმედება თავიანთ დაბალ მოხელეებისა... სად იყვნენ ეს ბატონები მაშინ, როცა წერილები და შენიშვნები ჩემს წერილებზე ადრე დაისტამბა თელავის კურსების შესახებ ადგილობრივს რუსულსა და ქართულს გაზეთებში, რატომ სახალხო მასწავლებლებმა ხმა არ ამოიღეს მაშინ? სად იყო მღვდ. დეკანოზოვი და მასწავლებელი ძემამიძე, რომლის წერილიც წარმოდგენილია აქ დაპირებით, რომ იგი წერილს დასტამბავს „თფილისის ფურცელში“, ამგვარი წერილი ჩვენ „თფ. ფურც.“-ში არ წავგიკითხავს. ცხადია ყველანი პირ-შავად იყვნენ და უნდა განუშვებულოყენენ. არავეს, არც კურსების ხელმძღვანელებს და არც მსმენელებს, არ ეგონათ თუ თელავის კურსების ამბავი სავაჭეთო გახდებოდა და საზოგადოების ყურამდის მიადწევდა.

არავითარი ფასი აქვს აგრეთვე არც ერთს სტატიას და კორესპონდენციას ბ-ნი ჯაფარიძისას, რაც მან სასამართლოს წარმოუდგინა. 1905 წელს ვინ არ იყო ლიბერალიზმის სამოსელში გახვეული; თვითონ ლევიტსკიმაც კი დაჰგმო თავის მოქმედება; ასე რომ ჯაფარიძის სტატიებს; დაწერილს 1905 წელს პირდაპირი

დამოკიდებულება ამ საქმესთან არა აქვს. ბ-ნი ჯაფარიძე „მუნჯური“ მეთოდის შესახებ სწერდა იმ დროს, როცა ლევიტსკი უკვე სცენიდან გადაიდა. საქირო იყო ბრძოლა იმ დროს, როცა გატყარებული ანტიპედაგოგიური და. სულის შემხუთავი ატმოსფერა ტრიალებდა ლევიტსკის მეთოდის წყალობით ჩვენს სკოლებში. ვიმეორებ, რომ ყველა ამ სტატიებს, კორესპონდენციებს, აგრეთვე განცხადებას ბ-ნის ჯაფარიძისას პედაგოგიურ საბჭოში ქართული ენის დაცვის შესახებ, ამ საქმეში არავითარი გადაწყვეტი მნიშვნელობა აქვს და აი რაღ? თქვენ ბატ. მსაჯულნო, კარგად უწყით, რომ ზოგიერთები ძლიერ ხშირად ერთსა სწერენ და მეორეს კი აკეთებენ. თუ კარგი სიტყვა კარგს საქმესთან არის შეთანხმებული, მხოლოდ მაშინ შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ამა და ამ კაცის მოქმედება სასარგებლო და ნაყოფიერიო. მაგრამ სამოსწავლო უწყებაში ყველაფერი უკუღმა კეთდება. აი ამისი მაგალითიც. მოგახსენებთ ქართველების შესახებ. ვისაც თვალყური უდევია ჩვენში სახალხო განათლების განვითარებისათვის, არ შეეძლო არ მიეცია ყურადღება სახალხო სკოლების ინსპექტორის მაქავარიანის უარყოფითი და ანტიპედაგოგიური მოქმედებისათვის, მაგრამ ეს მაქავარიანიც ერთ დროს სწერდა ქართ. გაზეთებში საპატრიოტო წერილებს და სხვა. იგივე მაქავარიანი თამაზ-შრომლობდა „Вѣстникъ Воспитанія“-ში. ბექდავდა მშვენიერს პედაგოგიურს წერილებს, განმსკვალულს ჰუმანიურის აზრებით. იგივე მაქავარიანი სიტყვით იცავდა ცნობილ პედაგოგთა წმინდა აზრებს, საქმით კი რუსთფიკატორობდა, პოლიტიკანობდა პედაგოგიაში და იყო საქმისთვის მანვე ადამიანი. მეორე მაგა-

ლით: სამრევლო სკოლების მეთვალყურე მდისტივიტელნი სტატსკი სოვეტნიკ-მა თ. ჟორდანაიამ, ქართველმა არქეოლოგმა, სემინარიის ქარბულნი ენის ყოფილმა მასწავლებელმა საქმარისად ისახელა თაფი; ქართულმა პრესამ საქმარისად დაფასა მისი უარყოფითი მოქმედება, მოიგონეთ მისი ორი ანგარიში ერთი მთავრობისათვის და მეორე ქართველი საზოგადოებისათვის... მოაგონეთ ყველამ ეს და მასთან ერთად იგულისხმეთ მისი მწერლობა ქართულად. დასასრულდ მივაქცევ თქვენს ყურადღებას იმერეთის საგარეო საბჭოს რუკანასკნელ განკარგულებაზე, რასაც მიზნად გარუსება აქვს... მზრუნველი იანოვსკი საზოგადოებაში არაფერს ამბობდა დედა ენის საწინააღმდეგოდ. მოიგონეთ მისი მშვენიერი თხზულება „Мысли о воспитании“ რა მშვენიერ აზრები აქვს გატარებული ამ პედაგოგ-პოლიტიკანს თავის პედაგოგიურს წერილებში. მაშინ, როცა მთელი მოღვაწეობა იანოვსკისა მიმართული იყო გარუსებისკენ სკოლების საშუალებით, რომლიდანაც ამოფხვრეს ყოველგვარი სალი პედაგოგიური დასაწყისი. იმის დროსვე გამრავლდნენ პედაგოგ-პოლიტიკანები ჩვენში. იმან ამოხადა სული ჩვენს სახალხო სკოლას. მრავალ სხვა მხგალითსაც მოვიყვანდი, მაგრამ ესეც კმარა. აი ბატ. მსაჯულებო, რად არ ვაძლევ ან საბუთებს არავითარ მნიშვნელობას.

ამ სახით 81 წლის სასწავლო გეგმის დარღვევის ფაქტს და აგრეთვე პოლიტიკანობასაც თელავის კურსების ხელმძღვანელთა მიერ და კერძოდ ბ-ნის ჯაფარიძის მხრითაც უმკველია აღგლიჰქონდა. ეს გარემოება მტკიცდება უფრო იმიტად, რომ კურსებზე მოწვეული იყო

ცნობილი კორხანიდი, რომელმაც ქართული ენა არ იცის.

რაკი ბ-ნმა ჯაფარიძემ მიიღო მონაწილეობა სასწავლო გეგმის დარღვევაში და ანტი-პედაგოგიური დასაწყისის გატარებაში, აქედან მე შემდეგი დასკვნა გამოიყვან: გარუსების მომხრეთ მიმართის კაცობა; რომელთაც ხელს უწყობს საქართველოში სამოსწავლო მთავრობას სახალხო სკოლების საშუალებით გარუსების მოხანს ამა თუ იმ გზით, სასწავლო გეგმის დარღვევით და სხ. ამ მიმართულებით, სხვათა შორის, თავი იჩინეს ჩვენში ვოსტორგოვა და ლევიციკი: თუ დღესაც არიან ზოგნი, რომელნიც მიჰყვებიან ვოსტორგოვისა და ლევიციკის და მათ მზავასთა ნაკვალევს და იჩენენ მონაწილეობის შიღებას ქართველთა გარუსებაში ამა თუ იმ ზომის მრღებით, ჩვენ იმათ ვოსტორგოვისა და ლევიციკის სულიერ შვილებად ვნათლავთ. აი ამის გამო ვუწოდებ ბ-ნ კორხანიდის და ჯაფარიძის ვოსტორგოვისა და ლევიციკის სულიერი შვილები. რაც შეეხება საკითხს ბ-ნი ჯაფარიძის მოუმზადებლობისას საზოგადოდ მისის მოღვაწეობისას უნდა მოგახსენოთ შემდეგი: მე შემძლო პირადად სრულიად არა მქონოდა ჯაფარიძის ნაცნობობა, მაგრამ მშვენიერად შეამძლო გამეცნო მისი მოღვაწეობა. ბბ. მაქვარინს და თ. ჟორდანაის პირადად ვერც ვიცნობ, მაგრამ მათი მოღვაწეობის ამბავი კარგად ვიცი. რომ ბატონი ჯაფარიძე მართლა მოუმზადებელი იყო, რომ წაეკითხა ლექცია სერიოზულ მეთოდოლოგიურ კურსებზე, ეს ჩემი საკუთარი აზრია, დაფუძნებული, სხვათა შორის, იმ მოსაზრებაზე, რომ ბ-ნ ჯაფარიძეს ამ მხრით არც ერთს საზოგადოებაში არასოდეს თავი არ გამოუჩენია; ლექტორს,

და ისიც პედაგოგიურს საკითხებში, უნდა ჰქონდეს საკმარისი სამეცნიერო ერუდიცია. რომ ბ-ნი ჯაფარიძე მართლა არა ყოფილა საკმარისად მომზადებული ამ არა „სერიოზული“ კურსებისთვისაც, ამას ჰმოწმობს, სხვათა შორის, ჯაფარიძისავე ამხანაგი თელავის საქალაქო სასწავლებლის მასწავლებელი ბ-ნი ბუსლავეი.

რაც შეეხება ბ-ნ ჯაფარიძის კარიერის საკითხს, უნდა მოგახსენოთ, რომ ჯაფარიძის მდგომარეობა ზოგ პროვინციის საქალაქო სკოლების ინსპექტორსაც შეურდება. ჯაფარიძე ამ ეამად მასწავლებელია. I გიმნაზიის მოსამზადებლის კლასისა, აქვს გაკვეთილი ნორმალურს კლასებში, იღებს შესაფერის ჯამაგირს და მომავალში შეუძლია მიიღოს სახალხო სკოლების ინსპექტორობაც.

რაკი თქვენ ბატ. მსაჯულნო გაინტერესებთ ჩემი აზრი ჯაფარიძისა და ზედგინიძის სახელმძღვანელოს შესახებ, უნდა მოგახსენოთ შემდეგი: ეს სახელმძღვანელო, დანიშნული საშუალო სასწავლებლის მოსამზადებელ კლასებისათვის, უფარგისად მიმაჩნია ჩვენებურ სახალხო სკოლებისათვის მრავალის მოსაზრებით და მის გარჩევას აქ ადგილი არ აქვს, ვიტყვი მხოლოდ, რომ ეს სახელმძღვანელო წარმოადგენს არა სავარგის კომპლიატიურს ნაშრომს; იგი თავისი შინაარსით ვერ შეესაბამება ჩვენს ქართულს სახალხო სკოლებს.

მესმის, როცა სახელს უკეთებენ კარგ სახელმძღვანელოს, მაგრამ ცოცხად მიმაჩნია, როცა სახელი უკეთდება ცუდს სახელმძღვანელოს. თუმცა უნდა მოგახსენოთ, რომ ამ სახელმძღვანელოს ხალიხით უკეთებენ სახელს ქართულს სკო-

ლებში ქუთაისის გუბერნიის სახალხო სკოლების ინსპექტორები.

ამ სახით ბ-ნი ჯაფარიძე სახალხო სკოლების ინსპექტორის პოგარელოვის მიერ მიწვეული იყო ლექტორად თელავის კურსებზე, იგი დასთანხმდა და მისცა სანიმუში გაკვეთილი რუსულად I განყოფილებაში, როცა ბ-ნი ინსპექტორის პროგრამა და ხელმწიფის მოადგილის მიერ დამტკიცებული 1881 წლის გეგმა მოითხოვდნენ, რომ ეს გაკვეთილი მას ქართულად მიეცა, უმრავლესობა თელავის კურსებზე დაესწრე მასწავლებლებისა, მოკლებული იყო სპეციალურ პედაგოგიურ მომზადებას, მათთვის თითოეულს სიტყვას, კურსებზე წარმოთქმულს, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა და ყველა ის, რაც კურსებზე გაკეთდებოდა, ხსენებულს მასწავლებლებს შემდეგში უნდა ეხელმძღვანელათ; თუ მივიღებთ საზოგადოდ მხედველობაში დღევანდელ ჩვენს სახალხო სკოლების უბედურეს მდგომარეობას და ავრეთვე იმ უარყოფითს შედეგებსაც, რაც გამომდინარეობს სამოსწავლო მთავრობის მოხელეთა პოლიტიკანობისაგან და მათ მიმდევარს მასწავლებლებისაგან,—ბ-ნი ჯაფარიძე თავისი საქციელით თელავის პედაგოგიურ კურსებზე დამნაშავეა არა მარტო სახალხო სკოლისა და მასწავლებლების, არამედ მთელი ქართველი საზოგადოების წინაშეც. ამ თვალსაზრისით უნდა შეხედოთ ბ-ნი ჯაფარიძის საქციელს.

მეტი სათქმელი აღარა მაქვს რა.

ამა წლის იანვრის 3 სასამართლო შეუდგა საქმის საბოლოოდ გადაწყვეტას; თავდაპირველად წინადადება მისცა ორსავე მხარეს შერიგებაზე. ორნივე დათანხმდნენ, თუკი სასამართლო გამოსძებნი-

და ისეთ ფორმულებს, რომელიც ორ-სავე მხარეს დააკმაყოფილებდა. ბ-ნმა ღ. შემოქმედელმა განაცხადა—თუ ბ-ნი ჯაფარიძე აღიარებს, რომ ზღი გაჰყვა მთლიანულს გზას და მოიქცა ინსპექტორის მიერ მიცემულის პროგრამის და 1881 წ. სასწავლო გეგმის წინააღმდეგ, როცა გაკვეთილს I განყოფილებაში აძლევდა არა დედა ენაზე, მაშინ მზად ვიქნები შერიგებაზედო. ამის მიხედვით სასამართლომ შეიმუშავა ასეთი ფორ-მულა:

„წარსულ ზაფხულში სახალხო სკოლების დირექციის მიერ თელავ-ში გამართულს პედაგოგიურს კურ-სებზე, სადაც იყო 28 მასწავლე-ბელი, ამათში სამი რუსი, ბ-ნმა ჯაფარიძემ პირველს განყოფილება-ში წლის ბოლოს არითმეტიკის გაკვეთილი მისცა არა დედა ენით, თუმცა დირექციის პროგრამა უჩვენებდა დედა ენით სწავლებას, თანახმად 1881 წლის სასწავლო გეგ-მისა, ბ-ნმა ჯაფარიძემ ფაქტი არა სამშობლო ენით არითმეტიკის გაკვეთილის მიცემისა აღიარა, მაგ-რამ არ მიაჩნდა თავისი თავი 1881 წლის სასწავლო გეგმის დამრღვე-ველად.

ბ-ნმა შემოქმედელმა, როცა დაწ-ვრილებით გაიცნო სასამართლოში ვ. ჯაფარიძის განმარტება, ვალდე-

ბულად დასახა თავისი თავი ჩამოე-შორებინა პირადად მარტო ჯაფა-რიძისათვის ყველა ბრალდება, რაც ჯაფარიძის შესახებ იყო დას-ტამბული „Заказк. Ръчь“-ის №№ 197 და 199 სათაურით „გაჯერით“ (Мимоходом).

რადგან ამ ფორმულაზე მოხდა ორივეს შერიგება, სასამართლომ ამ საქმის წარ-მოება მოსპოა.

ამ დადგენილებას ხელს აწერენ:

სასამართლოს თავმჯდომარე მიხ. გე-დევანიშვილი.

სასამართლოს წევრნი: ივ. ევდ. გამ-ურელიძე, მიხ. ქაიხ. უიფიანი, სპ. იოს. ბაქრაძე და ლ. გ. ბოცვაძე.

ჩვენი მკითხველები ამ საქმის ვარტ-მოებიდან ნათლად დაინახვენ სიმართლ-სიბრუნდეს, რაც ასე ბუნდოვნად სჩანს სასამართლოს მიერ შემუშავებულს ფორ-მულაში; დაინახვენ იმასაც თუ რამ-დენად გზა დაბნეულები არიან ჩვენებუ-რი მასწავლებლებზე, რამდენად ხელს უწყობენ ისინი ანტიპედაგოგიურს მი-მართულებას სკოლებში და თუ რა შე-დეგი მოჰყვება ასეთს ქვემძრომობას და ქეშმარიტების შებლაღვას, ყველასთვის ცხადია. დროა მასწავლებლებმა უკრიდ-გან ბამბის ფთილა გამოიღონ, გულის სიწმინდით და ქეშმარიტების დაცვით ემსახურონ ქვეყნის საქმეს, რომ არ შე-იქმნენ გაკიცხულნი და დაგმობილნი შთამომავალთაგან.

იდეალიდან სინამდვილეში

ქმ რამდენისავე წლის წინად წაგივითხე რუსულ ენაზე შესანიშნავი მოთხრობა ზენკოვსკისა „Въ глущи“, გმირად გამოვეჩინა და სახელგანთავსებელი ზრახოვი, რომელიც სიღარიბეში აიძულა მოეთქვა მასწავლებლად წასუდარი. მრავალი დაბრკოლება გადაეღობა ზრახოვის გზაზე, როგორც მკალითად: უნდაბელობა ხალხის მხრით, სამოსწავლო მთავრობის კედლი წადგომა და მისთანანი. მაგრამ ვერაფერს ვერ შეაჩერა მისი სპეციალური მისწრაფება, მან არ მოუხარა ქედი ჩვეულებრივს ყოველ-დღიურობას და ათისხუთმეტე წლის განმავლობაში უღარიბესი სოფელი გაანათლა და აამაღლა ქონებრივად. ამ მუშაობის დროს ზრახოვმა გამოაჩინა შუადარბული თავდადებულება, სრულიად დავიწყა თავისი ზიროვნება და შეერთო საზოგადო საქმეს; სიყვარულიც კი უარყო ზრახოვმა, ის სიყვარული, „რომლის უამეს არ თუ არის სასუფეველი“. ზემო ხსენებულმა მოთხრობამ ნათელჰყო ჩემში, რომ მოთხრობა ნარკველით გზა სახალხო მასწავლებლისა, მაგრამ არ არის იგი გაუგავი: ამისი ცოცხალი მაგალითი ზრახოვი, და ვითარი სულიერი კმაყოფილება უნდა ჰქონდეს კაცმა; რომელიც ამისთანა მადლ საქმეს მტკიცედ დაუდებს სიცოცხლეს, რომელიც სიცოცხლის მიზნად მოყვასის კეთილდღეობას და ბედნიერებას დაისახავს, აქ არის ქრისტე თავისი მოძღვრებით: „შეიყვარე მოყვასი შენი, ვითარცა თავი შენი“, აქ არის იოანე დგთის-მეტყველი, მუდამ რომ დადავდება: „გიყვარდეთ ერთმანეთით“, აქ არის სიყვარული, არა ფარისეველი, რომელიც გზა-ფარადინზე ქება-დიდებათი იხსენიებს თავის თავს, ერთი შემთხვევით, რა მადლი აზრების შექცევაზე ვართო არა აქ არის

სიყვარული თავდაბლი, არა შევირბა, როცა მარცხენაშ კაცისამან არ იცის, თუ რა კეთილს ჰქმნის მარჯვენა მისი, და მეტე გამოცდა ამ იდეალმა: წარმოვიდგინე ჩემი თავი მასწავლებლად საქართველოს ერთ-ერთის სოფელში, სულით და გულით ვემისჯერები ჩემს მადლ მოწოდებას; არა ვარ ფანტაზიორი, ზირველ უოფლისა შეგნებული მაქვს მშვენიერად ცრემლი და ღხენა ჩემის მამულისა ვფიქრობ უოველსავე საშუალებას შეუქმნუქო მას ცნობრების მიძე ტკითი; ვუხატავ სურათს მიწის სიძვირისას გოლანდიაში, ბელჯიაში, დანიაში, ჩინეთში და იმას მადლ დამუშავების კულტურას, ვცდილობ ჩავითრიო სახლი სახლს მისთვის უხვევლო მრამის ზიროვნებაში, — სოფელად მრავლად არის შვიტოზი ხალხი გაზდება; ვიზიდავ იმათ კვირა დღეს სკოლაში, ვასწავლი წერა-კითხვას და ისეთ რამეებს, რომელიც მათთვის განავითარებელია და ზრახოვულ ცხოვრებაში გამოსაყენებელი. ტერმინია შექმნა სახალხო მასწავლებელთა, საფრანგეთს მოერა სახალხო მასწავლებელი, თუ ეს მართალია, ჩვენ დღეს გვეზიროვებს ასეთი მასწავლებელი, რათა მოამგდგავითა შეიყვარებოთ უკანასკნელი ძალები და ან გადავრჩეთ კრიზისს მშვიდობით და ან საშუალოთ იმედი გადავიწვევით, მიტომ რომ დაუსჯელოდ თარგობენ ჩვენს ტულზე, ჩვენს წინაპრების სისხლით მორწყულს მიკრდს უდვითად სოფლად უცბილი მტკარ-მოყვარენი, ჩვენივე სარგებლობენ ჩვენსავე დასაბორკილებლად. რეალაიყია ვერ გვიშკელის, სანამდი ჩვენ გონებით ბნელნი ვიქნებით და ქონებით დატკანი. ეკონომიური წარმატება აწინდელს დროში შეუძლებელია უკანათლოდ და საფუძვლიანი განათლება მატერიალურ-

ეკონომიურ წარუმატებლად, გავევებით განათ-
ლებას, ავმადლებით ეკონომიურად, ავიწყოთ
გონებრივად; ქონებრივ-გონებრივ მადლ სა-
ფეხურზე მდგომი ადამიანი, განა მთელი ერთ
ვერ შეეგებება მონის უღელს და ადვილად
გადაგდებს; კისრიდან, ამიტომ სინამდვილე-
ლიუციონური გავხდებოდეთ, საჭიროა გავხდეთ
ნამდვილი სსახლხო მასწავლებელი. მუშაობა,
დაუზარებელი, მუშაობა ჩუმი ხალხის ტყლის
სიღრმეში და მიზანი ერთობისა და სილიდა-
რობისა უფრო მტკიცედ მიღწეულ იქნება,
ვინემ უმუშაობის ტრიალით და თაფლის
ტრიალით. ჩვენი ხალხის გულს არა აქვს შეგ-
ნებული თავისი ნამდვილი მდგომარეობა, იგი
მხოლოდ ეკონომიურ უსამართლობას ქნუდავს,
ვიწრო ფარგალში, უსამართლობა პოლიტიკუ-
რი მისთვის სინამდვილი, არის მოცული, მან-
მედროვე ჩვენი ვითარება უნდა მასწავლი-
ვიქნას საუკეთესო პოლიტიკურ—სამეცნიერო მა-
სალეხზე, რათა შევიგნოთ სრულის ორგანიზ-
მით ჩვენი ვინაობა და ამ შეგნების მიხედვით
ვესწრაფოთ დავივიროთ სათანადო ადგილი
სსოციალი ისტორიაში.

რე მთავარიებმა, მაგრამ ჩემდა უნებურად
მანიც ოცნების მალღს ფარდულეში მოექ-
ცნულვარ. ეს შევიგანი შემდეგში, როცა გა-
ვიღვანი მასწავლებლები, რომელნიც სწორედ
ასუთის აღფრთოვანებით გასულან სამიქმედო
ასმარეზზე და ღვთაებრივი ტყველი მუდმივი
სიყვარულისა ბოლომდის მანიც არ გამოქყო-
ლიათ, უველას გაუვლია ის „ჩვეულებრივი
ისტორია“ შერიგებისა, რომელიც ასე ნიჭი-
რად დაგვისატა რუსების განწარმვა. მაგრამ
შე მანი სრულებით არ შექმინა, მე მტკიცედ
მწამს, რომ მხოლოდ იმ იდეას აქვს გაღვინა
და გამსლეობა, რომელიც აღმსარებლის, არსუ-
ბასთან განურეღია, როგორც გალილეო გა-
ლილეის, იოანე გუისის, ქრისტეფორე კოლუმ-
ბისა და მისთანათა და, ამხარად, უნდა შე-
ვიძინოთ ნამდვილი რწმენა, უნდა ვგებოთ

ჩვენი. გუნთების სისხლით ჩვენი მადალი
იღვა, უნდა მზად ვიყოთ მისთვის თავის შე-
წირვად და „ჩვეულებრივი ისტორია“ ჩვეთვის
დაჭვარავს თავის ჩვეულებრივს უღმობლე-
ბას.

ლაზარეო, ეთველთვიც ბევრად აღვიღო მსაქ-
მის გაკეთებაზე; აღვიღოთ თბილ კაბინეტში
ჯდომს და იქიდან განვარგულებათა“ ტზავნა,
მაცრამ ის იდეალები, რომელიც შემეშავდა
ამ დროს გონების ლაბორატორიაში, ვერ ით-
მენენ ვერავითარ შეფასებას სინამდვილესთან,
ჩემმა გონებამ და ფენტაზიამ დახატა ზემოდ-
შემოხასზული იდეალი მასწავლებლისა, მაგრამ
დღეს, როცა მასწავლებელი გავხდით, ჩემი აზ-
რები თითქმის სრულებით დამვიწყდა. სოფ-
ლის მასწავლებელს ისედაც თავს აწევს საკ-
ტორეო შრომა, ათასგვარი მოთხოვნები
აქეთ-იქით ეკვდება, იგი საშუალებას ვერ
ქვალულობს თვითგანვითარებისთვის, ამიტომ
იგია ზედმეტ შემთხვევაში განუთლებელი,
როგორც ისინი, ვისი მორავულებს საქმედ
მას კისრად უღია. იგივე წერილმანი გრძნო-
ბების ადამიანი, სსამართლოების მოტრიათა-
ლე, ჩემთვის მდამურთებელი და მდამურანი
სწორ-უზოვარი. თავისი სპეციალ მოვალეობა
თითქმის უველას დავიწყებული აქვს, ან გან-
სახლებული ვიწრო ფარგლით, რომელიც
შეიღვას მუშაობას მხოლოდ იმისათვის, რომ
რევიზიის დროს უფროსისგან შეინიშნას არ
მიიღოს. ფაქტები არ მომეფხვს მასწავლებელ-
ნი თითონაც დაადსტურებენ ჩემი წერილის
სიმართლეს.

აღ. ჯავახიშვილის სტატისტიკურ წერილ-
შია (პირველ-დაწყებითი მასწავლებელი სა-
ქართველოში“ „განათლება“ № 2, 1908 წ.)
მისხსენებულა, რომ საქართველოში სკოლაბო-
გადსახადი ცოტა იხარჯება სკოლაზეო, ეს
იმახ ნიშნავს, რომ სსოციალთობა თავის ინი-
ციატოვით ძლიერ ცოტა სკოლებს აკებს. ეს
მართალია სრულიად. საქართველოს მრავალ

სოფელში ხალხს ცივი უარით ეგებება ს-
 მოსწავლო მთავრობის წინადადებას. იმათ
 სოფელში სკოლის გახსნას თაბაზუ, როცა
 ეს უკანასკნელი მისგან რაიმე ხარჯებს თხოუ-
 ლობს, ხალხს სკოლა მიანჩნია იმისთანავე
 მდღეტელ დაწესებულებად, როგორც სსსოფ-
 ლო და სხვა სსსაშრობოებია. შეკარგად მხ-
 სოვს 1905 წლის მარტის სტიქიური ადელ-
 კვება ხალხის საქართველოს ერთ ერთს სო-
 ფელში, როცა მოყვალე ბრძომა წითელი ბაი-
 რდები ამართა და მთელი საზოგადოება გაი-
 ყოლია, გატოფებული ხალხის ნაკადი მის-
 წრაფოდა სოფლის შუაგულსკენ, სსსაშრობო
 და სკოლა უნდა დაეპტერითოთ. შე ვუთხარ:
 კაცო, სკოლას რას ერნით, რა დააშავა შეთ-
 ქი?—შენ რა იცი, ჯერ პატარა ხარო, კაციზ-
 დები, გაიგებო. მართლად რო დაუგებდები
 ჩვენებურ სკოლებს, არა სსსაშრობო სურათი
 გადაკეშდება თვალწინ. ყველა გრძობს ინს-
 ტიტუტურად სკოლის სსწარობას, მაგრამ
 იძლევა რსმე იგი? თიხმოდ ემსწავლეში,
 რომელიც შედის პირველ განყოფილებაში,
 დიდი უნდა ორმა გათავის სსწავლებელი და
 ისიც კონება გაუხსნელმა და სცდობად რუ-
 სულის ფარაზეთ დაბარჯულმა. ჩვენი სკო-
 ლები ჰქვავს ვოველს სიდობცლეს ბავშვებში,
 ვისთვ დაკვირვებით წაუკითხავს ავაკის „თავ-
 გადასავალი“ შეატობდა, რომ ჩვენი მკოსა-
 ნი დახსიათებას იძლევა აწინდელის სკოლი-
 სის ჩვენში, თუმცა ორმოც-დაათის წლის
 ამავეს ლაპარაკობს: ქართულის უნის ახუჩად
 აკლებს, უსაფუძვლო გადაურთება რუსულის
 უნისა, მისწრაფება, რაც შეიძლება მეტი ტვი-
 ნი გამოუღაუოს სკოლამ, მეტი უნთ არსება
 აღზარდოს—აი მისი დამახსიათებელი თვისე-
 ბანი. ჩვენი სკოლის უფარვისობაზე ბევრი
 ხანებუელი სტატია დაწერილა ჩვენში; ჩემი
 ნათქვამის დედა-აზრი „არ ახალია, ძველია“,
 მაგრამ მანინ არ შემიძლია არ მთავიფანო
 ფაქტი ჩემი პირადი მოგონებიდან. სსსოფლო

სკოლამ შევედი შეიდი წლის ემსწავლი;
 ქართული კითხვა მშვენიერად ვიცოდი, რუ-
 სულის კი არაფერი გამეგებოდა. გადავდით
 თუ არა „დღედა-უნაში“ „თხამ ვენახი შეჭამა“.
 მდი, მომტეს სულში ლევიტსკის „კურსი“,
 ქართულად არ ილანარკინ მოწაფეებშიო,
 მსწავლებელმა „მარკა“ შემოიღო; ვინც შე-
 ცოდებდა, უნდა დარჩენილიყო უსადილოდ და
 საკლასო ოთახი დაეკავა, თუ არ იმარჯვებდა
 და სხვას არ აღმოაჩენდა დამნაშავეს. ქართუ-
 ლად კრინტს ვერ დავძრავდი და რუსული არ
 ვიცოდი, ვიჯექი კლასში მოწვენილი და ვფიქ-
 რობდი „მარკა“-ზე. ამ დროს შემოვიდა ერ-
 თი გამოლაყებული ამხანაგი, დაჯდა ახლოს
 და დამიწო ტკებლ ქართულად ლაპარაკი,
 „ტახნი რადც უნებურმა ჟრუანტულმა დამია-
 რა“ და ჩავები ლაპარაკში; არც აცვია, არც
 აცხელა, წამოხტა ზეზე და გამომიშვირა ხე-
 ლი: „Принимай марка!“—ო შე მეტის
 გაოცებისსაგან პირი დაყავი „ხომ არ გადი-
 რიე შეთქი“— „Принимай!“—იო და შემ-
 ვინჯვალა. „Сейчас скажу учитель!“—ო,
 წავიდა და დამსმინა. მოვიდა მასწავლებელი,
 ქართულად ხმა არ ამომადებია და რუსულად
 მე თავი ვერ ვიმართლე და დავისაჯე უბრა-
 ლოდ. ეს მე მომივიდა, სხვას რამდენი უ-
 რესი!

მაგონდება მეორე ანალოგიური ფაქტი;
 მასწავლებელმა შეადგინა მგალბოქლთა გუნ-
 დი, წაკვივანა ევლესისაზე; გალობის დროს
 ცუდით ვიკრძინი თავი, გამოვედი და გარეთ
 ქვასე ჩამოვფექი. გამოვიდა მასწავლებელიც
 და დამივივრა: აქ რა ვინალო რუსულად ვერ
 მოვახერხე შეთქვა და ქართულად ვერ გავბე-
 დე. გამოძიებაში აღარ შევიდა და შენი მო-
 წონებული მტკიცა. მძიმე შობაქვდილია
 მოახდინა ამ შემთხვევამ სემზე.
 სკოლამ ბევრ ჩვენგანში ჩაჰქვდა წარმოდგე-
 ნილები და ენა მჭვერობის ნაწი. მოგუ-
 სენებთ, ბავშვებს მეტად უევათ ამბების

და ზღაპრების მოსმენა: ქართულად ლაპარაკი ვინაიღებ არ შეიძლებოდა და რუსული „უაზრო“ სიტყვები უნდა გვეზეპიერებინა, მზობისა და ეურთაგდებისათვისაც აღარავის ეცალა. თუ გამოვიდოდა ორი-სამი კარგი მოამბე მოწაფეებში, იგინიც ზეგებს ამოუფარებოდნენ ხოლმე და ისე მოუთხრობდნენ ერთმანეთს ზღაპრებსა და ლექსებს. გარდა ზოგიერთისა, იმათ ეურს ვერავინ დაუგდებდა. მოამბენი ფრთხილობდნენ, რადგან რუსულად უგვიღებულმა ლაპარაკმა „ენატანობა“ გამოიწვია. მარკების ტასასადებლად მოწაფენი უპატიოსნო საშუალებათ მიმართავდნენ ხოლმე, ეურს მიუგებდნენ ამხანაგებს და შემდეგ მსწავლეუბელთას დასმენდნენ.

მრავალი მაგალითობა ჩვენში, რომ შერთაში შესვლამდის ემზავილი გორიერი იუბ და სკოლაში გი „რადაც მიხეზებოთ“ გამოეოქნდა. თუ ასეთებს დროით გაიფანდნენ სკოლიდან, იგინი ვვლად გინიერნი და ნი-ჭიერნი ხდებოდნენ საოჯახო საქმეებში. ცხადაც იმათ უნიჭობის დადი დასვა ჩვენმა მამინდელმა სკოლამ. დიდი მეხსიერება უნდა ქართველთა ემზავილს, რომ ლევიტაი—ვოლ-პერ—დავისის აშენებულ ლაბორინტიდან თავი დაეხწია. მასსოვს თითქმის მთელი შინაარსი განთქმულ „ეურსისა“ თანდათან ეხლა ვირ-კვევ კონსებაში მამი შთადებულ სიტყვებს და აზრებს.

სადეთო სჯულის სწავლების დროს ერთს მოწაფეს ათჯერ განმეორებინა მსწავლეებლმა სიტყვა „возносйвшагося“ ხმის აწვეის ტულისთვის (для ударения). ზირველ გან-ეოფილებასი ვიეავი; რომ გეითხე ზემოსქე-ნებულ „მესამელს“ მოუვანილ სიტყვის შნი-შენელობაზე, წარმოიგინეთ! არ ვიციო, მი-ზასუსხა.

სასოჯადოდა; ბავშვები ბეურს რსმე არ იცნობენ; რა ნივთიც მათ დაეეირვების ფარ-გალში არ მოქცეულა, უცნო ენაზე მისი

ახსნა შეუძლებელია. მაგალითად, ჩვენეურ ბავშვს რამდენიც უნდა მოუტანო სწილოს გამოხატულება, იგი ვერ მიიღებს აქედან ნამდვილს ცოდნას; ეცოდინება, რომ რადაც დიდი ცხოველია, სხეებში არ შეურეკს, მაგ-რამ დედა-ენაზე არ ექნება მისი გამოხატუ-ვა სიტყვა; და თუ ბავშვს რუსული მალე დაავიწყდა, რაც უმრავლესობას ემართება, ვინ იტუვის რომ მის თავში ქართური არეულ-დარეულების მეტი იქნება რამე, ვინ იტუვის რომ უსარგებლო არ იქნება ასეთი სწავლებ-წავლება? არ გვიხსნიდნენ ჩვენ ქართულად, მაგალითად, ასეთს ფრსებს: Извоищикъ сидить на козлахъ; Трубочистъ чистить трубы—და ვერავითარი ნახტი ვერ გვშეკლოდა: „ИЗВОИШКЪ“ ბეურს ჩვენგანს „მღვდელი“ ეგონა—ქულების მსგავსება აღ-მოვინიეთ. თუ მშობელიურ ენაზე ახსნა არ ექმნება წამდგარებული, ვერაფრის გზით მოწაფეები სისწორით ვერ შეითვისებენ, რა არის სიტყვა „Корабль“, როგორ არ უნა-სავთ ხომალდი საკუთარ თავსაკებთა და გამო-ვა „ნამდვილი ეხლთ სწავლება“. რადც ვინ-მე გვეიძივდა ქართულად თვითოეულს სიტ-ყვას, თეზივით ესდუმდით, თუმცა რუსულად რო-გვეითხვდნენ, შეუცნებელი ზსუსიი გაზე-პირებული გვექონდა და „რევიზორ-გეზამენა-ტორ-მომობლები“ შეცდომში შეტევადა.

უსმართლობა იქნება დავასვენათ, რომ სრულებით ვერას ვიცემდით თქვა. არა! აღ-დოთი ვგრძნობდით, რაზედაც იყო ლაპარაკი და შესაფერი ატმოსფერაც იქმნებოდა მრავალჯერ გამეორების შემდეგ. მაგრამ, ასეთი შთაბეჭდილება იყო უველფერისგან, თითქოს სინამდვილე გვეხსოვს და კარგად ვერ წარმო-გვედგინოს; როგორც ჩვენში იტუვიან—ჩვენი ცოდნა „გამოუტანელ“ სინამდვილე ჰგავდა. ერთი სიტყვით ჩვენ სწავლებას ავლდა „ნამდვი-ლი ნომენკლატურა“ სიუთათა და სიტყვათა ზარალელებში „ТОЧНАЯ номенклатура

Bellefleur* რომელსაც ცოდნის შექმნისათვის უსარსზარს მნიშვნელობას აძლევდა დიდებულ კომუნიუსი *).

ესე დაწვრილგა გონება ბავშვებს ჩვენს სკოლაში, რომ მხოლოდ მე გავათავუ სრულად კურსი დადებულს ვადაზე; ზოგი ვად გახდა; ჰერ იტოვდა რუსულს და მოკიდებდა მასწავლებელი სელს და ასათქმუნებინებდა თავს სკოლის კედლებზე; ცოდნა ხომ არავითარი არ მოუცია. „დედა-ენა“ და „ბუნების-კარი“ რომ ჩემთვის ექსკლუზივითაა სკოლაში ჩემს ბედს ძალი არ დაჭეუვდა. ორი კლასი გაჯა თავზე პირველ მოწათედ და სულ კადაკ ვეხვეწებოდი საცნობის მიკიტანს ერთი ქართულ-რუსული წიგნი ახმატელოვისა ოქნიბ მიუილო სადე შეთქი; მიტომ რომ არ გვიხსნიდნენ ქართულად, ვეხვეწებოდი, მაგრამ მასწავლებელი არ გვეუბნებოდა არც ერთს სატყვას. საყველ-პურო შერუსულეებს ვამოვადგობოდი ხოლმე სოფლად და ვეხვეწებოდი სიტყვების ახსნას. ერთმა ასე ამისხსა სიტყვა „СОКРОВИЩЕ“ კი ოქნება „მისხველოლობაა“. ხუთი კვასი წელიწადი გაუკუბარი ფრანგების მეორება, სკოლის შემსუთველ დისციპლინის მორჩილება, დაკარგული წლები, სრული სიმძულვარე სკოლისა და სწავლისა—აი ნაყოფი ჩვენი სკოლებისა; ამის დაუმატოე ის სულელურა ჩვეულება, რომლის ძალითაც ვითომ—სასწავლი არ კადრულობს შავი საშუშათს ხელის მოკიდებას; მუშაობის გადჩევევა და ნაცვლად არაფერი ზოგჯერ, ათასში ერთსულ გამოდის სკოლიდან წერა-კითხვის მცოდნე, იუენებს ამას ჟარის კაცად სამსახურის დროს, ან თუ მდიდარია სწავლის გასაგრძობად.

მაგრამ ეს იმდენად მცირე-სარკებლობა, რომ მსჯელობის სასწორზე ხალხის თვალში უაგელოვის უარყოფითი მსარკები სძლეეს და ხატიც კატეგორიულად. ხშირად უარყოფის სკოლას.

თუშეა ხალხი სკოლას ცუდის თვლით უცქერის, მაგრამ კრძობს მის აუცალებლობას, ხედავს, რომ ცხობრებაში ის იმარჯებს, ვინც სწავლით არის აღჭურვილი, და ამიტომ იგივე სკოლებს ეტანება. ხალხში დიდი ჭკუა; დამარხული; იგი ცხადდება მხოლოდ მაშინ, როცა რომელიმე მოვლენა მძლავრად შეარევეს მისი კულის ზღვას. კამიტალისტური ხანის მოახლოება ხალხისთვის შეუქმნიველი არ დარჩა; იგი ხედავს, რომ ჰატრიარქალური ოჯახობრივობა, საზოგადოებრივობა არ არის საკმარისი: ამიტომ სკოლებს აწვება, ბევრი რჩება სკოლის გარედ, მაგრამ თავისით სწავლობენ, წერა-კითხვა თან-და-თან ვრცელდება ხალხში, ცხობრება თავის კლასობტში ადარეტება, სხვა მომზადების ადამიანებს ითხოვს; საჭიროა აქ დიდი მონაწილეობა სკოლისა. მაგრამ გვაქვს შესაფერი სკოლა? აწინდელა შედაგოცია არ კმოთოვილდება იმ მუთოლებით რომელიც შემუშავებულ ოქნა საყველთა განმავლობაში უბრძნეს შედაგოცებისაგან, დჯონლოკი, კომუნიუსი, რუსთა ჰესტალტოცტი და თანამედროვე შედაგოცები; სულ იმის ცდაში არიან, რათა სკოლა შეიქმნეს ბავშვებისათვის მიზიდველ დაწესებულებად. „დეე უოველიემ იდისოს თავისუფლად, დეე ნუ ოქნება ნურაფერში ძალდატანება“ ამბობს კომუნიუსი, მას ბანს მოსძახის ტოლსტოი და ბულისსკი; ექსპერიმენტალური ფსიხოლოგია და შედაგოცია, აგრეთვე ამერიკული თავისუფალი სკოლები, ეველასკან უტუარ და ავილეტბელ ტემპარიტობად არის მიჩნეული. რომ სწავლა უნდა სწარმოებდეს ბავშვების დედა-ენაზე, „ტემპარიტმა, შედაგოციაში არ ცდის სხელმწიფო თუ კლასიკური ენა, იგი აღიარებს მსდ-

* (Рѣчь о точной номенклатурѣ вещей во II части его Избр. Пед. соч. въ переводѣ А. Адольфа и С. Любомудрова).

ლოდ ერის, „დედა-ქანს“, ჩვენ სკოლაში კი გასეუბებულია ძირითადი უკუღმართობა“, უცხო ენაზე საკვების სწავლება; საფუძველი შეერყეულია, ძირი გამოშვლია, რა შენობა უნდა დაიდგას, რა ევაგოდამ უნდა მოიბას? მასწავლებელი შებოჭილია კაბინეტში შეთხზულ პროგრამებით; ღრმ და საშუალება არ არის ცდა და ექსპერსია აწარმოვოს. „არ არის რა გონებაში, რაც არ უთვლიდა გრძობაში“ ამბობს გამოჩენილი პედაგოგი. „ტრენინგი გასავლელი ტხა გულში უნდა გადაიღვას“ სთქვა შილდერმა; ჩვერ არა გვაქვს საშუალება თავისუფლად ამოვიხუნთოთ. ამასვე დაუმტეთ ჩვენი ქედ-დრეკილობა; რასაც გვიბრძანებენ „ყოფლის უარის უთქმელად“ ავასრულაო, თუნდა ეს ჭიდეც ეწინააღმდეგებოდეს ჭეშმარიტ პედაგოგიის პრინციპებს. მასწავლებელი ხშირად ეურბოტრილი მონახ თავისი „სიღზეითი“-ს; ის ხშირად „მალხაღონობს“, უფრო მეტს მონობას იზენს, ვინემ მისკან ითხოვენ; ეს იბიტომ რომ უურადება მიიქცოს, როგორც შესანიშნავი და საქმის მოყვარეო. მასწავლებელს ხშირად შეუკნებელი აქვს თავისი ღირსება; იგი ანგარიშს არ აძლევს თავის თავს იმაში, საქმეს გმსახურება თუ პირებს, წინააღმდეგ შემთხვევაში მალხაღონობა შეუძლებელი იქნებოდა. დაბალი დობე ადელილი გადასავალია, ნათქვამა და მასწავლებელისინდ მიჩნეულნი არიან ამ დაბალ დობედ. რამდენადაც მეტს ნებას მისცემ, იმდენად უფრო ღონივრად ჩაკაჯდება კისერში მოპირდაპირე.

ქართველების შევიწროება სკოლებში ნათლად და დაურდვევების ღობიკით აქვს მოხსენებული ი. გოტებაშვილს თავის წერილში: „შევიწროება ქართულის ენისა და ქართველობისა განათლების სიერაში“; რასაც უნდა მოველოდეთ მთავრობის სკოლებიდან, ნათლად გამოიხატება მზრუნველ იანოვსკის პროცესში, სადაც კავკასიის სკოლის მიზანი

ასე განისაზღვრება; სკოლაში უნდა გაანდოს ბავშვებს რუსეთი, მისი ცხებული მეფეობა; მთაწერგოს სამადლობელი გრძობა რუსეთისადმი და შეაყვაროს იგი. ამ თავის მიზანს რუსული სკოლა გვერდზე გადახვევლად ემსახურება: „მე-XXIX. საუკუნის საქარე თველოს ისტორია არის ისტორია რუსულის სკოლის დამყარების“. წარმოსადგენია, რამდენად შეესაბამება ჩვენს სულიერს და ხორციელს მოთსაფინილებს ასეთი სკოლა. ერი, რომელსაც თავი არ მოსძულებია, ვერას დროს გულგრილად გერ. მოეკიდება ასეთს. მდგამარობას სსწავლო საქმისს. ბიუროკრატია ეველა სხემწიფოში სცდილობს სკოლა თავის ზურგის გამამგრებელ იარაღად გადაქციოს, მგრამ მსწავლებელთ არა ერთგან მოურტყამთ მძლავრი და ხანგრძლივი პროტესტი: გერმანიაში შეერთებულ ძალით მასწავლებლებმა ანგარიში გააქვეყნეს მთავრობას მათთან; ბოლგარიაში აგრეთვე შექმნეს მძლავრი კავშირა, რომელსაც საფუძვლად უდევს ერთმანეთის დახმარება საერთო შტერთან ბრძოლაში, შტერთან, რომელიც ჭეშმარიტს პედაგოგის და საღს აზროვნებას ავლებს სკოლდან და მათ მავერ ზოლოტიკურ დვარდლს სთესავს.

ამის სანაცვლოდ ჩვენში რას ვხედავთ? ივალეპ ახეუელი მავუგუით მთავრობის მოხელეებს, საითაც მივგაბარევენ; დახვესებული მეთოდები ძალაში რჩება. არავინ ვფიქრობთ მოვქმნით სხვა ცხემა, იქნება უფრო უკეთესი არის სადმე, იქნება მხოლოდ კოლექტიური მუშაობა საჭირო. ვველას გვაქვს შეგნებული, რომ ახლანდელი სკოლა არ არის განმანათლებელი, საჭიროა ძირითადი რეორგანიზაცია თუ არა, დიდი ცვლალება მინიტ. ეხლა მასწავლებელი იგივე მოხელეა, როგორც მამასხლისი, მწერალი, მასწავლებელი კი უნდა იყოს ხალხის სული და გული, სორცე ხორცთაგან და ძვალი ძვალთაგან მისთა. ჩვენს ხალხს დიდი უბედურება მოელის, გადაკარე-

ბა, ტერიტორიის დაკარგვა, შიმშილით ამოწვევა; ჩვენ კი ვერას ვდონობთ, მონურად ვემორჩილებით ოცდა ხუთს თუ ოცდა ათს მანეთს; ჩვენ ვიკლავთ გულში „სუსუკათესო დღეთა წყურვილს“. უმატიანოდ ესებიან წმიდათა წმიდას ჩვენის ერისას; ჩვენ ხმას არ ვიღებთ; არ ვუგვირდებით ჩვენს მდგომარეობას; დაღუპვის უფსკრულსიკვს მივუქანებით ჩვენი ხალხიანა; თვალები დაგვიხუჭია და დავბრტინებთ უკუნ-ბნელში; ჩვენი შთამომავლობა წყევლით შთისხენიებს ჩვენს სსხელს, „насмѣшкой горькою сына нутаго сына надъ промотавшимся отцомъ“.

არავისი იმედი არ უნდა გვქონდეს, ავღიძვინოთ დაკარგული გამბედაობა და მოქალაქობრივი მამაცობა, მადლა დავიკავოთ დროში კონებრივ და ზნეობრივ აყვავებისა, სკოლაში გავაშუოთ ზედაგოცა თავისი ათას წლოვან უტყუარ პრინციპებით; ხალხს მივაწოდოთ ის ცოდნა რამაც უნდა მოსცეს მას სადი სულიერი სიზრდო, რამაც გამარჯვების მას თავისი საკუთარი „მე“; განვდევნოთ სკოლიდან პოლიტიკა. ჩვენი ღირსებისა და თავმოყვარეობის შელახვა, რომ ჩვენ ჩამოშორებულნი ვართ, კვლავ ვერ ვდგვთ ცხოვრებას; ჩვენ, როგორც ინტელიგენცია, უნდა მოვექცეთ პრაგმის სთავაში და ვუთითებდეთ ხალხს უკეთეს მამავლისკენ. მაშინ ექნება ჩვენს შრომას ნაყოფიერობა, მაშინ მოგვეფინება სულიერი გმერთილება! „როცა ერთი ხარ — სუსტი ხარ, ბევრი ხარ — ძალას წარმოადგენ“.

შევექმნათ სულიერი კავშირი, თავლი ვადგინოთ ჟურნალ-გაზეთობას და მივსრუტოთ ხელმე ხმა მოქმედ-მუშაკ ამხანაგებს. შევიძინოთ რომელიმე ჰეროდოლუდ გამტრეშაში ნაწილი „სახალხო განათლება“, სადაც ვათავსოთ წერილები სკოლის ცხოვრებიდან, ჩვენი დაგვირგვინი, გამოცდილებანი; ვიქონიოთ მსჯელობა სპირიტორიტო საკითხებზე. ამნიარად „სახალხო განათლება“ გადაიქცევა შემავსებელი ძალად ჩვენის დაქუცმაცებულის ძალებისა, მაშინ ჩვენ ძლიერნი ვიქნებით. ჩვენი დევიზი იქნება: ეგვლა ერთისთვის, ერთი ეგვლასთვის, ეს სულ ადვილი შესასრულებელია. ამაში ვერავინ დაგვწყამებს მაინც და მაინც ფანტაზიორობას.

ციაგოი.

მოლაღობა*

(დასასრული)

მოწაფეებს უკვე ესაღიწათ და ეხლა ჯგუფ-ჯგუფად მიდი-მოდიოდნენ პანსიონის ფართო ეზოში. მე-VI კლასში მომხდარი ამბავი დაუსრულებლივ სამას-ლაათო საგნად გადაქცეულიყო ყველასთვის. საზარელ შავს ფერებში იხატებოდა მოლაღობა დრაგანოვი. ფათურობ-

დნენ იმის წარსულშიც, რომ იქაც გამოგზირკათ რაიმე მისი ფლილობა—უსვინილისობისა და უზნეობის დამამტკიცებელი ფაქტები, მაგრამ რაკი ასეთს ვერაფერს ჰპოვებდნენ, თვითონ იგონებდნენ, სთხზავდნენ უტიფრად და უაღრეს ქეშმარიტებასავით უამბობდნენ ხოლმე ერთმანერთს სავსებით ცრუ, მოგონილ-

* იხ. „განათლება“ № 1—1912 წ.

ფაქტებს. როგორც მაგალითად: სტივენ-დია იმიტომ-კი არ დაუნიშნეს შას, რომ მამა-მისი ტყვეობაში გარდაიცვალა, არამედ იმიტომ, რომ ის დირექტორთან ჯამუშობდაო. თითქოს იგი არც საუკეთესო მოსწავლე არის მთელს გიმნაზიაში; არიან მრავალნი მაგაზე ბევრად უფრო ძლიერნი, მაგრამ-იმათ არა სურთ ვგრე დაიმიკრონ თავი, იმათ გულში პლევის ნაპერწკალი წმინდა გრძნობისა, — **ადამიანის** ღირსებისა.

მეორეს მხრით-კი ქება-დიდებათ ცათამდე აწყავდათ მათემატიკის მასწავლებელი. ესლა ყველანი უსაზღვრო აღტაცება-განცვიფრებაში მოჰყავდა იმის სამაგალითო და უბადლო ქცევას. თუმცა მთელს გიმნაზიაში არ მოიპოვებოდა მეორე ისეთი მასწავლებელი, რომელიც სუსტსა და უნიჭო მოწაფეებს სძაგებოდათ და ზიზღებოდათ იმდენად, რამდენადაც ეს — „P³“, რაიცა ნიშნავდა მესამე ხარისხის პედანტს. — **მათემატიკური ხოლერა**“, როგორც ისინი უწოდებდნენ მას და სხვ. ესლა-კი ის იდეალური მასწავლებელი შეიქმნა.

მთელი გიმნაზიის მოწაფენი გარედ იყვნენ გამოფენილნი, დრაგანოვი-კი საწოლ ოთახში იმალებოდა. იმას ვერ გაებდნა სწორედ შეხედვა თავის ამხანაგებისთვის, რომელთა თვალში ვგრე დაცა იგი, და რომელნიც ვგრე ცუდი შეხედულებისანი არიან ესლა იმაზე. მისი მშვენიერი ტურფად ბრწყინვალე თვალთა ელვარება ჩაჰქრა, ბნელმა წყვილადმა შესცვალა და მოღუშულ წარბებს შუა ღრმად დაღარულ კანის ნაოჭი ძირს ჩამოეკიდა.

მოკრუნჩხულ-მოკუმშული თავის ლოგინში; ბევრად უფრო იმაზე ნაკლები სჩანდა, რამდენიც ის მართლა იყო.

ფიქრობდა და ვერ გაეგო, როგორ მოხდა ყველა-ეს. და ვგრე უცბად, ვგრე მოულოდნელად — **შოლალატე!** ისე, რომ დღემდე არასოდეს არაფერი უღირსი, გასაიციხი და დასავმობი, არავითარდ უსვინილისობა არ ჩაუდენია ცხოვრებაში; თვით უსაშინელეს წუთებშიაც-კი ერთ სულით და გულით საყვარელი, როგორც ამხანაგებისთვის ისე მასწავლებლებისთვისაც, ესლა, ვგრე უცბად, შერცხვენილი, თავსდაფ-დასხმული, სახელ-გატეხილი და გაზბილებული საზიზღარი შეიქმნა და ყველასაგან განდევნილი..

მართლა ულალატა მან თავის ამხანაგებს? არა! იმან არ მისცა მასწავლებელს რვეული, რომელშიდაც ყველა ამოცანა გამოყვანილი ჰქონდა; არც გაუმხილა; რომ ამოცანები გააკეთა და თუ დაფასთან გავიდა, რომელი მისი ამხანაგთაგანი არ მოიქცეოდა ვგრე — არ გავიდოდა დაფასთან, როცა ეს მოითხოვა და ბრძანა კიდევ მასწავლებელმა? გასულიყვენ დაფასთან, თუ არა, ამის შესახებ არავითარი დადგენილებაც არა ჰქონიათ!..

უძრავად მოკრუნჩხული ყმაწვილი ოდნავ შეიშმუნა. ხან ფართედ დააღებდა და ხან დახუჰავდა თვალებს და ვგრე თვალთა ფარფრით თითქოს ეკითხებოდა თავის თავს: „ნეტა სადა ვარ? ნუ თუ ეს ყველაფერი სინამდვილეა? როგორ შეიძლება სინამდვილე იყოს!..“

მოწაფეებმა და მასწავლებლებმა, მეთვალყურეებმა და მოსამსახურეებმა — ყველაჟ გაიგო უკვე; რომ დრაგანოვმა თავის ამხანაგებს ულალატა. ყველანი ზიზღით უყურებენ მას. არავინ, თვით მისი უგულითადესი, საყვარელი ამხანაგებიც-კი, რომელნიც წინედ ერთის წუთითაც ვერ შორდებოდნენ მას, ახლა

სრულებით არ ეკარებიან, აღარ მოდიან სიტყვა უთხრან, ჰკითხონ თუ რისთვის მოიქცა ეგრე და მოისმინონ მისი—საქმის ვითარების განმარტება, ან თავის მართლება. განა ამაზე მეტი არა—ადამიანური ვერაგობა, სიმკაცრე და უღმობელობა შეიძლება კიდევ!? კარგი, მაგრამ... რაღა ექნებათ საერთო ამხანაგებს დროგანოვთან, როცა მასწავლებელმა, რომელსაც ყველაზედ მეტად უყვარდა იგი, „მოლაღატე“ უწოდა... დიად, ხვალ-და-ზეგ იგი ცხოვრებაშია მოლაღატე, სადაგელი და თავლაფიანი იქნება...

ეგრე მსჯელობდა დრაგანოვი თავისთვის, თან ორივე ხელით იმაგრებდა თონესაებრ გახურებულ თავს და ხან ერთ მხარეზედ გადისჩებოდა, ხან მეორეზედ.

ამ მდგომარეობაში დახვდა იგი ერთს —კლასით ამხანაგს, რომელსაც ხელმძღვანელის შემდეგ პირველი ადგილი ეკირა მოწაფეთა რეველიუციონურ ჯგუფში.

—გემისი?—მიჰმართა იმან დრაგანოვს მეტის ზიზლით დაღრეჯილის სახით,—ადექი!

დრაგანოვმა თვალები მალლა ააჭყიტა და უაზროდ, სულელურის გამომეტყველებით მიაპყრა ამხანაგს.

—შენ უკვე გამორიცხული ხარ ჩვენი ჯგუფიდან შენის საზიზლარი ქცევისათვის.

დრაგანოვის სახეს სულ არ დაეტყო განცვიფრების ელფერი, თითქოს იგიც სწორედ ამასვე ელოდა.

—ადექი! —განუმეორა ბრაზ-ნარევი ბრძანების კილოთი რეველიუციონერმა მოწაფემ,—უკანვე უნდა ჩააბარო შენი გატეხილ-გაწილებული ფიცი.

დრაგანოვი მსწრაფლად წამოდგა და მანქანებრე გაჰყვა მას.

დიდ ხანს არ გაუვლია, რომ ის უკანვე დაბრუნდა, გაფითრებულ-ვალურჯებულ ჩარბებზე რაღაც უცნაური ნაოქი გაჩენიდა, რომელიც მანამდე არაჰქონდა. იმან იგრძნო უფსკრული; საშინელი ბნელი უფსკრული თვის ფეხბთა ქვეშ.

„აღსრულდა ყოველივე“. საშინელი მწარე გმინვა დაავადებულის ცვენით აღმოჰხდა აღშფოთებულ გულის სიღრმიდან. დრაგანოვმა გადაჰხედა ლოგინებს, თითქოს პირველად ჰხედავდა მათ. ბოლოს იპოვნა თავისი და ორივე ხელით თავის მაგრებით წამოწვა.

დიდხანს დაჰყო მან ეგრე, აღარავინ მოსულა სანახავად.

—ეგრეცა სჯობიან! ამბობდა იგდთავისთვის. მეთვალყურემ შეამჩნია, რომ ის არ დასწრებია არც სადილობას, არც ვახშობას, მაგრამ ამჯობინა სულ არაფერი გაემილა, იმის შესახებ.

შელამებისას, საწოლ ოთახში შევიდა მოსამსახურე; ღამა ანთო და ფანჯრები დახურა. გამოსვლის დროს თვალი მოჰკრა დრაგანოვს; მიიხედ-მოიხედა გარეშემო და, რა დაწმუნდა სხვა არავინ იყო, ჩაუჩურჩულა: „მოწაფეებს განზრახვა აქვთ გაგლაზონ; მიიღე ზომები!“ მოსამსახურე წავიდა; დრაგანოვმა, რომელსაც სრულიად არავითარი ყურადღება მიუქცევია იმის სიტყვებისთვის, ერთი ისეთი გულამოსკენით ამოიხენწემა, თითქოს საცხებით განთავისუფლდა საშინელ განსაცდლისაგან. ამის შემდეგ კარგა ხანს მიაშტერა იმან თვალები სანათს, თითქოს პირველად ჰხედავდა ასეთს საგანს და განცვიფრებით ათვალეირებდა...

საღამოს გაკვეთილები გათავდა, დარეკეს, და მოწაფენი გუნდ-გუნდად გაემართნენ საწოლ ოთახისკენ.

დრავანოვი თავიან-ფეხებიანად საბანში გახვეული უძრავად იწვა. მისი ამხანაგები მოვიდნენ და ტანის-სამოსს იხდიდნენ.

— აქ არის ის ფილიდი, გარეწარი? — შემოსვლის თანავე შენიშნა უკანასკნელმა მათგანმა და კარები გაიხურა.

— ხვალ შექველად განუხადოთ უხუროს მეთვალყურეს, — სთქვა მგორემ, — რომ ხვალავე გადადოს იგი ამ ოთახიდან.

— დიად, დიად, უქველად, გამოეხმაურა იმათ მესამე, — როგორ შეგვიძლიან ჩვენ აქ, ჩვენს შორის ვიგუოთ-მოლაღატე!?

დრავანოს ყველაფერი ესმოდა. — ეგვი თავით სიკვდილზეც უსაშინელესიც სთქვა იმან გულში.

ლაბარაკი სხვა საგანზე ჩამოავდეს, შემდეგ თან-და-თან მიწყნარდა იქაურობა და ბოლოს ყველას ჩაეძინა. სამარისებური სიჩუმე გამეფდა საწოლ ოთახში. საღამური სანათის ალი თრთოლვა-კანკალით ციმციმებდა; იმისი მინავლებული მკრთალი სხივები ყვითლად აშუქებდნენ საწოლ ოთახს და ნაზი ფარფატით უაღერსებდნენ მდუმარე კედლებს. ვიღამაც ხვრინვა ამოუშვა, წამს ოდნავ დაარღვია საერთო ღუმილი, მაგრამ გამოვლვიდა, გადაბარუნდა და ისევ მშვიდად ჩაიძინა.

დრავანოს-კი სრულიად არ ეკარებოდა ძილი. ის მიშტერებოდა ლაბარის მკრთალი ნათელით ნაღვლიანად გაშუქებულ კედელს და თვალებს არ ამარებდა. რაღაც საშინელი რამ ხდებოდა იმისს სულიერ არსებაში...

შუალამისას საშინელის ღრიალით ამოგგა იმის გულიდგან შეკირვებული მწარე ქვით-ქვითი, თითქოს ამდენი ხნით დაგუბებული ბოღმა-ვაება ეხლა ერთბაშად აღმოანთხია. ამ გულსაკლავმა ღრიალმა მოულოდნელად დაარღვია ღამის მყუდროება. და წასქდა იმას ცხარე ცრემლთა ნიაველგარი. ცრემლები სასოწარკვეთის, თავგანწირვისა, ახალ-გაზრდობის — სასოებით ტკბილ ოცნებებთან გამოსალმების ცხარე ცრემლები ქირის ოფლთან ერთად ღვართქაფაძ დაეძინა საბრალო ყრმას და ბალიში გაუწუწეს.

სამს მოსწავლეს გაეღვიდა: ორმა, რა გაიგეს, რომ ეს დრავანოვია, ერთ ლაზათიანად შეუკურახა ძილის დაფრთხობისთვის, გაეხვიენენ საბნებში და კვლავ ჩაიძინეს.

ხოლო მესამეს, ყველაზე უფრო დაახლოვებულს და გულთიად მეგობარს დრავანოვისას გულმა ვეღარ გაუძლო. ვერ მოიძინა, ვერ იტანა ეგვითი უსაზღვრო, ჯოჯოხეთური ტანჯვა-წამება — მანამდე მისი უერთგულესი არსებესა, ფრთხილად წამოდგა და ფეხ აკრეფით, ქურდულად მიუახლოვდა თავის მეგობრის საწოლს.

— დრავანოვ, რაღა სტირი? — აღიჭრსით ჰკითხა მან და ლმობიერებით დააძრო ხელი იმის ნაზ-ხუქუქა გაწუწულ თმებს.

დრავანოვი კვლავ განაგრძობდა გულამოგდარ სლოკინს, მაგრამ მალე გაყუჩდა.

— დამშვიდდი! გულზევიადი, გულქვა, უგულო ადამიანები! იმათ არა აქვთ არავითარი ნება შეურაცხეყონ შენი...

დრავანოვის სახეზედ კვლავ შწირის ღაპა-ღუპით გაღმოდოლდნენ უმანკო ცრემლთა მსხვილ-მსხვილი წვეთები. იმან ხელი ხელს მოუჭირა თავისს — ეხლამდე

გულთან ვერე ახლობელს, თავის საყვარელ მეგობარს, რომელმაც მხოლოდ ერთმა გამოიჩინა გაბედულობა-ვაჟაკობა, ეთქვა ერთი თბილ-გაძნობაში ამოვლებული ძმური სიტყვა ამ საბრალო—უმართლოდ, დაუმსახურებლად მოკლულ არსებისთვის.

— მშვიდობით! — უთხრა დრაგანოვმა და კიდევ მაგრად დაუქირა ხელი მეგობარს, — შენ ტანთ-გახდილი ხარ, გაცივდები. —

და თვითონაც გაეხვია სპანში და გაინაბა.

მეგობარმა ცოტა ხანს დაიკადა, მაგრამ რა შეხელა დრაგანოვი არც იბრძოდა და აღარც ხმას იღებდა, წავიდა და დაწვა.

დრაგანოვმა უცებ რაღაც სულიერი შეება იგრძნო. დამშვიდდა იგი, მაგრამ რაღაც საშინელი რამ იმაღლებოდა იმ სიმშვიდეში...

გათენდა დღია. საზარელი სურათი დახვდათ მოსამსახურეებს პანსიონის საკუქნაო სარდაფში. დრაგანოვის უსიკოცხლოდ გაციებული გვამი უძრავად ეკიდა მათ წინ ბაწარზედ. მთლად გაშაყებული, საძაგლად დაღრეჯილი სახე, ქეთუთოებიდგან ნახევრად ამომჯდარი მოყვითალო მსხვილი თვალეები აშკარად ჰმოწმობდნენ, რომ მას საშინელი ტანჯვა განეცადა თავის აღსასრულის უკანასკნელს წუთებში...

ილ. გოგია.

(ტ. ონი)

უოთხე

შინარსი პირველი სურათისა *).

შოთა ზის ყვავილოვან ბაღში და „ვეფხისტყაოსანს“ ჰფურცლავს. სხვა და სხვა ოცნება წარიტაცებს. ჰხედავს სანახავს: თითქოს ვიღაც ჰსაუჯს თამარ დედოფალთან ერთად შემოჭვწვევია ერთი ივერიისა და აკვირგვინებს, როგორც სასკლოვანს მგოსანს, მაგრამ უცხად ამ ჰსაუჯს ერთი ასული ივერხთა წინ დაუფარდება და ყვავილოვან ნიადაგს ცრემლით მოურწყავს. ამ სანახავს შოთა ჰხსნის, როგორც წინაგრძნობას და ამბობს: „დიდება თუ შეღის ჩემი ცხოვრების ნიადაგი ცრემლით იქმნება გაჯღენთილით!“ ამ დროს ეახლება მოციქული თამარ დედოფლისკან და

მოახსენებს: თამარი ნადიმს ჰმართავს და სხვა დიდებულებთან ერთად მიწვეული ხარ, რათა შენი „ვეფხისტყაოსანი“ წაიკითხო. შოთა თანხმობას რომ უცხადებს და წასასვლელად ემზადება, ამ დროს შოთას ცოლი რუსუდანი წარსდგება და შოთას გადაჭრით ეუბნება: ჩემთან უნდა დარჩე, მწეურის შენი აღერსიო.

რა ვნების ფერადებს არ ხმარობს რუსუდანი, რომ შოთა მოხიბლოს და იმ დამეს არსად გაუშვას, მაგრამ შოთამ მოციქულს სიტყვა უთხრა და თამარიც ჰოელის ნადიმზე. ცოლი ეტყვის: შენ აჩრდილებს ეტრფი: ტარიელს, ნესტან-დარეჯანს, აეთანდილს, შეგი უურადლებას არ მაქცევო და კაბრსებუდი „ვეფხისტყაოსანს“ ხელში გამოჭგლევს და ბაღში გადაისვრის: მე სიყვარული მწეურთან, შენ კი ამ წიგნს მანაცვალეო.

*) სიუჟეტი ამ სცენებისა ა. ფურცელაძის ზალბურ „შოთა და მისი ცოლი“-დგან ავიღე.

შოთა შიღის ნადიმზე. რუსუდანი სსო-
წარგებთელი სტირის. აზრად მოუვა, შოთას
შური იოიოს და თავისი ეპაწვილ-ქალობა გაუ-
ხარებლად არ დააჭინოს. რუსუდანი წინაღვე
იყო დარწმუნებული, რომ შოთას თამარი უუ-
ვარდა და მსქეტროდა. შოთა მართლაც ეტრ-
ფის თამარს, მკრამ არა მიწიერად. რუსუდანი

შოთისმობს აბდულს— შოთას ზანგ-მოხას. იგი
ჯანმრთელი, ვნებით სავსე აღმინას. რუსუ-
დანი ეტრევის: შენ უნდა იყო ღვთის შემდეგ
მონა ჩემის სიუვარულისათ. აბდული არ ჭნებ-
დება: ბატონს ვერ უღალატებო, მაგრამ რა.
ღესაც ქალი ეტრევის: თუ არ დამსებდი, ქმარ-
თან დაცაბულებო, თითქოს შენ ჩემი შუერაცხ-

შოთა რუსთველი.

ეოფა შოთისურგეო და თავს მოვაჭრევისებო,
მა შინ აბდული რეკაშია. უკანასკნელად უბრძა-
ნებს რუსუდანი: ჩემს სწოლ თათხში შედიო
და აბდულიც დარცხვენილი შედის, ამ ხნის
განმავლობაში სახლში შედის შოთას
ბირველი დანიშნული, მას ჰსურდა შოთა უკა-
ნასკნელად ენას და ბეჭედი გადაეცა. რუსუ-
დანი სსქდიელს დანახავს, უოგელ მის სიტ-
უვას გაიგებს და გაუშურება ნადიმზე, რათა
ვეილაიერი შოთას მოახსენოს.

შინაარსი მეორე სურათისა.
თამარ მეფეს ნადიმი გაუმართავს. ეველა
დიდებულნი გარშემო შემოუკრეფია. ვიდრე
ნადიმად დასხდებიან, შოთა „ვეფხისტყაო-
სასს“ უკითხავს. ფარდა აიხდება და უკანასკნელ
ტაებს ათავებს. ეველანი აღტაცებულნი არიან.
თამარი თქროს კალმით დაჯილდოვებს, ეტრ-
ევის: სულის მეფე ხარ და მომცემი უსაზ-
ღვრო ჰკობისათ: შემდეგ თამარი სხვა დარ-
ბასილებს მიჰმართავს:

„შესწყდა სისხლის ღვრა, შეიმუსრა ქედი ცოდვილთა,
 კიდით კიდემდე ჩამოვარდა ერთა სიმშვიდე.
 ვერ აღიმაღლოს აწ ძლიერმა სუსტზე მახვილი,
 არცა ვის ევნოს—ვიდრე ქვეყნად ცოცხალი ვლიდე.
 ივერი აღდგა დაცემული, აოხრებული,
 წიღში მომაგრდა დაგრდომილი ღონე-მიმქრალი,
 არ დაფუტევე: არცა ქვრივი ბედის მომჩივნე
 უხვად მოფინე მოწყალეობა და სამართალი!
 ყველას ვალად გვდეც, აწ მივდიოთ სხვა ბედის ვარსკვლავს:
 ვით ღღე ღამეს სძლევეს და სიმართლე შავს ბოროტებას,
 შფოთი და ზაკვა სიმშვიდითა დაითრგუნება,—
 ეგრედვე ხალხის უმეცრებას ბოლოს მოუღებს.
 ხელოვნებისა, მწიგნობრობის აწ აღყვავება.
 მაშ გზა ამ მზის სივის! და ყოველმა მისთვის ვიზრუნოთ:
 დაე ივერი გაცისკროვნდეს, ზეცად აღვიდეს!
 დაე კეთილის მაგალითი სხვებსაც უჩვენოს!
 ღმერთი გვყავს შემწედ! წმინდა ზრახვას დაგვიგვირგვინებს!

შემდეგ ნადამდ სხვებთან. თამირი ჰსვამს
 შოთას სადღეგრძელოს:

ვიღებ ფიალას და მოგილოცავთ:
 პირველ მგონისას ცხვამ სადღეგრძელოს,
 შემდეგ ადგილის, საღ აღაზარდა
 კურთხევა ღვთისა ჩვენს საქართველოს.

საერთო მსიარულებას მიუცემინ. მეფის
 მასხრად ხაღხს ცნებებს. ამ დროს შემოდის
 ფაურად ჩანებული შოთას პირველი დანიშ-
 ნული, ნინო და ეუბნება შოთას: შენ აქ დი-
 დებით ცავიარგვიანებ, შენ აქ მსიარულობ,
 მაგრამ შინ შენი სახეუკ დაჭკარკეთ. შო-
 თას მიხვება მის სიტყვებს. ქალი წამოუძ-
 დება შოთას, რათა ცოლის დაღატი უჩვე-
 ნოს.

შინაარსი მესამე სურათისა.

შოთა და უცნობი შემოდან შოთას დარ-
 ბაშია. უცნობი ასწევს ფარდას და დანახეებს
 სარტყელში რუსუდის მონასთან შეტრფობილს.
 შოთას თავსარადგომულია, ჰსურს, გაიგოს, ვინ
 იყო უცნობი, ვინც დაფარული ბორტებზე
 დანახვა, მაგრამ უცნობი უკვირ წასუდიყო.

შოთა სზადს იძრობს, ჰსურს ცოლი მოჰქლას,
 მაგრამ თავს შეიკავებს და გარედ გაყარდება.
 რუსუდის და აბაღელ კვლავ განგრძობენ და-
 დობას.

შინაარსი მეოთხე სურათისა.

შოთა ამფოთეპული ამ სანახაობით ტყის
 შირად გააჭრება და ჰტონია, რომ მცენარე-
 გან დაწეული ვიდრე ფრინველებამდე მას
 დასცინიან. განთიადი ახლოვდება. ამ დროს
 ბილიკით ჩამოიბრუნეს უცნობი და ეუბნება: ხომ
 დასტები სანახაობათა! შოთა მას დიდ დაღ-
 ნაშევედ სოვლის, რადგან ვიდრე არ იცოდა
 ცოლის დაღატი, იგი მშვიდად იყო. ესაყვე-
 დურებს—რად მიხეუნეთ. დაზარაქი შოთა თავს
 ვედარ შეიმაგრებს და უცნობს ხანვალს ჩას-
 ტემს გუფში, როგორც ავის მახრობელს.
 მომაკვდავი უცნობი შოთას წინ დაეშობს,
 ქული მოჭვარდება და ქალის თმა მკერდს გად-
 მოეშლება. შოთა მიჭვარდება და იცნობს თავის
 პირველ დანიშნულს, რომელსაც სეღზე მისი
 მიცემული ბეჭედი აქვს. შოთას წუხილის საზ-
 დვარი არა აქვს და განთიადს შეჭვადადებს:

კანთაძო, უგელას ადვიტებ, უგელას სიცილ-
სლეს ანიჭებ, აქ კი ჩემი ერთგული საშუა-
ზოდ მეტლუბა ხელიდგან, დამიბრუნე განთი-
აძო, დამიბრუნე მისი სიცილსლუო.

შინაარსი მცხუთე სურათისა.

შოთამ დაჰკარგა საშუაზოდ მოსვენება.
მწარე სახმილი გულს უდაგავს. ხშირად გრ-
ძნობა მისდელი ჰქუდავს თავის დანიშნულის
აზრდილს, ცოლი თავს დასტრიალებს, მაგრამ
მას სასტიკად შორს იდილებს. ბოლოს გა-
დასწვეტს გამართოს ნადიმი. დაიბარა თავისი
მასხარა: მისცა რამდენიმე ლექსი, რათა ნადი-
მზე სეგაროთ წაიკითხოს და მით ალეგორიუ-
ლად ცოლს სიდაბი აჰხადოს. თუთათხაც თა-
ვის თავგადასავალს ლექსად დასწერს იმ გან-
ზრახვით, რომ ნადიმზე იმღეროს.

მეექვსე სურათი.

სასადიო ოთახი შოთას დარბაზში. ისმის
სიმღერა და ჩანგთა ჟღერა. ზოგი ტყუპავს.
მასხარა ქამანჩით ხან ერთს ეტყვის შიარს და
ხან შეორეს. სიცილი.

თამარ.

მეტად სასტიკად მსჯელობს დღეს შოთა!

სეფე ქალები.

სხვა აზრის იყავ—გამოიცივალე?

**შოთა (დრჰად შწუხანე, მაგრამ სხვისთვის
შეუმჩნეულად).**

ღიან! მეფეო! მაგრამ ასე! (მსახურთ)
ჰეი, მოართვით ჩემს სტუმართ ღვინო! (მსა-
ხურნი გაფაციცებით მომარაბენ)
მაგრამ სტუმარნი ჩემნი ღვინობენ
და დღეს ამითაც აღტაცებულვარ!

მასხარა.

მე კი ვიციანი, სხვასაც ვაყინებ
და თვით სიცილში დაბრძენებულვარ!

თამარ

აი თუნდ დედებს რაროგ ჰმადლიდი
შენგან ართნევით განაცხადია:

ლომისა ლეკვა სწორედ ჰსახვედი
ძუ ყოფილიყო, თუნდა ხვადია!

შოთა.

რჩეული მუდამ თვისას მიიწყავს:
გზას არ დაჰკარგავს სანთელ-საქმელი!
მაგრამ თუ ერთხელ ჩვენ სიტკბო გეხიბ-
ლავს,

გეშხამავს აგრედვე მწარე ნალველი.
ორი რამ ძალა ზეგარდმო სუფევს:
მშვენიერებას სდევს ბოროტება;
ზოგჯერ სინათლით, ზოგჯერ წყვილიდით
სოფელი. ეს განისაზღვრება.

მასხარა (ქამანჩაზე დამღერის).

რჩევას ჰკითხავდე ცივსა გონებას,
თანამგზავრია შენი ერთგული;
გეტყვის: ჰყვოდა სადღაც, ოდესღაც...
აღარ არსებობს დღეს სიყვარული.

სეფე ქალი.

თითქოს მასხარაც იმას იძახდეს,
რაც კი ამ ჟამად არ არს სათქმელი.

შოთა.

დღეს ისიც. ჰხარობს, ჩემო დობილო,
(იციანის).

სეფე ქალი.

შენს სიცილშიაც სხვა სეველა მოსჩანს.

შოთა.

ჩემი სიცილი!...
პირველად შევხედი მას მშვენიერს სხვა
გვარ სიცილით.
ჩემი ღიმილი მას ჰხიბლავდა, მასვე ჰშხა-
მავდა.
იგი ტყვე ქმნილი, შემოსილი უმანკო
გრძნობით
თურმე ლოდინით...

თამარ.

და ლოდინით ხსნას მოელოდა.

შოთა (მწარედ).

ხსნას მოელოდა!

თამარ.

და გამოჩნდნენ რჩეულნი. გმირნი:
ავთანდილ ფრიდონ და მიაღწენ ქაჯე-
თის ციხეს.
ტარიელ ჰნახავს თავის ერთგულ ნესტან
დარეჯანს,

შოთა.

ნუ დაიჯერებთ! იგი შევექმენ ერთგულ
მიჯნურად,
მაგრამ მეფეო, ჩემს ოცნებას ნუ დაუ-
ჯერებ.
იგი მე შევექმენ ტარიელის ერთგულ მი-
ჯნურად,
რადგან თვით მსურდა ერთგულება მიჯ-
ნურთა შორის.
ო, არვინ უწყის დარეჯანი ცხოვრების
შეილი
ეგრედ სწეტაკი, მშვენიერი, კდემამოსილი
რავდენად თვისი ტრფიალისა ერთგული
არის!

მასხარა.

ნუ ერწმუნები ნათელსა თვალებს—
სხვაში გაგცვლიან, მოგატყუებენ;
ნუ ერწმუნები მომხიბლავ სიტყვებს,
არ დაგინდობენ— გულს გაჰგმირავენ.

ამუნელ (ძმა რუსუდანისა).

სულ არ გიხდება მაგრე მსჯელობა...
სჯობს სასაცილო რაზე გვიმღერო!

მასხარა.

არც შენ გიხდება თვალამბულობა,
მაგრამ სიბართლე მსურს დაგაჯერო.
ვიცი გწყურიან გულით ქეიფი
და სიცილიც ხომ უკუ მსოუხდება;
ბოდის მოვიხდი, თუ ეს ქამანჩა
დღეს ჩემს გემოზედ ახმაურდება.

დიდებული (შემოდის, უკან მასხარობელი
მისდევს).

ლხინსა თან მოსდევს სხვა სიხარული.
აწ ნეტარებდეს ყრმა და ქალარა;

გაუმარჯუნია ჩვენს ლაშქარს მტერზე,
მასხარობელმა ჩვენ ეს გვახარა!

მასხარობელი.

დიად, მთხრობელად წინ გამოგზავნეს;
ხვალ მეომარიც აქ გაჩნდებიან;
შორს სოფლებიდან გლენი, თავადნი
მათ აღტაცებით ეგებებიან.
მტერი მოისრა, ასე ანახდად
რომ დაურღვივა ხალხსა მშვიდობა;
დღეგრძელი იყოს მეფე თამარი
და ნურც მოგვაკლოს ღმერთმა წყალობა!

თამარ.

მადლობას გიძღვნი კარგის ამბისთვის—
დააჯილდოვეთ ეგ ღირსეულად!

შოთა (მწარედ თავისთვის)

რა დააშვა ავმა მთხრობელმა,
ო, რად მოვეპყარ მას ასე მტრულად?

მასხარა (რუსუდანთან ახლოს).

გინდ გეტკინოს,
გინდ გეწყინოს
თავისუფლად მაინც ვმღერი
ჰერი, ჰერი, ჰერი, ჰერი!
მაინც ვმღერი.

ცბიერ კეკლუსა გზას აუქცევდე,
არ არის ღმერთი მშვენიერების;
თუ გიფიცება—ნუ დაუჯერებ
გატყუებს, რადგან მონაა ვნების.
ცბიერ კეკლუსა გზას აუქცევდე...

რუსუდან.

გადაქარბე ვგონებ ხუმრობას.

მასხარა (ყურში).

ჩუ! არ გაიგონ, თორემ იტყვიან
თითქოს ჩემს მათრახს შენკენ ვიქნევდე.
—როს სიყვარულით, ყრმაო, დამწვარი
შფოთვით ჭკენსით სატრფოს ეყრდნობი;
ო, რარიგ გულით მსურს დაგიყვირო
მაგ დაუდგრომელს ნუ მიენდობი!
გზას ნუ უქარგავ, ფეხქვეშ ნუ უგებ

ნათელ გრძნობისა ფერად ყვავილებს;
 ჯურცა დაჰსახავ მშვენიერას ღმერთად,
 დაგჯის სასტიკად და ბევრს განანებს.
 ის დედაკაცად დაბადებულა,
 მწირო უღაბნოის არის ჩვენება;
 მზადაა მუდამ თვალი აგობას,
 დღეს თუ შენია—სხვისიც იმქნება!

ამუნელ.

ბატონი ეცი მანდილოსნებსაც,
 დღეს ვგონებ ცუდი გაქვს შენ გუნება.

რუსუდან.

შეაო, რად ისმენ მაგ სისულელეს,
 მბობს რაც კი რამ ჰგონს მოადგება!

მასხარა.

მვილდით ისარს შორს გავსტყორცნი
 ვერ ვიცი რას ეკეთება;
 მე ვიმღერ და ეს სიმღერა
 არ ვიცი ვის გულს მოჰხვდება.
 გინდ ეწყინოს,
 გინდ ეტკინოს—
 მაინც ვმღერი!
 ჰერი, ჰერი!

თამარ (რუსუდანს).

მნარი მოართვი მგოსანსა,
 ეგვლა რად დაგიმჩნეია?
 მოთავ, გვიმღერე ტუბილის ხმით
 ეგრჯერ სხვა დროსაც გვსმენია!

შოთა (ქნარზე, რეპიტეტივით).

რთხელ სცხოვრობდა ვინმე მგოსანი.
 მოვა მან სატრფო მშვენიერი და შავ-
 თმოსანი.
 ის ერთს მიანდო სიცოცხლე და გული
 ვნებულო,
 აგრამ ვინ მისწვდეს ქალის სულსა?
 ბრუნდათელი, შიგნით არის ჩაშავებული.
 აღთა ალერსი, სიყვარული თუ ერთგუ-
 ლობა
 ვაგლახ ყინულზე დანაწერია.

თუ მსწრაფლ დააღწო მზისა სხივმა
 დასაჯერია.

ცოლის ღალატი აცნობეს მგოსანს.
 როს ავსილიყო იგი შვებითა.

როს თავსა ედგა დაფნის გვირგვინი
 მეფის სურვილით, მეფის ნებითა.

შურის ძიებამ იფეთქა
 მგოსანმა მოჰკლა მიხრობელი;
 გულში ჩაასო საბრალოს
 მახვილი დაუნდობელი.

აწ მგოსანს სულით აშფოთებულს და
 დამძიმებულს

ალარ ასვენებს შავი ლანდი
 მარად სვინდისის მამხილებელი...

ვინ იყო იგი ვინც მოჰკვდა?

ან ის, ვინც სისხლი დაჰღვარა?

ვინ დაისაჯა უბრალოდ,

აღრე ვინ დაესამარა?—

ის იყო სატრფო მგოსნისა

პირველი ბედის ვარსკვლავი.

ყრმობის ჟამს გული ეტრფოდას

დღეს ჰუარავს შავი საფლავი.

თამარ.

მგოსანი დამნაშავეა:
 ღმერთმა ვით შეიწყალოს!
 წავიდეს, სოფელს განშორდეს,
 ლოცვებით მოინანიოს.

შოთა.

დაიხ, მგოსანი, სემაღალო, დამნაშავეა!
 იგი შენს მსჯავრსა შეასრულებს.
 დასტოვებს სოფელს!

რუსუდან (ღიმილით).

როგორ იქმნება,
 ცოლმა უმტყუნოს მგოსან სატრფოს და
 სულით მაღალს,
 ეგ ზღაპარია!

შოთა.

შენ ამბობ მაგას! გამომხვედი წყეულო
 გველო!

დარბაისელნო, თქვენ წინ ვსტგევარ იგი
 ზგოსანი.
 და მეფემ უკვე მომისაჯა ღირსი სასჯელი,
 იქმნება გსურდეთ გულით ვაიგოთ:
 ამბავი ესე დიხს სწორია;
 მე ვარ მგოსანი, მოვკალ მთბრობელი
 და მოლალატეც ჩემი ცოლია:
 აი ამ მონას მან მანაცვალა,
 და შემირაცხუო შით სარეცელრ;
 იგი შაირი მე თვითონ შევთხზე,
 ვსტგევარ თქვენ წინა და კრულვას ველი.
 (რუსუდან სტირას. ყველანი თავზარდაცემულ-
 ნი სდგანან)..

თამარ.

დასაჯეთ იგი მონა მუხთალი:
 შენ კი განშორდი მრუსსა მეუღლეს!
 (გადის, ამაღა გაჭკუება.)

ამუნელ.

ღმერთო! რა მესმის!
 მაშ მოლალატე ჩემი და არის?
 იგი ატარებს როსკიპის სახელს?
 რუსუდან!

რუსუდან.

ძმაო!

ამუნელ.

მაგ წმინდა სახელს
 ნულარ ახსენებ თუ კი შენ მართლა
 ეგრე დამდაბლდი, რომ იმ ტლახში
 გასცვალე ოქრო! მითხარ, რუსუდან!
 ო, უმალ მიწა შუა გაიპოს
 და სატანჯველად ცოცხალი შთამნთქას,
 თუ კი გავიგებ შენგან: დიახსა!
 ნუ თუ შენ მართლა შემწიკვლე ჩვენი
 წმინდა სახელი?

ნუ თუ შენ მართლა უარპყავი თვით
 მარგალიტ
 და იმის ნაცვლად სიბინძურით სულ
 აივს

დიდებული (შემოდის და ანახს, რ
 შედიც კუთხეში გაფიფრებული სდგას)

ჯერ გარიტრაიცი არ უნდა იყოს;
 არც შეცვლილიყოს ბინდი ღამისა—
 უნდა განშორდე ამ არე-მარეს,
 ბრძანება არის ესე მეფისა.

წადი მშვიდობით, სასჯელს არ მიგცეს
 ასე ინება სულგრძელიმა შოთამ:

(ყველანი გადაიან მუნელ და რუსუდანის გარდ

რუსუდან (ძმის წინ ქვეთინით იჩიქებს
 ძმაო შემინდე!

ამუნელ.

ი, როდეს გშობა დედაჩემმა, რატომ
 ალ
 ტურად არ გარდიქეც და შავს მიწას
 შეუერთდ
 მაგ ტურფა სახის ელვარება ნუ თუ შე
 გულ
 ჰფარავს სიბილწეს, სულმდაბლობას?!

რუსუდან.

ძმაო, შემინდე.

ამუნელ.

მე თუნდ შეგინდი, არ შეგინდობს შო
 მომავლომ

რუსუდან.

დანაშაული არ მიმიძღვის

ამუნელ.

ო, ნეტავ მართლა
 ეგ აგრე იყოს!

რუსუდან.

მეც მქონდა გრძნობა სიყვარული მეცა მწყუროდა.
 ღმერთმა ხომ იცის, რა ტანჯვებსაც ჰგრძნობდა ეს გული.
 ან ვინ მოსთვალოს, ხუ მწუხარეს და ბვალ ცრემლიანს,
 რავდენი ღამე სულის შფოთვით გამითენია.
 როგორ მუდარით მუხლ მოდრეკით ვსთხოვდი მას აღერს.
 წინ ია-ვარდა ვუფენდი და მისთვის ვცეკვავდი
 და მხოლოდ ზოგჯერ მომხედავდა წყალობის თვალით,
 ვნებით აღსავსე სიყვარული გულსა სწყუროდა,
 ტრფიალი მსურდა და ამბორხ ცეცხლით დამწველი,
 იგი კი ამ დროს გატაცებით ეტრფოდა აზრდილთ,
 მათ შეჰხაროდა და უსულოთ გუნდრუქს უკმევდა
 და ჩემს ნორჩ გულს. კი ჰყოფდა ასე უგულბებელსა.

ამუნელ.

ო, ჯოჯოხეთის ავოსულო! მაშ მართალია!
 არა, აღარ ხარ სასიცოცხლო!

რუსუდან.

ნუ მომკლავ, ძმაო.

ამუნელ (ხსჯავს იძრობს და ჰსურს
 გულში ჩასტყოს. ამ დროს გამოდის შო-
 თა და შეაყენებს.)

შოთა.

ჩემი გულისთვის კმარა ის სისხლიც,
 რომელმაც ხელი წითლად შეღება.
 არ მსურს დამძიმდეს ისედაც სული
 უმანკო სისხლით დამძიმებული.

„რაცა ღმერთსა არა სწადდეს, არა საქმე არ იქმნების.
 არვის ძალ-უმს ბორციელსა განგებისა ვარდავლენა.
 წესი არის მამათაგან მოჭირვება, კირთა თმენა!
 თუ საწუთრომან დამამბოს, ყოფილთა დამამბობელმან,
 ღარიბი მოკვდევ ღარიბად, ვერ დამიტროს მშობელმან!
 (რუსუდან მის ფეხებ ქვეშ დაეგება და ქვითინათ: შემინდე შეთავ!)
 ამას იქით ჩემგან ჩემი ამბავიცა არ გეცნევისთ!..“

(გადის).

შოთა.

ის არ მისვენებს... დაისჯა ტყუილ-უბრალოდ...
და მერე რისთვის... აგერ, აგერ, აჩრდილი სდგება:
მისაყვედურებს... არა, არა! კვლავ ლმობიერად
მიცქერის იგი... მევედრება... მაგრამ ის სისხლი...
მაგრამ ის სისხლი!

ბერები (განცვიფრებულნი)

სისხლი! სისხლი!

შოთა.

ჰა! რაო, სისხლი?

(მუხლ-მოკვეთილი ქვაზედ დაჟივება და ძლივ გასატანდა ამბობს)
ილოცეთ ჩემთვის, ღმერთს შესთხოვეთ ყოვლად შეძლებელს,
სული განწმინდოს, ზეცის მადლი გადმომიღოს.

(ბერები ფსელმუნს გალობენ, ერთი ქნარს უკრავს, შოთა დიდხანს
სდუმს, შემდეგ მუხლს მოაურის და სულის ხმით ამბობს:)

ცხოვრების გზასა შეცდომილ ვარ, ჰოი უფალო!

აღზღვე, დაიხსენ სული ჩემი მაცდურისაგან.

შიში და ძრწოლა მომიხდა მე, დამთარა ბნელმან

და ვსთქვი: ვინ მომცეს მტრედის ფრთენი, რათა აღვფრინდე

და გინვისენო! ღმერთო! ღმერთო, შენ გესავ მარად,

გამოაველინე ზეცით მადლი და შემეწყალებ,

რამეთუ გზასა ცხოვრებისას ვარ შეცდომილი!

(ბერები კვლავ განაგრძობენ გალობას. შოთას ხის ქვეშ ქვაზედ მისვენებენ, და რამდენიმე ხნის შემდეგ ჩაქმნიან. ერთ ბერის გარდა ყველანი გადას. შოთა სიზმარს მჭიდვებს. მშენიერ ბაღში ახლდა გარდა, ქვაზედ შოთა წულის ზირად გამოჩნდება. მას გვერდით მშენიერად ასული მოსდევს, რომელსაც შოთა აღვნივლოდ ეკლარება და უკვილებს უბრუნებს. ბუჩქებიდან ბუჩქებზე გადადის. მზარულობენ. შოთა ნახად მოჭხვივებს ხელს და აცოცებს. შემდეგ წაიძრობს ბუჩქს და სხისოვრად მისცემს. ერთს ჰუჭუქას გამოუდებობან და ბუჩქებს ამოეფარებინან. შემდეგ სცუნის სიდრეში იგივე ასული გამოჩნდება. ჰუჭუქე სდგას, სხუ განათებული აქვს და ტანზე თეთრი, გამჭვირვალე ტანისამოსი აცვია. მკერდი გადასხნილი აქვს და გულიდგან წითლად

სისხლი ჩამოსდის. ხელში სისხლიანი ხანჯალი უჭირავს).

აჩრდილი ასულასა.

მე დავიბადე ობოლ დედისგან და აღვიზარე ობოლ შთენილი; ღამის წყვილიაში მარტო ვიღობი შევის ბედისგან უღვთოდ დევნილი. შეგვბდი მგოსანსა, ყვავილებს ვკრეფდი, რა გამიღიმე მსწრაფლ შეგიყვარე; შევბით აღვილინი ერთად ვისხედით, მკერდს მიმისვენე ოდნავ მთრთოლოვარე. ხანმოკლე იყო ჩვენი აღვრისი, გრძობა იცვალა, გული აკვნესდა; შენ სხვასთან წახველ, კვლავ ობოლ დავრჩი, თანამგრძობელად სულს აჩნდა სევდა. მოველ, გახარე მწარე ამბავი,

რადგან მიყვარდი, ღმერთად გასახადი;
ოჰ, არ ვიცი, თუ მიახრობელს
ესრედ ძვირფასის ხელით მოჰკლავდი.

(აჩრდილი ჰქრება. აღშფოთებულ შოთას
გამოეფვიძა).

შოთა (ბეკს).

თეოფან! აქ ხარ? მომიხლოვდი!
მითხარ, ხმა მაღლა რამეს ვამბობდი?

ბერი.

შფოთავდი, ძმაო!

შოთა.

ლანდი თანა მსდევს!..

სეინდისა ჰქეჯის! აღარ მშორდება...
ვაკლახს სიმშვიდე აქაც ვერ ვპოვე...
სივრცე უსახდერო ჩემთვის ბნელია...
ღღემღე მომესმის დანაცრებულს მწარე
მთქმანი...

თუმცა ოცნებით გადაცილი მსოფლიო
სახლვარს

მაინც ვერ ვპოვე უნაკლულო სულის
მიზანი,

შიში თანა მსდევს, შევევზუვე უკვდავ
გოდებას,
გლოვის ზეწარი გადაეკრა ჩემს ფუქს
ცხოვრებას.

თეოფან, ჩემო! ძალა მელევა...

ილოცონ ჩემთვის... უთხარი, მამებს...

ბერი.

აშოთან! ძმაო! რა გემართება?

მე თუ გშორდებით, თქვენთან ვტოვებ სულის სიმღერას...

ვიცი, ოდესმე განახლდება გამოძახილი.

ერთერთ მგოსანში კვლავ აღდგება ჩემი აჩრდილი

და ის მოჰპარავს დამსხვრეულ ჩანგს შენს საღიღებლად.

იქმნებ იმ ადგილს, სად სხვის უცნობლად

და ობლად ვიქმნე მე დამარხული;

ახალ ცხოვრების მომესმას ქება,

ერს უნათებდეს სხვა გაზაფხული.

შოთა.

მივიღიარ. საღდაც, სული ყუჩდება!

(ბერი სტირის)

მოდის სიკვდილი, მიახლოვდება,
მოდის და ნელა ეტლს მოაქროლებს;
ჰსურს მსხვერპლი; სასტიკს, შეუბრალებ-
ბელს...

ჩემს დაღლილ სულსა თან გაიყოლებს.
ველოდებოდი... ანერ დაიჭირავს
სიკვდილს გზა ვიწრო, ვერცა კლდოვანი
შემდეგ იტყვიან: სოფლად სცხოვრობდა
ოცნების შვილი, ვინმე მგოსანი.
ხან მოღიპარის, ხან მგლოვიარის
მისი „მე“ ორად განიყოფოდა;
ერთი ეტრფოდა უკვდავ მშენებელს,
მეორე მიწას არ ჰშორდებოდა.

პირველი სცოცხლობს, ვერაჰკლავს ჟამი,

მისი სახელი არს უკვდავება;

მეორე მოსპო აღრე სიკვდილმა

და იგი მკვდრეთით ველარ აღდგება.

თეოფან ჩემო! აქ მომეც ქნარი,

უკანასკნელად მსურს დაემღერო;

სალამი ვუძღვნა ჩემს მშობელ მხარეს,

მას ვეთხოვები.....

(შოთას ქნარს მიაწვდის. შემოდინს სხვა ბუ-
რებიც. ქნარს უკრავს და ამბობს სიტყვებს
ნაწვეტ-ნაწვეტად და გაბმით.)

მშვიდობით! გტოვებ სამშობლო მხარე!

მშვიდობით ბორცვო, მთაო, მდინარე!

იმ თავისუფალს, ტურფა განთიადს
ჩემი სიმღერა ტრფობით შეჰხედება...
იმავე დროიდგან ძველი ქვეყანა
სულ სხვა მზის სხივით გაცისკროვდება.
(თან ქნარი ხელიდგან გაუფარდება და მიესვენება)
მშვიდობით!... გტოვებთ... თქვენ იხარებდით!..

(კვდება. ბერები სტირიან. გარედ სამგლოფიარო ზარს ჰტყეპენ.
ბერები მუხლთ მოიფრიან და კალობენ).

ა. შანშიაშვილი.

აღამიანი

მე სილამაზე ისეთიცი მიყვარს
სამაგნეოა, არვის არგია.
მაგრამ მე მიყვარს... როცა ვუსტქერი
საამორია, ფრიად კარგია.
იცნობთ ხომ იმათ! ვეფხესა და ლომსა,
შეუპოვარი ორივეს ჰქვიან.—
დანავარდობენ ლერწმოვანებში,
რამდენს ცხოველს ჰკვლენ, რამდენს
სისხლს ჰღვრიან!
იმათ ხმაზედა, იმათ კვალზედა
შიშით დნებიან, ცხოველნი თრთიან.
მიყვარს არწივი ცას მონავარდე,
არც იმასა სწამს ძმობისა მცნება,
არც კარგი სული არწივის უდგია,
ბევრი ფრინველი იმისგან სწყუდება...
რა მემართება! ბილწი ფიქრები
შენ გამიწმინდე, გონების კრაქო!

რასა ჰგავ ესა! მტარვალთა მტერმა
ვეფხე-ლომის კბილი და კლანჭი ვაქო?
მელამაზება და მიტომ ვაქებ
ვეფხესა და ლომსა; მათთან არწივისა,
თუმც-კი ტყვიასაც არ დაფარიდებ
და არ დაეცლი სროლას არვისა.
სილამაზისა კვლას, მითვისებას,
მე როდრ მიშლის ბილწი ბუნება,
შერთებული სიყვარულთანა
სისხლის მოყვარე გრძნობის ცდუნება.
ირემიც მიყვარს ყელ-ყურ ლამაზი,—
ხარი ირემი, რქა—ბულიანი
თუ შემებდა ტყეში, მყისვე თოფს დაე-
კრავე,
არ მეკრძალება მივცე ზიანი
ყოვლად უმანკოს და უვნებელსა.
ასეთი არის ადამიანი.

ვაჟა-ფშაველა.

ჩემს ძალღს

ჩემო ძალღო, ბათურ-ბათრი
პატრონისა არ გაქვს ხათრი,
რახომ გადმოგიგდო პური,
მაინცა ხარ უმადური.

თითქოს მულამ მეფერები,
მილაქუცებ, ტოტზე დგები,
მიალერსებ კულ ქიციინთ
ზოგჯერ გვერდით მომიწვები.

ენას მისვამ ხშირად ყბაზე,
მარწმუნებ ერთგულობაზე,
მაგრამ ჩემო ბათურ-ბათრი
შენ უფრო გაქვს მუცლის ხათრი.

სიმინდებში ალთა-ბალთას
ვითომ ეძებ თოფის ხალთას
დასუნსულეებ, იყეფები,
როცა მაგრა გამოძლები,

ვაზენზილი, გაბერილი,
მოწიწებით, ცბიერ თნევით,
ჩუმად, უმად დარცხვენილი
ლაქუცით და კულის ქნევით

თითქოს არაფრისთვის კბილი
დღეს არ დაგეკარებინოს
პატრონმა რო არ შეგიტყოს
და ურცხვად არ შეგარცხვინოს

ისევ უნამუსო პირით,
შავის გულით, თეთრის კბილით
მოხვალ ჩემთან წკმური, გმინავ,
მაგრამ გხედავ ძლივსლა ქმინავ.

თუ მე მღუპავ და მანელიბ
რალას ერჩი მითხარ სხვასა?
ხომ იცი რომ ნახევარი
ეკუთვნის ძმა-მეგობარსა.

ღარიბებმა, უძლურებმა
მიწა დღე და ღამე ვბარეთ,
როგორც შენაფიცმა ძმებმა
თესლი მიწას მივბარეთ,

რომ მოეცა მოსავალი
ერთი სამად ერთი ორად,
მაგრამ ავი, მუცელ მყრალი
გადაიქეც შენ ჩვენ ღორად.

თუ არა გწამს ამხანაგი
და მხოლოდ შენს ჯურდანს ჰმატებ,
მე არა ვარ შენებრ შმაგი,
ამხანაგს ვერ უღალატებ!..

ჯავრისაგან ბათურ-ბათრი
ნუ მომკალი, ნუ დამცალე,
თუ გაქვს კიდეც ცოტა ხათრი
აღე საღმე გამეცალე.

თორემ ტყვიას, იმ აყვიას
რომ უმზადებს თოფის ხალთას,
აბუჩად ნუ იგდებ ძიას
გამოგაკრავს როგორც ბალთას.

ბათურ-ბათრი უმადური
მე აღარას დამენდური,
შენის ნებით გიჯობს წასვლა
აღარა მსურს მემსახური.

შიო მღვიმელი.

სიცოცხლის საგალობელი

(დაანგველდოსებური)

ნუ გგონია, რომ სიცოცხლე
იყოს მხოლოდ ფუჭი ძილი,
ან ოცნება, ან ხუმრობა,
ან სიცრუვე და წუხილი.
სოფლად ყოველს, რაც ღვთაებამ
სასიცოცხლოდ მოაგვლინა,
საიდუმლო ჰაზრი მისცა
და მიზანიც გაუჩინა.
სიცოცხლესა საგნად არ აქვს
სიკვდილი და განქარვება,
არც წყვედილი საფლავისა,
მის წიაღში დამიწება...
მართალია, რომ ხრწნილება
მოსპობს სხეულს დამარხულსა,
მაგრამ იგი ვერ დააკლებს
ვერაფერსა უკვდავს სულსა.
ღვთისგან ყოველს ადამიანს
აქვს საგანი დასახული:
სიყვარული სიკეთისა,
წრომით დაგვირგვინებული,
ფუჭ ოცნების უკუღდება,
მუშაობა გონიერული,
წინსვლა მტკიცე ნაბიჯითა,
სიმზნით გაორკეცებული.
მაშ გასწი წინ! ნუ შედრკება,
ბევრი არის საქმე სოფლად;
დროება კი ცვალებადი
მიფრინდება შეუმჩნევლად.
თუმც ჯერ კიდევ თამამად სძგერს
საცოდავი ჩვენი გული,
მაგრამ თან გრძობს, რომ დადგება
მაღე მისი აღსასრული.
სოფლად ვსცხოვრობთ ბანაკებში,
ქვეყანაა ბრძოლის ველი:

მაშ ბრძოდე ბედს შეუდრეკლად
და სიმართლის იყავ მცველი.
ყმასა მუნჯსა არ ემსგავსო,
არც პირუტყვისა ქედ მოხრილსა,
და ნეტავ შენ, თუ იგემებ
სიმართლისთვის შავს სიკვდილსა!
უკუაგდე მომავალზე
ოცნებობა სანატრელი
და წარსულიც დაე იყოს
მიცვლილების დამმარბველი.
აწმყო დრო მრწამს, მხოლოდ ის მრწამს,
იმას შეეკრფი; ისა მჯერა!..
იგი არის გულწრფელ მებრძოლთ
საგანი და ბედის წერა.
აქი მისთვის თავსა სწირავს
თვითეული იმათგანი,
და სხვა მათთვის არ არსებობს
სანუკვარი რამ საგანი.
მათი ღვაწლი და სიცოცხლე
ყველას იმას გვიკარნახებს,
რომ სიმართლე ღღეს თუ არ ხვალ
საბოლოოდ გაიმარჯვებს.
და როდესაც გადავიცვლებით
ჩვენ დატოვებთ ბრწყინვალე კვალს
და ჩვენს სახელს უკვდავ სხივით
ვუნადერძებთ დროს მომავალს.
შესაძლოა, რომ ოდესმე
მოყვასი გზა დაბნეული,
ცხოვრების მძაფრ ტალღებისგან.
დალოლიო და დაქანცული,
ნახავს იმ კვალს და იმათი
მიიგნებს გზას მივიწყებულს,
და სიმზნე რამ საარაკო
გაუშუქებს მას სულს და გულს.

მაშ ზე აღვსდგეთ, გამოვფხიზლდეთ,
მუშაობას მივყოთ ხელი,
შევაჩვენოთ მცონარება,
ჩვენი დამცემ-დამლუპველი.
დაე ჩვენს სულს თავის საგნად
ერთი წმინდა ზრუნვა ჰქონდეს,
მას უკმევდეს იგი გუნდრუქს;

და მხოლოდ მას უგალობდეს,
რომ სიმართლემ სძლიოს სოფლად
წყვეულს უსამართლოებას
და სიკეთემ კურთხეულმა
შეჩვენებულს ბოროტებას.

ი. ფერაძე.

წ უ ხ ი ლ ი

რა კარგი იყო, რა კეკლუცი წელს გაზაფხული,
დრო კდემ-მოსილ ყვაილების პაემანისა,
მუნ გაეტურფჷ სინაზესა უცხო ქალწული
ჯავარ-აყრილი, ლერწამივით სარო ტანისა.

მის ვარდით ბუჩქთა ამშვენებდა ბროლის კბილთ ელვა
ნარგიზთა - „ჩრდილი დაწყობილი ყორნისა ფრთათა“;
მის კოკობ მკერდზე ფრთასა ჰშლიდა ვნებათა ღელვა,
გიჟი ოცნება კისკასებდა მეშიდე ცათა.

მეცა ჭაბუკი, სიყრმის ვარდათ გადაფურჩქნული,
იმათთან ერთად ვნეტარებდი, ვმართავდი ნადიმს,
მზის სხივების მსგავს სიმებიითა ჩანგ-მომართული
ნაკადულებათ ცათ ვგზავნიდი ოცნებისა ჰიმნს.

ვაჭკრა იგი დრო, ვით ბედკრული მგოსნის სიზმარი
გლოვისა ხუნდით შეიმოსა ტურფა ედემი,
ეოლის ჩანგზე უგრძნობესი დაიმსხვრა ქნარი,
კრემლთა ტბაზედა ასრიალდა კაეშნის გემი.

უცხო ქალწული სიკვდილისა ბადემ გასწურა -
სხივ მოკინარე რიკრასა რომ შუქსა სტაკებდა,
დაკვარგე იგი, ვინც ჰანგი ნიავს ვითარც შუქურა,
თვალ-შეუვალსა (კის სივრცეში აკისკასებდა.
ვაჭკრა ყოველი, გაბედითდა გულის სიმღერა,
მკვდარ ოცნებასა აღმა-ფრენა თავს დაჰქვითინებს;
გასისხლ-მდინარდა სევდის კრემლი, - დაბინდდა მხერა,
სევდა ფრთას სწურავს პარტახ ბალში... სევდა სისინებს...

დ. თურდოსპირელი.

გოღება

3
ში მწუხარე,

ტრემლი ვღვარე,
სევდა მწარე
არ მშორდება;

მუდამ ვსტირი...
სტუმარ-ხშირი
შავი ქირი
გარს მევლებს!

ავი სული
მამცნობს კრული,
რომ უფსკრული
ახლოვდება,—

ხან ხითხითებს,
მილიტინებს...

ხან ამ სიტყვებს
მეუბნება:

ვამოიგლოვე ქვეყანა
მტანჯავი, დაუნდობელი,
ობოლს, მაშვარალს და ლატაკსა
ტრემლი სდის შეუშრობელი:
შემოსჩვევია საშობლოს
დამქცევი, დამამხობელი,—
ირწმუნე ესე ყოველი
ვარ მე მართლისა მთხრობელი!

*
*

მჯერა და მრწამს,
რომ ყოველ წამს
გულს მიღრღნის, სქამს
მატლი მწარე!

სატრფო არ მცნობს,
მტრობას მამცნობს,
მსჯის, მალაატობს,
ვარ მწუხარე!

სული მიწუნს,
გული მიქუნს,
ტრემლი მიდუნს,—
მრავლად ვღვარე...

მეჩვენება
სიკვილ-ვნება,
არ მშორდება
სევდა მწარე!—

რადგანაც ესე სოფელი
შვე-სამეფოთა ქცეულა,
შვილი საშობლოს ერთგული
იუდათ გადაქცეულა;
ნამდილ გმირთაგან ბრძოლაში
თუმც ძველად სისხლინთხეულა,
მაგრამ დღეს ძველი წარსულის
უწყალოთაგან მსხვრეულა!
ლადო გეგეჭკორი.

საპაპის აზონაპუნაი

დაპბერე ქარო, მოიქუშე ცავ,
მეხო დაეცი დედა-მიწასა
მირგვ-მორგვე სუყველაფერი,
რაც ფასს ამცირებს სიცოცხლისასა!

გაპკარი ელვავე, გააპე ზეცა,
მასმინე ქეჟა,—გრგვინვა-ქუხილი,
რომ შევეურთდე იმ ხმებსა მეცა
და გავიქარო გულის წუხილი!...
ს. აბუღაძე.

„ახალი ქართლის“ შვილები

„მ ა მ ა ც ი“

(დახსიათება)

III

ძველს საბერძნეთში—ამ კლასიკურ და უღრმესად გათვითცნობიერებულს ქვეყანაში—სიმამაცე სათნოებად იყო აღსარებული. სიმშვენიერე, სიბრძნე და სიმამაცე—აი რას აღმერთებდა, აი რა მიაჩნდა ძველს ელლენს სიკოცხლის და ადამიანის დამამშვენიებლად!

მართლაც, ვის არ აუტოკებს გულს, ვის არ გააკვირვებს და არ აღაგზნებს ნამდვილი, მტკიცე, მუდმივი სიმამაცე? ძველი ელლინი უმააფრესად მიწის შვილი იყო, მას ბუნებასთან, ხორცთან, სხეულთან ჰქონდა საქმე; ამით ამშვენიერებდა, აფაქიზებდა, აზეციურებდა, თითქმის სულადაც გადაჰქმნიდა ხოლმე. მკვიდრი და მტკიცე პოლიტიკური წესწყობილების შექმნაში, ძლიერი და გონიერი მართვა-გამგეობის დამკვიდრებაში, მოწინააღმდეგე და მტრულად გადაკიდებულ მეზობელ ერთადამორჩილებაში, ჯერ უცნობ ქვეყნების აღმოჩენაში, მეცნიერების კვლევა-ძიებაშიც კი რა იყო უფრო საჭირო ელლინთათვის, თუ არ ვაჟაკური, თავ-გამოდებული: შეურყვევლი და მტკიცე მოქმედება და მოღვაწეობა, ე. ი. თუ არ სიმამაცე?

საქრისტიანო მოძღვრების დამკვიდრების და გამფების შემდეგაც, როდესაც სულ სხვა ხასიათისა და რიგის სათნოებები იყო აღსარებული, როდესაც ყველაფერს, რასაც ხორციელი და მიწიერი

ბეჭედი აჩის, ფასი შეუმცირდა და შარავანდელი მოეხსნა,—ასეთს დროსაც კი ადამიანის ბუნება, თუ ოფიციალურად არა, სულის სიღრმეში მაინც სასიქადულო თვისებად სთვლის სიმამაცეს. ვინ არ იცის, რომ ყოველი ერი, რა განათლების საფეხურზედაც იდგეს იგი, ყოველთვის და ყოველგან ცხოვრებაში გმირს დაეძებს და, თუ სინამდვილეში ასეთი ვერ იპოვნა, ოცნება და ფანტაზიით მაინც ჰქმნის მას; ასულდგმულებს ამ სახეს, საუკეთესო ფიზიკურ და ზნეობრივ თვისებებით ამკობს და ამ შემქმნელ სახით, როგორც ვითომც ყოფილ სასიქადულლო გმირით, ამკობს, მზნეობს, თავის თავის და სამშობლოს სიყვარულს აღრმავეს და აფაქიზებს.

თუმცა ქართველებს თვის წარსულ ისტორიულ ცხოვრებაში ბევრი ნამდვილი, ისტორიული გმირი ჰყოლია—და აკი ამისათვის გმირთა აკლდამად ითვლება საქართველო,—მაგრამ მაინც ჩვენი ხალხის ფანტაზიამაც შეჰქმნა საქები და საამაყო გმირი, ან გმირთა-გმირი—ამირანი და მასში გაახორციელა საუკეთესო თვისი გონებრივ-ზნეობრივი და ფიზიკური თვისებები...

ბევრი „საქმენი საგმირონი“ გაუკეთებიათ ჩვენს მამა-პაპათ! თვისი „გმირობის“ და საოცნებო სიმამაცის მეოხებით მათ შექმნეს შედარებით ძლიერი მოქალაქობრივი და ეროვნული ცხოვრება,

ეკლესია, ლიტერატურა... სხვა ერი, ჩვენს ბედში მყოფი, ჩვენსავით ყვაყვა-ყორანთა საწიწქნელად გამზდარი, ირგვლივ დაუძინებელ მტრებით გარშემორტყმული, აუცილებლად გაითქვიფებოდა, ჩანთქებოდა და სამუდამოდ გაპქრებოდა ისტორიულ სცენიდან. ქართველობა კი,—თუმცა მრავალ გზივ იწამა და იტანჯა,—ამ გაქრობას გადაარჩინა მისმა ეროვნულმა თვისებებმა, სხვათა შორის, სიმამაცემ, ვაჟკაცობამ, გმირობამ.

მაგრამ, ვინ არ იცის, რომ არაფერი არ არის ამ ქვეყანაზე უცვლელი და მუდამო. იცვლება დრო, ჟამი; იცვლება ერთა ცხოვრება, მათი ბედი და იღბალი. გუშინდელი ძლიერი, მრისხანე სახელმწიფო, რომლის წინაშე ძრწოდა მთელი კაცობრიობა, დღეს თითონ ხდება ფეხთა მტკერი, მონა-მორჩილი ველურ ურდათა. გუშინდელი კულტურული ერი, რომელიც სწავლა-მეცნიერების სიხეს მწედა და ბელადობდა მთელს კაცობრიობას, დღეს ჩამორჩენილია, თითქმის გავლურებულა. ისტორიამ იცის ისეთი ფაქტები და მოვლენებიც, როდესაც დროს განმავლობაში არამც თუ შეცვლილა გარეგანი ფორმა და მდგომარეობა რომლისაზეც ერის ცხოვრებისა, არამედ შეცვლილა მისი სულიერი თვისებებიც, მთელი მისი ფსიხიკა. კლასიკურ მაგალითს ასეთის რადიკალურის ცვლილებისას წარმოადგენენ ოდესღაც მიწის მუშა, მხნე, მამაცი და გულადი ებრაელები. გაიხსნეთ მათი საამაყო გმირებობები მაკვაბელები, სვიმონი დიდი და სხვები. ისედაც, რაც შეეფერება პატარა ერს, მათ ისტორიაშიც ჩვენ არა ერთს და ორს „საგმიროს საქმევს“ ვხედავთ. ეხლა კი ყველამ ვიცით, თუ როგორ შეიცვალა მთელი ფსიხიკა ებრაელთა...

ჩვენს ცხოვრებაშიაც ბევრს ასეთს სიმპტომებს ვხედავთ, რომელიც ჰმოწმობს, რომ ჩვენს ფსიხიკაშიაც სწარმოებს მსწრაფი პროცესი გადაგვარება-გადაქმნისა.

რანი ვიყავით და რანი ვართ დღეს? როგორც სახელმწიფო, საქართველო არ ყოფილა. ბუმბერაზი, თვალ გაღუწვდენელი; მის წინ მუხლს არ იყრიდა კაცობრიობა. კულტურის მხრითაც ქართველთა ქვა-გონებას ბევრი არ შეუქმნია რა თვალწარმტაცო, სამარადისო, საკაცობრიო, ყველასათვის სათაყვანო...

მაგრამ, როგორც ერის, ქართველობის ღირსებას შეადგენდნენ მისი რაინდული თვისებანი: სიმამაცე, სიმტკიცე, ქვატკირივით „ქირსა შინა-გამაგრება“, გულადობა, სამშობლოს სიყვარული, მამული-შვილობა, პრიანობა; აღამიანური თავმოყვარეობა, მისწრაფება თავისუფლები-საკენ, ზრდილობა. ამ თვისებების სიმდიერით და სიღრმით ქართველობა, თამამად შეიძლება ვთქვათ, რომ არც ერთს ისტორიულს ერს არამც თუ ჩამოურჩებოდა, ბევრს წინაც უსწრობდა, კერძოდ, ქართველების სიმამაცე ყველგან და ყოველთვის ცნობილ, და აღსარებულ იყო. ამას ისტორია გვიმტკიცებს, ხალხის შემოქმედება გადმოგვცემს; ამას სხვა ხალხთა თქმულებანიც მოწმობენ...

დღეს?.. დღეს; როგორც ამას წინედაც მოგახსენეთ, ჩვენში სუყველა ფერ უქულმა ტრიალებს: დღეს ქართველ ერში ნამდვილი, შეგნებული და აზრიანი სიმამაცე თითქმის გაპქრა და იშვიათი მოვლენაა.

ვერც ერთს სფეროში ჩვენ სიმტკიცეს, გაბედულობას, აზრიან სიმამაცეს ვერ ვიჩნეთ. აფფეთქდებით, ავპილილფებთ, მივექრ-მოვექრებით აქეთ იქით, ტრადიკულ გამომეტყველებას მივიღებთ და...

უცხად მოვლენდებით; ყურებს ჩამოუყრიოთ, დაწყნარდებით და მონჭარდაც თავს დაეხრით. ერთი სერიოზული დაბრკოლება, რამდენიმე ხნით ტანჯვა, განსაცდელი... და ჰქრება, ქარს. მიაქვს ჩვენი მისწრაფება, ჩვენი იდეალი: საზოგადო საქმეში, დამაბრკოლებელ გარემოებასთან ბრძოლაში ჩვენ ვერავითარ სიმტკიცეს, შეუღრეკლობას, სიმამაცეს ვერ ვიჩვენებთ...

შინაურობაში კი მოგვეტო სიკაცხლე, ჩვენ რომ მამაცი ვიყოთ! მეზობელ მეზობელს, ძმა ძმას მოსვენებას არაძლევს.

აი, „სოფელ“ში მეზობელმა. მეზობელს გაურღვია ღამით ღობედა ზურის ან სიმინდის ყანაში შერევა საქონელი მოსავლის გასანადგურებლად. ჩვენებს ეს სიმამაცე ჰგონიათ!

შეუსწრა ვინმემ თავის ყანაში, ან ეზოში შემთხვევით საქონელს, გაბრაზდა, საქონელს სული გაათრთობინა... ჩვენში ესეც სიმამაცე ჰგონიათ!

გაუტეხა მეზობელს ვინმემ სახლი, გამოიყვანა ცხენი ან ხარები და ქურდ-ბაცაკებს ორ გროშად მიჰყიდა... ასეთი საქმის ჩამდენს გმირად წაბრძოლდენია თავი! ორიოდე ადლი მიწისათვის, ან სამანისთვის ასტყდება ჩვენში ერთი დავიდარაბა, აყალ-მყალი, ჩხუბი; დატრიალდება თოფ-ხანჯლით, კეტით... დასასრულ, ერთის მხრით. მეკდრები და დაჩხილნი, მეორის მხრით — ციხე, გადასახლება, კატორღა. ბევრს ჩვენში ესეც სიმამაცეთ დაუსხავს!

გაიღემა ჩვენებურ ქორწილ-წვეულებებში ვინმე ღვინით: ღრიალებს, ჩხუბობს, ბოთლებს და თფშებს ისერის... და ამისთანა მდგომარეობაში თუ ვინმემ შეჰკადრა რამე, ან წინედ ჯავრი სჭირდა ვისმესი, ერთს თვალის დახამამებაში მის გულს გაუგმირავს, მუცელში ხანჯალს

ჩაჰკრავს. ზოგიერთი ამასაც უმამაცედ სვდლის!

სხვა და სხვა ბრიკებით, მოტყუებით, მოსყიდვით, დაამარცხა ვინმემ, ვითომდა საზოგადო მოღვაწემ, თვისი მოწინააღმდეგე, მიადწია თვითონ საწადელს, გაბატუნდა, ხელში ჩაიგდო, მოსათლელი დემა... ეს ვაჟბატონი! ყოყოჩობს, ეჭმება, და თავი შეუღარებელ, მამაცად მოაქვს. და ჩვენც ასეთი ვგვონია.

დასმენით, სხვა და სხვა ბრიკებით გააუბელურა ვინმე თვისი მოწინააღმდეგე ადგილი დაუკარგა, მისი ცოლშვილი უმწეოდ დაჰყარა, მოწინააღმდეგეს უცხოეთშიაც ამოაყოფინა თავი, გამარჯვებული ლაღობს, თავი გმირად მოაქვს, თვისი სიმამაცის ამბავს თანამოზარეებს დანსვებებსაც სიცილ-ხარხარით მოუთხრობს. ესეც მისა და მისივე ჯურის ხალხის თვალში (სამწუხაროდ ასეთები ჩვენში ბლომადაა), რასაკვირველია, მამაცია!

ჩვენში თავისიან მღვდელმთავარს აუხირდა ვინმე მღვდელი, ან ბერი, მხოლოდ იმისთვის, რომ სხვას რამეში უპირატესობა მისცა, საპატიო ადგილზე, როგორც უღირსი, არ წამოასკუბა. მღვდელი, ან ბერი საჩივარს აცხობს, პირადათაც სცილობს, ვისთანაც ჯერ არს, თავი ანგელოზად გამოიყვანოს, სიმართლისათვის და რწმენისათვის ეღვინო და ტანჯულად მოაჩვენოს თავი და ამისთანავე უფროსზედაც სიტყვა გადუქრას და, თუ გარემოებამ შოითხოვა, ბევრიც ილაპარაკოს მასზე ტყუილი.

ხშირად ასეთი პირნი იმარჯვებენ, მიზანს აღწევენ, თანაც ბაქი-ბუქობენ და თავმოწონედ ამბობენ: „გაბედულობით. სიმამაცით მოვიგე საქმე“.

ჩვეულებრივ დამოკიდებულებაში რომლისამე ფრთხალის, ქემქრომის და

მოღაწილების ზნეობრივ თვისებებით შემკულის „ცნობილი“ სულიერი მწყემსის, უცხოებში ამაღლებული ზმა, დამოუკიდებელი მსჯელობა-შეხედულობა და სამართლიანი საქმისთვის გულის წყრომა არავის სმენია და გაუგონია, რომელიც „ქკვიანობს“, „ქკვიანობს“ უკიდურესობამდის ყველგან და ყველას წინ,—ასეთი მწყემსი თავისიან უფროსთან ამეტყველდება, გაბედულობას იჩენს, სიტყვას პირში აწყვეტინებს და ხშირად ხებრულადაც შეუყვირებს ხოლმე. მომწყინდა, ბატონებო, ამდენი სიჩუმე, უმეტეს ყველობა, მონური თავდაქერა, ორკუთხობა; იმასაც უნდა ერთს წუთში მიანც თავი იგრძნოს აღამიანად. და ასეთს წუთს თავისიანის უფროსის აბუჩად აგდებას ანდომებს! ესეც ხომ ჩვენებური ქართველური სიმამაცეა?

აი ვინმემ, ვითომც პუბლიცისტ-კრიტიკოსმა, ჩაასო კბილი ერისაგან პატივცემულს და საამაყო მწერალს და მოღვაწეს: წაღმა-უკულმა აგინებს მას, მიწასთან ასწორებს მის ნაღვაწს, ნაშრომს, თვით შემოქმედებასაც, ჩანგსაც ურცხვენს და ბოლოს, ხალხის მტრადაც გამოჰყავს... უგუნურებას, სიბნელეს მართლა სჯერა ასეთი ბრალდება და მხეცურად ჯაფის იყრის მასზე.

ზოგიერთს შუბლ-გადარეცხილს ესეც სიმამაცეთ მიაჩნია!

ჰაეროსტრატები ხომ, ბერძნებს გარ-

და, სხვა ერთაც ჰყავთ. ქართველი ჰაეროსტრატი ხურათ მოძღვრების რომლისამე შესანიშნავ ნაშთის დაცვის მაგიერ ცდილობს დასწვას ქართული გენიის ნაყოფი, ან მთელი ქართველთა კულტურული ცხოვრება. როდის ჰქონდათ ქართველებს ოქროს ხანა? ან როდის ჰქონიათ მათ მძლავრი მეფობა?... „მეფევის ტყაოსანი“ თარგმანია, ვახტანგ გორგასლანი—მითი, ნინო, ქართველთა განმანათლებელი, მხოლოდ ქართველთა ფანტაზიის ნაყოფია!.. ამაყად, თამამად გაიძახიან ჩვენი ჰაეროსტრატები; ლექციებს კითხულობენ, გამოკვლევებს სწერენ... და თავი მეცნიერების ქურუმებად წარმოუდგენიათ: აქაც ჩვენებური, ქართველური მამაცობა გამოჩანს!..

ეჰ, აბა ვინ-მოსთვლის საღ და როგორ იჩენს დღევანდელი ქართველი მამაცობას! ის მამაცობს ცოლ-შვილში, მამაცობს მშობლებ-ნათესაებში, თანამოძმეებში; მამაცობს ქორწილში, მამაცობს პრესაში, მამაცობს მეცნიერებაში, ერთის სიტყვით მამაცობს იქ, სადაც მისი მამაცობა სიმბალაზე უარესი და საზიზღარია და მხდალობს, მონობას იჩენს იქ, სადაც კი მართლაც ნამდვილი ძველებური ქართული სიმამაცეა საქირო და სანატრელი. დემერთო! როდის მოეღება ბოლო ასეთს უკუღმართობას!

იპ. ვართაგავა.

კურთხევის დაბეჭდვის გამო

ბ.ბ. კეთილის მოსურნის, ალ. ხახანაშვილის და სხ. წერილების პასუხად

შმა წლის „განათლების“ პირველ ნომერში მოთავსებულია ბ. კეთილის მოსურნის „ორიადე სიტყვა ახლად დასაბეჭდვად დამზადებულს კურთხევანზე“, რომლის შინაარსი გადაბეჭდილია ბ. ალ. წერიტელს „სახალხო გაზეთის“ მე-502 ნომერში. შეეხება რა შემასწორებელი კომიტეტის „არა სასურველ და საეჭვო“ მოქმედებას, ავტორი ასე აბოლოყებს თავის შენიშვნას: „საჭიროა დროზე იქმნას გამორკვეული, რა აიძულებს კომიტეტს შესწავლის ძველი ტექსტი; რით ხელმძღვანელობს ამ ცვლილებაში და რომელი დედანი აქვთ მიღებული საფუძვლად ფორმის და შინაარსის გადასკეთებად“. კომიტეტი სინამდვილეში აუვლიდა გვერდს ნიდაბიან ავტორს, მაგრამ ორი გარემოება აიძულებს მას „აღადლოს პირი თვისი“. დასახელებული „ორიადე სიტყვის“ შემდეგ „განათლების“ იმავე ნომერში მოთავსებულია ბ. ალ. ხახანაშვილის სტატია—„ქართული სამღვთო წერილის შესახებ“, რომელიც შინაარსით იმდენად ენათესავება ბ. კეთილის-მოსურნის წერილს, რომ შესამსწავლად უმაგრებს მას ზურგსა.—საჭიროდ მივიჩნევთ ამის გამო კეთილის-მოსურნის სიტყვას ანგარიში გაუწიოთ, რათა შეწინააღმდეგებელი არ იქმნას მარტო მისთვის, რომ ზურგ გამოგრებულია ცნობილი პროფესორის მიერ. მეორე, — კომიტეტის ნაშრომი ჯერ არ დაბეჭდილია და არც უნდა ჰქონდეს ნახული არავის მათ გარდა, ვისაც ნება მიუცია თავისი თავისთვის ხელი შეეხო სხვისი საკორექტურო რეკლამისთვის ავტორის დაუკითხავად. მაგრამ საზოგადოებაში გაისმა

მანინ იმგვარივე მითქმა-მოთქმა კომიტეტის „საეჭვო“ მოქმედების გამო, რის ნიმუშსაც ვკითხულობთ „განათლების“ აღნიშნულ ნომერში. ეს ამავე ცვაიძულებს პასუხი გაუსცეთ იმ პირთ, რომელნიც სხვა და სხვა მოსახრებით გულმოდგინედ „ამდგერევენ წყალს“...

ვიდრე კეთილის-მოსურნის კრიტიკის ნიმუშს განვიხილავდეთ, რამდენიმე პრინციპული მოსაზრება უნდა გამოვსთქვათ თვით საეკლესიო წიგნების შესწორების გამო.

კომიტეტი ისეთ საქმეს ეჭვება, რომლის ჟურთავანი დავასება და აუკარგებლობის შეგნება შესაძლოა მხოლოდ იმ პირთათვის, რომელთაც 1) იცნას ეკლესია და მისი ვითარება, 2) გაეკებათ—არ არის დოღმატი და რა არის კულტი, 3) ისტორიულად შეუგნებიათ ღვთის-მსახურება, 4) შეუსწავლიათ ქართული და სხვა ქრისტიან ერთა სალიტურგიათ მწერლობა და 5) შეუთვისებიათ ქართულ ხელნაწერების სული და სტილი. ამის გამო ადვილად წარმოსადგენია, თუ რა დირსების უნდა იყოს იმ ადამიანის კრიტიკა, რომლის უმწვერვალეს კრიტიკიუმს შეადგენს მხოლოდ „ეურის შეწევვა“ იმისა, რასაც უაზრად გაჭივიის ეკლესიაში წერა-კითხვის ნახევრად მცოდნე მუდავითნი; იმ ადამიანისა, რომელსაც ვერ გაურჩევია საეკლესიო წიგნი საღმრთო წიგნი და კურთხევანს, მაგალითად, საღმრთო წერილის წიგნს უწოდებს? ჩვენდა სამარცხვინოდ უნდა აღვიაროთ, რომ, თუმიც ბევრს თავმომწიანობთ ღვთისათვის ხელნეშობანად მოგვაქვს თავი, მაგრამ, როგორც საქმით სჩანს, ესლად იმავე საფუძვრზე

ვითავე იფიქროს, რომელსეა იგი რუსეთი მეზობელი სახელმწიფო, როდესაც კერძოდ წოდებული „რასკოლნიკთა“ შეთარაშები ფანტაზიურად გაიხადეს: „ДО НАСЪ ПОЛОЖЕНО, ЛЕЖИ ОНО ТАКЪ ВО ВЪКЪ ВЪКОВЪ; ПРАВОСЛАВНЫМЪ НАДО ПОМЕРЕТЬ ЗА ОДИНЪ АЗЪ“. ამას დადასტოვებდა ერთი მისი მოსწრნი: „ჩვენ წინაშეა ათასწლიანი მტერი ქრისტიანთა დასავლეთი წერილი“, რომელსაც ესაუბრა „უარყოფილი“ კომიტეტი. ამასვე იმეორებს თვით პროფესორის სანტიმენტალური წერილი: „ხაგამოდებით დირსია დაგვიგათ ძველად ნათარგმნი სმდვითი წერილი, რათა ისტორიული კავშირი არ მოიშალოს ჩვენსა და ჩვენს წინაშართ შორის“. რა განსხვავებაა ამათ და „პროტოპოპ ავაკუმი“ და „ნიკიტა პუსტოსვიტ“-ის შორის, რომელნიც სწორედ ასე გაიხადნენ? მხოლოდ ის, რომ ჯერ ჩვენს „პუსტოსვიტები“ არ გასულან კერძონის და ბიანიის დაბურულ ტიკეში, რომ იქ, ანტიქრისტიანთა მთლიანობის, საეკლესიო წიგნების შესწორებით გაბრუნებულნი და სწავლები შეიძლება, ცეცხლის შროშაში შესწორდნენ!

რომ სიტუაცია არ გაკვივრებულეს, ჩვენის აზრით, საკითხი ასე უნდა დაისვას:

საჭირო და შესაძლებელია, თუ არა ქართულ ღვთისმსახურების წიგნების შესწორება? თუ ეს საჭირო და შესაძლებელია, რა უნდა შესწორდეს ამ წიგნებში? რა და რა წიგნით უნდა გაიხადოს ხელმძღვანელად შესწორებლებში?

I.

1. გადაიკითხოთ ზემო დასხვებული სტატიები „განათლების“ და „სახალხო განათების“, უფრო დაუგდეთ „პუსტოსვიტების“ განკარგვის, რომელიც გაიხადოს საზოგადოებაში, და თქვენ გამოიტანთ შემდეგ მთავრული-

ბას: ათასი წლის წინ ჩვენ ღმერთ-შემოსილ მამებს საუცხოო და შეუდარებელი ერთოთარგმნით საეკლესიო წიგნები, რომელიც ექვთიმე და უიარგი მთაწმინდელის შემდეგ მტკიცედ და შეუარყოფელად შეუნახავთ ჩვენ წინაშეებს. ვინ გამოდგება ჩვენ დროში ისეთი თავხელი, რომელმაც ხელი შეიჭრეს მთაწმინდელის და გადკეთებას? ეს რომ უარყოფას საქართველოს ეკლესიის მიერ უარყოფილი დროითგან მიღებულ დენისა, ეს რომ მოსწრება იმ ისტორიულ კავშირისა, რომელიც გვაერთებს ჩვენს წინაშეებთან! ერთი სიტყვით, ასეთი შესწორება შეუძლებელია, ეს ეს სასიკვდილო ცოდვას, რომელიც არც საჩაის და არც სიჭრის არ ემატიება დღის ჩამდენსაო.

ა, აქვთან ნათლად სჩანს, თუ რამდენად მოკლებულნი არიან ჩვენს დროის „პუსტოსვიტები“ ისტორიულ თვალსაზრისის საეკლესიო და სლიტურგიალ საკითხთა გამორკვევაში; მათის აზრით კულტი ისეუ ის დღემტა, რომელიც ცვალებადობის კანონის გარეშე სდგას, მათ არ იცან, რომ მართლ-მადიდებელი ეკლესია სრულიად არ უარყოფილიტურდელი განვითარებას, პირიქით, ღვთისმსახურების ისტორია წარმოადგენს განუწყვეტელ ევოლუციონურ ძაფს, რომელიც გაბმულია მოცემულთა საუკუნის და ჩვენ დროის შორის. ეს რომ ასე არ იყო, ისტორიის რომ ადგილი არ ექმნებოდათ ძველ იერუსალიმის, სპირდიელთა მონასტრის, სოფია წმინდის, სტრადიელთა მონასტრის, მთაწმინდელთა და სხვა წმინდის ტიპიკონებს, რომელთა თავიანთ ელიფერსად ედენდენ ღვთისმსახურებას შესაფერ წესებს ბზზვადენ, თავისებურ ელიბში ახრამდენ საეკლესიო წიგნებს! მეტი რებაში უძველესად მიხრული, ეგრედ წოდებული, ბარბერინის ევბოლოგიონი რომ ცდათავადიერთთ, დინახავთ, ის წესები, რომელიცაა ჯეროვნად აღსრულებას ესა

ათობით უნდა დრო, თუ ცხმისაზღვრებო მხოლოდ რამდენიმე ღაცვით. გადასწრეთ ბერძნულად, სლავიანურად და ქართულად სხვა და სხვა დროის სატიტურგიკო ხელთნაწერები და თქვენ დაინახეთ, რომ მათში დღევლი წესგანგებანი იმდენად განსხვავდებიან ერთანერთში შინაარსითაც და ენითაც, რომ შათა კლასიფიკაციაც კი შეუძლებელია.

შორს ნუ წავალთ, ავიდეთ, თუ გნებავთ, ჩვენი კურთხევისი. ჭირთ ისევ მალესტინაში ნათარგმნი, შესტავალეს სინეს შთის ქართულად და სინეს რედაქცია შესტავალა ექვთიმე მთაწმინდელმა, ექვთიმესი გიორგიმ. მართალია, უკანასკნელმა შეუდარებელი ერთ სთარგმნა ეს წიგნი, მართალია ისიც, რომ რუსურენისის კრებამ დაადგინა — „ღვთის მსახურება კერად აღესრულებოდეს, ვითარცა ახლთა შინა კურთხევათა ნეტარებით მოსხუენბულისა შამისა გიორგი მთაწმინდელასათა დაწერილ არს“ — თ, მაგრამ ქართული კურთხევის განვითარება ამ საფეხურზე არ შეჩერებულა: ჯერ ერთი, ეს „საფეხურთა ენა“ დროთა ვითარებაში და გადაწყვეტთა უმეტრებში „საფეხურთა“ დაამხინჯა, მეორე, — გიორგის შემდეგ კურთხევის შინაარსი ეკლესიაში შესამჩნევად შესტავალა: ზოგიერთმა წესი ხმარებაში განდევნილ იქმნა, ზოგიერთმა რედაქციის მხრივ შეიცვალა: ზოგი ახალი წესი შემოვიდა, ასე რომ შეითთხმეტე საფეხურის დამდევს გიორგის კურთხევის: შერჩა მხოლოდ ისტორიულსარქეოლოგიური მნიშვნელობა; ამიტომ 1306 წელს გამოდის ახალი რედაქცია ქართული კურთხევისა, რომელშიც, სხვა და სხვა ვარიაციებით; მოაწია შეთვრამეტე საფეხურის დამდევამდე შეთვრამეტე საფეხურში ესეც დამდევებულე აღმოჩნდა და, დომენტი კათალიკოზის (1705 — 1724) მინდობილებით და ლიტურგიკურთხევით, კვიპროსზე სამთაინელოში ხელახლად სთარგმნა ბერძნულსაგან ეს წიგნი. ამისათვის, სესტი-

კად სტავალა შ. ხანზნაშვილი, რომელსაც წირბნი შეუჩრელად ამტკიცებს, რომ „ის ლიტურგია, რომელიც თათის წილის წინეთ, განსხვავდ ქართულ კრის ბავთაგან შეტყობისა აწამდის და მეტე საფეხურს მხრეწმინდე ხელა დავით დე მთაწმინდელის დე თამარ მეფის თანამედროვენი; ჩვენ დღეს შეტყობისა არა „მთაწმინდელისა იმთავით ერთი“, არამედ კვიპროსზე სამთავნელოის კურთხევისა. აუ არ გვარა, აიღეთ ხელში თანამედროვე კურთხევისი, რომელსაც ესე ჩვენ ვაწარმოებთ, და პირველსავე ფურცელზე წაკითხავთ: „კურთხევისი, ძალით დმრთახლთა ახლად, თარგმნილი ბერძნულსაგან ქართულად კვიპროსის მიერ სამთავნელოსა“.

ამ საიხად, ჩვენ ვხრავთ, რომ საეკლესიო წიგნთა შესწორებისა შინიგნი მიდებულე და განსხვავებულეულთა როგორც მსდგულით, ისე ადგილობრივ ეკლესიასთა შრატკაში და ცნობებში; კერძოდ, ჩვენი წინაშე არა შეჩერებულან ისეთის სკაიისის წინაშე როგორც იყო „ზეთაგანებულე“ ექვთიმე და გიორგი მთაწმინდელთა ნათარგმნის შესწორება. აშუ ნუ თუ ჩვენ, და მხოლოდ ჩვენ არა გვაქვს ნება და სიმართლე, შევასწაროთ კვიპროსზე სამთავნელოს ნაშრომი, რომელიც, ყოველ შემთხვევაში, ზეთაგანებით არ არის ნათარგმნი? არამც თუ გვაქვს, შირაქით, ვაღებულენიც ვართ, ვინათგან 1) ის დეანი, რომელითგანაც კვიპროსზე სთარგმნა, — ენეტიკში 1602 წელს დამდევლი ევროლოგიონი, — შტენიერებაში შინეულთა უვარგის დოკუმენტად; 2) ამ ევროლოგიონის რედაქცია ესეც დამდევლებულთა და ხმარებაში გამოხულია როგორც ბერძნულთა, ისე რუსთა და სხვა მართლმადებულ ერთა შორის; 3) თუმცა დომენტი კათალიკოზი ერთ დოკუმენტში კარწმინდეს, კვიპროსზე კარგად იცოდა ბერძნული ენა, მაგრამ იმისე თარგმნის ბერძნულ დენათა

შეადრება ნათელ ჰყოფს, რომ ირ ეკლესიას
ენაში შეტად სესტობდა...

2. იქმნება ჩვენი მოწინააღმდეგეები მით-
ხოვდნენ ისეთ შესწორებას, რომლის მოწამე-
ნი ჩვენც ვართ? საეკლესიო წიგნებს აშენ-
ხანაც ასწორებდნენ, მაგრამ იცით, მკითხველ-
ნო, რად გამოიხატა ეს შესწორება? „შემსწო-
რებულნი“ თავის მოქმედებას განსზღვრავდნენ
მხოლოდ სსსკენი ნიშნების „ერთი“ ადგილითგან
მეორეზე გადასმით, თუმცა ამაშიც დიდ
უნარს ვერ იჩენდნენ: ქვემდებარის განცალკე-
ვებით შესწავლისაგან ამ ნიშნებს დაუკარგეს
როგორც სალოგოო, ისე სამუხიგო ძალა,
რომელიც ჰქონიათ ძველად, მცოდნე პირთა
მოწმობით. შეტკელოა, კეთილის-მოსურნეს
ასეთი შესწორება სწავდა...

მაშ რა უნდა შესწორდეს ჩვენს წიგნებში? ჩვენ,
როგორც წვერნი მართლ-მადიდებელის ეკლე-
სიისანი, ვაღიებულებნი ვართ, „ერთითა პირითა
და ერთათა გულათა“ ვაქებდით და „ერთობით
ადვიარებდით“ სსსკებას ერთადსებას და განუ-
ყოფელსა. ამისთვის ჩვენი ღონეების, წეს-
რიგის და წიგნების რედაქცია უნდა ეთანხ-
მებოდეს მსოფლიო ეკლესიის პრაქტიკას;
მსოფლიო ეკლესიისათვის ერთობა და თანხმო-
ბა ის დროა იყო, რომლის ქვეშ დაუღალა-
ვად მუშაობდნენ ჩვენი წინაპრნი, განსაკუთ-
რებით წმიდა მთარგმნელები ექვთიმე და
გიორგი მთაწმინდელები.

ვინც ჩვენს წიგნებს ჩაჭვირვებია, შეამ-
ჩნევს ბევრს უხამსობას დოქმატურის მხრი-
თაც; მაგალითად, 1899 წელს „გასწორე-
ბულა“ კონდაკით წმ. ბასილის ექვარსტი-
ის ღონეაში მამა. ღმერთს მივამრთავთ
ასეთი სიტყვებით: „მომსწენებელნი სსც-
ხოვრებულთა შენთა ენებათა; ცხოველს-
მყოფელისა ჯვარისა, სამღვდელ დაფლოვისა,
მკვდრეთით აღდგომისა, ზეცად არსლოი-
სა, მარჯვენით შენ ღვთისა და მამისა
დაჯდომისა დიდებით, და საშინელი

მეორედ მოსლოვისა შენისა“ ეტყეს გარე-
შეა, მსოფლიო კრებათა ეპოქა რომ იყოს,
ჩვენ პატრიპასისინობისათვის დაგვიძახა-
დნენ. ასეთი უხამსობა უფრო შეტია კურ-
თხევისში. ნუ თუ ეს ვეველა შესწორებელი
უნდა დარჩეს, „რათა ისტორიული კავშირი
არ მოისხმოს ჩვენი და ჩვენ წინაპართა შო-
რის“? გარდა ამისა, ბევრი ადგილი შეტად
ბუნდოვანად და გაუგებრად არის გადმითარ-
გმნილი, და მათი შესწორება და გამართვა
აუცილებლად სსჭირთა. ამა გვიბძახონ კე-
თილი-მოსურნემ და ბ. ა. ხახანაშვილიმა—რის
გამოს ლაპარაკი და რა აზრია „ქერუბიმთა“
გიმნის მეორე ნახევარში, რომელსაც „მოს-
წავლე ბავშვები საეკლესიო სკოლებში“ ეხლაც
„აღუღებუბენ“, სამწუხაროდ არა „სსკლე-
ხის სმ.სკ“, არამედ თუთაიუშისსკე, —
სსხელდობრ—„და ვითარცა მიუფისა ეოველ-
თასა, შემწუნარებელსა სსკელოსთა ებრ უხ-
ლაყად, ძღვნის შემწირულთა, წესთასა, აღბ-
ლუთა“? ნუ თუ ასეთი მარჯალიტიც „უღვთ-
ძებს ბ. პრატეისორს ჩაყვრთვლილს პატრიო-
ტულ სიამაყეს“ და ვაღიებულად ჰხდის „თავ-
გამთღებით დაიცვას იტო“

3. გასწორებლებს, პირველად ეოფლისა,
წინ უნდა ეღვასთ (და უღვასთ კიდევ) საუ-
კეთესო ხელთნაწერები, რათა დაცულ იქმნას
სტილი და სული ღმერთ-შემოხილ მთარ-
გმნელთა, დაცულ იქმნას ეოველივე ის, რაც
არის საუკეთესო და შესწუნარებელი მათში.
მაგრამ ჩვენს მოწინააღმდეგეებს, სამწუხაროდ,
ერთი ზნე სჭირთ: ხელთნაწერი, რომე-
ლიც მათ უაღბ აზრს ეთანხმება, მათთვის
ავტორიტეტია, თუკინდ ის ეკუთვნოდეს რთ-
მელსამე უმეცარ პირსა; იმ ხელთნაწერს კი,
რომელიც ჩვენ გვაშართლებს და მათ ამტყუ-
ნებს, თუ კინდ თვით გიორგი მთაწმინ-
დელის ნუსხა იყოს, ისინი უარ-ჰყოფენ.
განა ამისთანა პირებთან შეიძლება სერიოზუ-
ლად კამათი?

ქართული სალიტურგიკო მწერლობა ხათარ-გმნისა და არა ორიგინალური; ჩვენი წინაპრები. სთარგმინდნენ ბერძნულსაგან, მაშეხლაც, უკვე ძველად ხათარგმნი ტექსტის შესწორების დროს; უნდა ხელთ გვაქონდეს აწინდელი ბერძნული საეკლესიო წიგნები; ეს იმდენად ცხადია, რომ მხოლოდ უკუღმად მოაზრეს შეუძლიან უარსხეოს ბერძნული ორიგინალი და ჰქადაგოს მისი უვარგისობა ქართულთან შედარებით; აკი რუსეთშიაც გამოხნდნენ მიწვიდმეტე საუკუნეში ისეთი ფანატოკები, რომელნიც ბერძნულ წიგნების შერყვნილებას და მათ უვარგისობას, სლავიანურთან შედარებით, ამტკიცებდნენ! ისტორია მოგვლენათა განმეორების მოწამეა, — ასეთი ზიარები ჩვენში უხლაცამოხნდნენ!

მართალია, კეთილის-მოსურნე ამ ზიართა კატეორიას არ ეკუთვნის, ზირ იქით, მასეკლი მიესტკივთ ბერძნულ ორიგინალისთვის და ცრემლ-მორეული მოსთქვამს: „კამოიტკიტი აღცილ-ადგილ სთარგმნის ახლად სლავიანურ წიგნების თანახმად და ამ გვარად უარ-ჰყოფს სპარსთველას ეკლესიის მიერ ძველი დროიდან მიღებულს დედანს, დამუარებულს ბერძნულს ორიგინალზე“. მაგრამ ეს უმართლობაა და, თუ გნებავთ, ცილისწამებაც; სხანს კეთილის-მოსურნეს ხელშიაც არ აუღია არც სლავიანური და არც ბერძნული ტექსტი, და არც ერთთან და არც მეორესთან არ შეუდარებია ჩვენი ნაშრომი, თორემ ერთს მაგალითს მაინც მოიყვანდა ჩვენი „სლავიანთფილობისს“. ესეთი უმართლობა იმან იკადრას მხოლოდ იმისთვის, რომ მეტი ეფექტი მოეხდინას თავის თანამოაზრეთა წრეში. საქმე ისაა, რომ ჩვენი სპოკადობის ერთს ნაწილში, რომელიც საქმის ვითარებას ჯეროვნად უერ იცნობს, ტრიალებს ერთგვარი რწმუნა: უოველივე სლავიანურისაგან ხათარგმნი უნდა დაგომილ და უარყოფილ იქმნას, რადგანაც „სლავიანურ ენაზე ხათარგმნი ვერასლ-

დეს ვერ შეედრება მადლ-მოსილ მარჯვნიო ხათარგმნი ქართულ წიგნებს“. (სახალხო გაზეთი № 502). ესეთი შეხედულება შედეგია იმ სისინცხეიო მძულვარებისა, რომლის ფესვებს ვხედავთ წინაპართა იმ წრეში, სადაც დროშაზე აწერდნენ: „დავგმთა უოველივე ის, რასაც სომხური ბეჭედი აზის და რაც სომხურიდან ხათარგმნიათ“.

მერმე, იციან კი სლავიანურ წიგნთა მოძულეთ რას წარმოადგენს სლავიანური საეკლესიო წიგნები? მეთექვსმეტე საუკუნითან მოყოლებულთ რუსთა ეკლესიის კულტურული ენერგია ჩუხეთიკვს სულ ერთიან საეკლესიო წიგნების შესწორების საკითხს. ამ საკითხმა წარმოშვა რუსეთის ისტორიაში ისეთი მნიშვნელოვანი მოვლენა, როგორიც არის რასკოლი. ეს საკითხი სამეცნიერო ნიადაგზე დააყენეს 1649 წელს, როდესაც ბერძნულ ზრექტიკოს შესასწავლად აღმოსავლეთისკენ გაემგზავრა ცნობილი არსენი სუხანოვი, ის არსენი, რომელმაც ჩვენი ქართველებს, მაშინდელი სალიტურგიკო ზრექტიკაც ასწერა. სამშობლოში დაბრუნებისას მან თან მოიტანა შედლსამდე უძველესი ბერძნული ხელისწერი, რომლის მიხედვით დაიწყო რუსებმა თავიანთი წიგნების შესწორება. ეს მუშაობა ჯერეც დაუმთავრებულა: დღეს უწმიდეს სინოდთან მოქმედობს საეკლესიო წიგნების შემსწორებელი კომისია და სათავში უდგანან გამოჩენილი პროფესორ ბი, რომელთა სალიტურგიკო და საღვთის-სიტყველო პროზისა ამჟყნებენ არამც თუ რუსეთის, არამედ მთელ ევროპის მეცნიერების საღაროს. ამ ზიართ არც ბერძნული ენის ცოდნა აუღიათ და არც სამშობლო ეკლესიის სიტყვარული. ნუ თუ, კეთილის-მოსურნის აზრით, ამ ზიართა ნაშრომიო სულმოდუნა დობა ჩვენთვის სთავილითა? დარწმუნე უღის ვართ, ჩვენში რომ იცნობდნენ ან ბერძნულს ან სლავიანურს, ან ქართულს სალიტურგიკო მწერლობას, მაშინ არ იტოვდნენ,

რომ ამ პირთა თარგმანის ვერ შეეღრუება ქარდა თულ თარგმანის! მართალია, სახეურად შესაწყენარებულად ის ახრი, რომ მეორეამეტე საუკუნეში ჩვენს წიგნები შერევენს იმ პირთ, რომელნიც სლავიანურიკან სთარგმნიდნენ, მაგრამ განა დანაშაული სლავიანურ ორიგინალს მიუძღვის? არა, სლავიანურ ორიგინალს კი არა, არამედ იმ პირთ, რომელთაც სლავიანურ ენის უცოდინარობის გამო ЦВѢТЬ ПОЛНЫМ სთარგმნეს — უფაგილი სრული — ად და არა „გველის“ — ად, ვინათგან ПОЛНЫМ და ПОЛНЫМ ერთმანეთში ვერ გაარჩიეს; დამანაშავენი არიან ის პირნი, რომელთაც ПРЮ-ручествуеть სთარგმნეს — „წინასწარმეტყუელებეს“ და არა „ხელდასხმულ ჰერეზის“ რადგანაც проручествуеть და проручествуеть ერთი და იგივე ეკონათ. ერთი სიტყვით, მხოლოდ უკიდურესი უმეცრება ააქვიენებებს ადამიანს, რომ სლავიანური თარგმანი ქართულთან შედარებით უფარგისა და მისი ხელმძღვანელობას სათავილოაო.

II.

ამ სასოკადო მოსაზრებათა შემდეგ განვიხილოთ კერძოდ ის „მაკალითები“ ჩვენ მიერ „მოხდენილ ცვლილებათა“ რომელნიც ამოუწერია კეთილის მოსურნეს. მას ჯერ მოჭეუვს „რამდენიმე მაკალითი იმ შესწორებისა, რომელიც წილად ხვდა ენას“.

1) ამ მაკალითათგან ოთხი შეეხება ც-ს ხმარებას: ძველს კურთხევისში სწერია: ჩუქნო, შექსნიერებთა, შიშქლ, აღმუქცელეი ჩვენ კი ვასწორებთ: ჩუენო, შექსნიერებთა, შიშქელ, აღმუქცელი. რადო, გვეკითხებიან; იმიტომ რომ ც, ეგრედ წოდებული დიფტონგი, არის ჯამი ორი ასოისა: ე+ი=ც, როგორც ა+ო=ა. ეს უკვლამ იცის, ვისაც ძველი, კლასიკური ხანის ტექსტები უკითხავს ან და თვალური უდევრებია ზრთფ. ნ. მარრის გრამატიკულ-ფილოლოგიურ შრომებისათვის და მის მიერ გამოცემული ტექსტუ-

ბი კატეგორიულირებია ძველს; შეიავ სახეუნემდის დაწეროს, ტექსტებში ძნელად შეხედებით, რომ უ-ს შემდეგ ც ეწეროს, ამისთვის არც ზემო ჩამოთვლილ სიტყვებში უნდა დაუსტოვოთ ეს ასო. წინააღმდეგ შემთხვევაში აი რას შვილებთ: ჩუენო, შექსნიერებთა, შიშქელ, აღმუქცელი, და ეს განა? ქართულია? უ-ს შემდეგ ც-ს წერა შემოუღიათ და კანონდაც გაუხდიათ მხოლოდ მას შემდეგ; რაც ც-ს თვისება და სამდაგლი ბუნება დავიწყებთაო.

2) სათლილების ერთ ლოცვაში ძველებურად სწერია: „არა რაა არს დაფარულ წინაშე შენსა საქმე, არამედ უოველითვე შუშუტლინი და ქელ-დადრეცილ ვართ წინაშე თქვლათ შენთა“; ეს ადგილი ჩვენ ასე შევასწორეთ: „არა რაა არს დაფარულ წინაშე შენსა საქმე, არამედ ყოველითვე შიშუტელ და განცხადებულ არს წინაშე თქვლათ შენთა“. ასე მოვიქცევით არა მარტო ბერძნულ-სლავიანურის მიხედვით, არამედ იმიტომ, რომ ჩვენ იფორმა უფრო ახლას სადმართო წერილას იმ მიხედვით, რომლის ჰერიფრასის ის წარმადგენს, სახელდობრ — ებრ: IV, 13. მართალია, ჩვენ ქელ-დადრეცილ-ის მაკიერ ვიხმარეთ განცხადებულ, მაგრამ ეს იმიტომ, რომ ბერძნულ τεραχηλισμένον, τεραχηλίστωνსაგან წამომდგარს, ახლ აღთქმაში ორგვარი მნიშვნელობა აქვს: 1) ქელ-მოდრეკა, ესე იგი — დამორჩილება, დამოსება და 2) გამიშვლება, გამოჩენა, გამოძვლავლება; ჩვენს ძველ მთარგმნელებს მსუდეველობაში მიუღიათ პირველი მნიშვნელობა, მაგრამ სრულიად უსაფუძვლოდ, რადგანაც აღნიშნულ მუხლში დამარაკი მის გამოა, რომ უფალმა უოველითვე უწყის, მის წინაშე არაფრის დამალვა არ შეიძლება, და არა მის გამო, რომ იმას უოველითვე ემორჩილება.*)

*) იოანე ოქროპირი სწერს: გ ა ნ ც ა დ ე ბ უ ლ ა რ ს (τεραχηλισμένον) მოიღო (მო-

3) „წყალთა ამათ შინა“ ჩვენ გავაყუბეთ — „წყალსა ამას ჩვედა;“ ბერძნულში ნახშირია ადგილობრივ ბერძნის მასწავლებელი. ნატვალ-სხელი რატი, რომელიც სლავანურად უთარგმნით „на водѣ живъ“. „წყალთა“ იხმარება მშენ, როდესაც ლაპარაკია მდინარისა გამო, ბავშვს ვე ჩვენ ვხათავთ არა მდინარეშ, არამედ ემბაზში.

4) „მიტქევა“ გადაკეთებულია „მიტქეველ“; ლოცვაში სწერია: „რათა იქმნას ესე საცხებელ უხრწნელიბისა, საჭურველ სიმათლისა, განმანახლებელ სულისა და ხორცთა, უოჯლისა საეშმაკოჲსა საქმისა სძლეველ და გარემიტქეველ უოჯლისგან ბოროტისა“. თუ პირველ შემთხვევაში ნახშირია „საცხებელ, საჭურველ, განმანახლებელ, სძლეველ“, უკანასკნელ შემთხვევაში რად უნდა იყოს „გარემიტქეველ“ და არა „გარემიტქეველ“? ესეც რომ არ იყოს, განა შეიძლება ითქვას „რათა იქმნას ესე გარემიტქევა?“ ეს სლავური ქართულია?

5) „განახლება“ შეესწავლეთ „ბრწეინვად“; ეს ადგილი ბერძნულში ასეა: „ἀναστει Κύριε, Τὸν φάρισσόν τῶν παρισσόν σου ἐν τῷ κερძιζ ἁρῶν ἐναχῆζεις διαπαντός ἐμῶν“; სლავანურში — „Владыко Господи, прсвѣщеніе лица Твоего въ сердци его озаряти вынѣ благоволи“; ქართულში: „მუჟეჲო უფალო, ნათლითა პირისა შენისამთა განახლება გულის ამისს ვერ იხინე“. მიტეინდვია ბ. კეთილის-მოსურნისათვის განსჯა იმისა, თუ რაგდესად დაუცვთ ბერძნუ-

ციკულმა პავლემ ეს სიტყვა დასაკლავ ზეარაკთა ტყავისგან. როდესაც აღამიანი დაკლულ ზეარაკს ატყავებს, მაშინ ზეარაკის ყოველივე შიგნული ჩვენივის დასანახი გახდება:—ასევე, წინაშე ღვთისა განცხადებულია ყოველივე. Творенія Іоанна Златоуста, т. 12, кн. 1. стр. 68. Спб. 1906. ვგონებთ, ი. ოქროპირის საღმრთო წერილის უცოდინარობას ვერაფერ დასწამებმა.

ლორთგინაჯის აზრი ქართულსკანონებში. სხვა არ იყოს, რა, საითგან განსდა ჩვენსკლუბა“; როდესაც ბერძნულში ნახშირია „на водѣ живъ“.

6) ძველი „სტოლად“ (ХОДИТЬ) გასწორებულია „სლვად“; ვთქვითობთ სავამთითა რუნდა იყოს!

7) ძველში სწერია — ლოცვა წმიდის ნათლისა; ჩვენ „ლოცვა“-ს მკვიერ ვიხმარეთ „შედეგი“, რადგანაც ბერძნული ἀλοισიჯა ნიშნავს „შედეგს“ და რა „ლოცვისა“. ამასთანავე, ნათლადების წესი შესდგება რამოდენიმე ლოცვისგან, მაშასადამე რა საფუძვლით უნდა უწოდოთ მას „ლოცვა“?

8) სსაცდლოა სწორედ ორი უკანასკნელი მკვლითა: ნათლადებაში სპოტიქელის წარდგომას სწერია შემოკლებით: „უფალი ნათელსემა და მცნოვარ... უფალი შესავადრებულ არს ცნოვრების ჩემისა“.. ძველად სდმრთო წერილის მუხლებს ამოკლებდნენ ქადაგლისა და ბეჭდვის ხარჯის შესამდირებლად; არც სპოში იურ, რადგანაც შემოკლებული ადგილი მტკიცედ და შეურეველად იცოდნენ ზეპირად; ესეა ვი, როდესაც ეკონამძურ მოსხარებას ადგილი იმდენად ადარა აქვს, და შედავითნებდნენ ისეთი გვეყანან, რომ არამც თუ ზეპირად, ხშირად დაბეჭდულსაც ვერ კითხულობენ ხეიანიანად, სკირად დაინახება ადნიშნული მუხლი სდმრთო წერილის სრულად მოგვეყანა; კეთილის-მოსურნის კი ჭტონებია, რომ ჩვენ „მოუწოდებელ მიხეცებით მკითხველისთვის და ეკლესიის მსახურისთვის“ რადაც „ახალი განმარტება და წინადადება“ მიუმატეთ „სსქართველოს ეკლესიის მიერ ძველი დროიდან მიღებულს დედანს, დაშვარებულს ბერძნულს ორიგინალზე“. კრატუნც ამას ჭქვანს!

განავთავადიერთი ესეა „უფრო რთული მკვლითები“ ჩვენი „საკეტო“ მოქმედებისა.

9) ძველებური „სცნობელი მიტქე, და ნივთიერთთა ამით წესითა დაადგინე, რა-

თა არა დაიუენებოდეს ურთიერთას“ ჩვენ შევაკეთეთ ასე: „საცნობელნი მრავალნი მიეც, არა დამუენებელნი ურთიერთას“. ბერძნულში ეს ადგილი ასე აკითხვის: „και εν αυτη ταξ ηλεσταις τον αισηρησεον χαρισησασα, μη παρεμποδισασα ελληνας“; სლავიანურში— „и въ ней множайшая чувствъ водрузивый, не запинаящия другъ другу“ . ჩეტავი, ბ. კეთილის მოსურნი, აკვირებდეს, — ძველი რედაქცია უფროა „დამუარებელი ბერძნულს ორიგინალზე“, თუ ახალი? სხვას რომ თავი დაფანებოთ, ეს „ნივთიერთია“ საითგან გამოძებნეს?

10) ძველებური — „შენდა დიდებსა აფავაღენთ თანადუსამოთ მამით შენით, და ეოვლად წმიდით სხიერით, და ცხოველს-მყოფელთ სულთა შენითურთ“ ჩვენ შევსწავლეთ „შენდა დიდებსა აფავაღენთ, მამისა და ძისა და წმიდისა სულისა“, რადგანც ბერძნულშიც ასეა და ასეც უნდა იყოს: ღოგვა მიმართულია ეოვლად წმიდა სამებისადმი და არა მეორე პირისადმი.

11) „მოსრული ესე აღსრულებად სულთა წმიდითა აღავსენ“ - ის მატერ, ჩვენ შემოვიღეთ — „სჯულისანნი სულთა წმიდითა აღავსენ“, თანხმად ბერძნულისა, სლავ სწერათ: „και τας εν σοιρη ηνεματας Αγιου ηληρησασα“; ბერძნული τας εν σοιρη ძველში გსმოუგვიათ და მის მატერ საითგანდაც ჩაუხიხინათა „მოსრული ესე აღსრულებად“. ესეც „ბერძნულ ორიგინალზე“ დამუარებაა განა?

12) ძველებური „კეთილის-მოქმედსა“ ჩვენ შევსწავლეთ „შეენიერსა სუროსა“, რადგანც ბერძნული εριτασις εχρη ეოვლად შემთხვევაში „კეთილის-მოქმედს“ არ ჩიშნავს; εριτασις ნიშნავს „შეენიერს, წარჩინებულს“, და τεχνη — „სუროს“. სიტყვა „სუროს“ ნახმარია აფით სდმართო წერილში, მკ. სქ. მოც. XIX, 24, 38, ისაი, XL, 19—20, XLIV, 12—13 და სხვ.

13) ბ. კეთილის-მოსურნი იმასაც აღნიშნავს, რომ კომიტეტს „აღსრუებიდან გამოკულია რვა ფურცელი“; მართლაც, მაგრამ რატომ ისიც არ აღნიშნეთ, თუ რა არის გამოტოვებული? გამოშვებულია ის, რაც არც ბერძნულ, არც სლავიანურ კურთხევაში არ მოიპოვება და რასაც ესა ჰრატეკული მნიშვნელობა არ აქვს, სსეელდობრ—მსოფლიო კრებათა და წმიდა მამათა შექედლება და დარბება აღსრუბ-სინანულისათვის. ეს სჯულის-კანონის საგანს შეადგენს და არა კურთხევისას. გამოშვებულია კითხვა-მიგება, სლავ ჩამოთვლილთა ისეთი ცოდვები, რომელთა წარმოქმნად სირცხვილის აღმურს მოსდებს აღმინის სსხესა. მოძღვარი დიდ დანაშაულს ჩაიდენს, თუ ამ ცოდვებს ჩამოთვლილთა მონახულს, რადგანც, შესძლოა, ისეთ ცოდვას გააცნოს, რასაც მონახული თავის თავად ვერც კი მოიფიქრება. ამითი აიხსნება, რომ ამ კითხვა-მიგებას ჩვენ ძველ სულთსა წერილში ადგილი არ აქვს. ჩვენ დავსტოვეთ მარტო პირველი „კითხვა“, სლავ ჩამოთვლილთა შვიდი სსიკვლინე ცოდვა“, ისიც შეცვლილთა რედაქციით, რადგანც კვებინანე სსმთავრელის დროს ქართველები იმდენად გონიერები ეოფილან, რომ „უკურნება“ მათ სსსიკვლინე“ ცოდვად ჰქონით მიხეული. ჩვენ კი, შათი დაწინებულები შთამომავლობა, „უკურნებას“ უფრო ღმობიერად უნდა მოვეუაროთ, თორემ „სსსიკვლინე“ ცოდვითა რიცხვში იფით კეთილის-მოსურნი კრიტიკოსებიც კი მოჰქუებიან...

ამით ვითავებთ იძულებულ ხასუხს; ჩვენ არ ვამტვიცებთ; უცოდველი ხასუბი ვიფუნეთ; ნაკულდოვანება, რასაკვირველია, ჩვენ ნაშრომსაც ექმნება, როგორც აღმინის ნაშქმედარს, მაგრამ შეგებელი და მიუკერძოვლი მკითხველისთვის მიგვინდვია განსჯა, თუ რამდენად სფუძლიანია კეთილ-მოსურნის და მის თანმომარტეთა ესლანდელი გამოლაქრება შევენს წინაღმდეგ. ესეთი გამოლაქრება შე-

დგება იმ არა სასურველ წინის, რომელიც საზოგადოდ სჭირს ეთიკურად ქართველს: „რასაც მე არ ვაკეთებ, სადაც მე არ ვსწავლი, ეთიკურად ის დასაგმობი და გასაკიცხია; განა შეიძლება, რომ უჩემოთ რამე ვაკეთა?“ — აი როგორ ფიქრობს ბევრისაგან ბევრი ქართველი...

დასასრულად, ერთადე სიტუვს ბ. კეთილის-მოსურნეს: აკერ სამი წელიწადია, რაც მოსკოვში შეუდგენენ ჩვენი კურთხევის ბუკლეტს და აკერ სამი ფორმაც არ დაბეჭდილას; უმჯობესად, საქმეს მოსკოვში აკვირებენ ზოგიერთი არა-მკითხველ ტენზორები ჩვენ მიერ წაღმა-დასმულ ასობის ტექსტუალურებით... კითხვით, ცოტა მოთმინება იქონიოთ, წიგნს დაბეჭდვას დასდით და შერე კატარათ კრიტიკის ბრძოლაში, თორემ, ხომ შეიძლება საკრებულო უსწორ-მასწავლებლად შევადგინო?

თვალთ, როგორც ესაა ჩავითვალეს ჰ-ს გამოტოვება სიტუვს „შეგვიტოვებ“.

ამასთანავე, საკადრისი არ არის, თქვენთვის არა სასურველი საქმის გასაბათილებლად კორექციის გავრცელება! თქვენი სიტუვით, კომპიუტერის თავმჯდომარედ ექსპანსიის, ნამდვილად კი თქვენ ძალიან კარგად იცით, რომ ექსპანსიის ამ საქმის მხოლოდ ნების დამრთველია, თვით სპეციალისტო წიგნების სახლად გამართულის ტექსტის სიმართლისათვის მასწავლებელი კი არიან და იქმნებიან, ამ საქმის გამო პირველად და უკანასკნელად თქვენთან მოკამათები; —

თავმჯდომარე კომისიისა, არქიმანდრიტი პიროსი.

დ. კ. ცინცაძე.
წევრი: დ. კ. კეკელიძე.
იუსტ. აბულაძე.

ხმა სახალხო მასწავლებლისა

დახს, ქართველ-მოდერნიზაციის ენაზე თვალში ვამჩნევთ: სიტუვლებში ვატარებთ რომ მოვედება ვიტარებთ! აკაკი.

სიტუვები სწორედ ზედგამოჭრილია, ჩვენი მცხოვრებ პედაგოგ და საზოგადო მოღვაწის ი. გოგებაშვილზე, რომელსაც ეს ერთი ხანია მეტად უდიდრად იხსენიებენ ზოგიერთი კალმონები და პირად ანგარიშებით ამოძრავებულნი „პედაგოგები“. ყველა ეს მძიმე შთაბეჭდილებას ახდენს და უკმაყოფილებას იწვევს შეგნებულ სახალხო მასწავლებელთა შორის, რომელნიც სამართლიანად დიდად აფასებენ ბ-ნ გოგებაშვილის შრომას და ღვაწლს. აქ მე არ შევეუბნები იმის განხილვას თუ რამდენი შეუ-

საბამოა და უჯერობაა იმათ წერილებში. აღნიშნავ მხოლოდ „კოლხიდის პედაგოგის“, სხვათა შორის, ერთ მკდარ აზრს, რომელსაც ჩვენს სკოლებში მთავრობის ძალდატანება სათუოდ მიაჩნია და „მეთაოდის შესახებ თავისი ბატონათვით მასწავლებელი“ გამოჰყავს. სჩანს „პედაგოგი“ საზოგადოების მეტად გულშემატკივარი წევრი ბრძანებულა და მის საქმეებში იმდენად ჩახედული ყოფილა, რომ ეს, დღეს ყველასათვის ცხადი და ნათელი კომპრომიტებაცა-კი, მას საეჭვოთ მიაჩნია.

ვინც ქვეყნის ავტორიტეტს დაინტერესებულთა დატარებში ცხვერების მსვლელობას უვალს აღევნებს, იმან რასაკვირველია, მშენებლობის თუ რა უკუღმართობა გამოვლენილი სწავლა-აღზრდის საქმეში მთელ რუსეთის ვრცელ ტერიტორიაზე და კერძოდ განსაკუთრებით ქვეყნებში, სადაც მასწავლებელთა ზვიფ-მრქმედობაზე ლაპარაკი მეთია: აქ ქვეყნობის შეგნებულ შემოქმედ-ხელოვან მასწავლებელთ სისტემა და მათ ნაცვლად ფელდფებლებს აწესებენა ნურას ვიტყვით წარსულ წლებზე და ზვალი გადავყოთ მხოლოდ ახლანდელ ყოველ-დღიურ პრესას, სადაც თითქმის ყოველ ნომერში სწავლების საქმეში მთავრობის პოლიტიკანობასა და მასწავლებელთა მიერ უკუღო 81 წლის გეგმის დღეობა მოსთქვამენ და გოდებენ. აქი შარშან სახალხო სკოლების ინსპექტორი სუდაკოვი თვით სასამართლომ ძალდატანებაში“ დამნაშავედ იქნო. ამავე ინსპექტორმა ამას წინად შორაზნის მახრავი მასწავლებელთა კრებას კანონის წინააღმდეგი დადგენილება გამოატანია, რომლის ძალითაც ბავშვთათვის უცხო რუსული ენის სწავლება პირველ წლიდანვე უნდა აწარმოონ. ერთმა მასწავლებელმა შარშან „Кут. Жизнь.“-ში ყოფილ სახალხო დირექტორ სემიონოვთან კამათის დროს ფაქტებით დაამტკიცა, რომ საშკოლო მთავრობა—წინააღმდეგე „პედაგოგის“ მტკიცებისა,—დიხაც მოქმედებს და მეთოდის შესახებ თავისი ბატონი თვით მასწავლებელი“ არ არის.

ჩვენი სწორი პოზიციის „პედაგოგის“ რწმუნება, — თითქმის მთავრობამ სკოლებში ლევიცკის მეთოდის გამოვება ვერ შესძლო, სინამდვილეს საცემბით ეწინააღმდეგება; რაც არა პედაგოგებმაც კი უწყიან. დღესაც, ზრდესაც მთავრობამ და თვით ლევიცკიმაც მუნჯურად სწავლება უვარგისად იცვენს, ბევრ მასწავლებელს ამ ყოვლად მახინჯ მეთოდისათვის თავი ვერ დაუღწევია და ხშირად ძველი ჩვეული წესით განაგრძობენ მოზარდ ბავშვთა ნორჩსა და სათუთ გონების წვრთნას. „პედაგოგი“ უთუოდ ამის შესახებ ბრძანებს. „ყველამ შეიგნო, რომ მარტო თარგმნით ცოცხალი ენის შესწავლა შეუძლებელია“ და ამის გამო გოგებაშვილის მეთად თვით ცხოვრებამ დაგმოო.

აბა ერთი მიბრძანეთ რომელი საქმის მკოდნე ქუთათყოფელი აღამიანი სერიოზულად დაიწყებს მტკიცებას, რომ ჩვენში მთავრობის პოლიტიკანობას გასავალი არა აქვს, „მისი შეიარაღებული ბრძოლა“ მიზანს ვერ აღწევს და სკოლებში, მოუსყიდველ, შეგნებულ და დამოუკიდებელ მასწავლებელთა წყალობით, ყველაფერი რიგზე არის და სწავლება საღ თანამედროვე პედაგოგის მოთხოვნილებების თანახმად სწარმოვებთ.

მაშინ ჩვენ ბედს ხომ ძალდიც ვერ შეჭყეფდა, მაგრამ ეს რომ ასე არ არის „კოლხიდის“ „პედაგოგის“ გარდა, ყველამ იცის.

სახალხო მასწავლებელი

უპატრონო სკოლები

ქალაქ თბილისის პირველ-დაწყებით სკოლებზე მოგახსენებთ. მართალია მათ სასკოლო კომისია ჰყავს მიჩნეული პატრონად, მაგრამ თქვენც არ მომიკვდეთ... ის სრულებით ყურს არ იბერტყავს სკოლებზე. ყველა სკოლა ღვთის ანაბარად არის მიგდებული. კარგს მასწავლებელს რად უნდა ყურის-მგდებელი? იკითხავთ, მაგრამ სწორეთ საქმეც ის არის, რომ თვით მასწავლებლები ვერ დგანან შესაფერ სიმაღლეზე.

დავიწყეთ თუნდ იქილგან, რომ ყველ ნაბიჯზედ მასწავლებელთა უმრავლესობა არღვევს. 1881 წლ. სამოსწავლო გეგმას. პირველი ნაბიჯი ამ სამარცხვინო საქმეში გადასდგეს იმ დროს, როდესაც თვით მასწავლებელთ შეიმუშავეს პრდგარამის პროექტი. აქ, სხვათა შორის, სწერია: „Во второмъ полугодіи перваго года обученія ведутся лексическія уроки на русскомъ языкѣ“... აქ ხომ აშკარად უარყოფილია დედა-ენა, როგორც დამხმარე საშუალება სწავლების დროს, რომელსაც მოითხოვს 1881 წლ. სამოსწავლო გეგმა. ამნაირად მასწავლებლებისავე წყალობით უნდა გამეფდეს სკოლებში მუნჯური მეთოდი. ყველაზე სავალალო ის არის, რომ ეს პროექტი პროგრამისა დირექციამ დაუგზავნა სოფლის მასწავლებელთ სახელმძღვანელოდ. ასე რომ ქალაქის სკოლის მასწავლებლებმა სოფლის სკოლების საქმეც გააფუჭეს. ზოგიერთი ინსპექტორი ემყარება ამ პროექტს და მუნჯური მეთოდით ითხოვს სწავლებას. ასე

იქცეოდა მაგალითი. ინსპექტორი სმირნივი.

მასწავლებელთა უმრავლესობა ამასაც არა სჯერდება. ჩვენ ვიცით რამდენიმე სკოლა. სადაც ანგარიშს მასწავლება პირველს და მეორე განყოფილებაში სწარმოებს ირუსულად. სწორედ გაქვირვებიდან გწმოსდისჯრთ, როდესაც ხედავთ, რომ ქართველი მასწავლებელი, რომელიც საზოგადოებაში გწმხდის, თავს იწონებს „ქართველობით“, ღნაპარაკს დროს გრმსპინქრდება პრტყელ-პრტყელ სიტყვებით, სწორედ ეს წაღწიანი პირველი მოლაღტეა ბავშვების აღზრდისა და სწავლების დროს. დალოცვილს ვინ ატანს ძალას, მთავრობა ნებას აძლევს სამშობლო ენაზე აწარმოვოს ანგარიშის სწავლება ირს წელიწადს მიდნ, ის კი თავისივე სურვილით მშობლიურ ენას გლეჯს ბავშვსა და უდროვოდ აჩეჩებს იმ სიტყვებს, რომელიც არც სულსა ხედება და, არც გულს.

ახლა შეიხედეთ ყინვიან დღეებში ზოგიერთ სკოლებში. შესდისხართ კლასში ტერომეტრი აჩვენებს 4-დან 5 გრადუს სითბოს. საწყალი ბავშვები ძველს დაკონკილს პალტოებში (თუ ვისმე აბადია, რასაკვირველია) სხედან, მობუზულან; სახეები გალურჯებით და ხელები გულზე ჯვარდინად დაუკრფვით, რომ ილიების ძირში გაითბონ. თავად მასწავლებელიც პალტოში და კალაშებში გამოწყობილი დაიარება კლასში.

არც ისიუთთავის მხრივ დაიკვებებს ზოგიერთი სკოლა. მართალია ყველა სკოლას თავისი საკუთარი მოსამსახურე ჰყავს,

რომელიც შედარებით კარგს ჯამაგირსაც იღებს (25 მან. თვეში, განათება, გათბობა და ოთახი სხვაა კიდეც), მაგრამ იატაკები ძალიან იშვიათად ირეცხება, მათზე სქლად მტვერია ჩაქრული. ეს იმიტომ, რომ ისინი დაბანდებულნი არიან გამგეების სამზარეულოში და სისუფთავე სკოლისა ნაკლებად აწუხებთ.

არ შეგვიძლიან არ აღვნიშნოთ ერთი სისაძაგლე კიდეც, რომელიც გამგებულაია ერთს სკოლაში. ერთ-ერთი გამგე სკოლისა ფიზიკურად სჯის მოწაფეებს. პანდური, ყურების აწვევა, სილაქები, ყვირილი ჩვეულებად აქვს გადაქცეული. საკვირველია, ის რამდენიმე ათეული წელიწადია სკოლის გამგედ ითვლება და რატომ ყურადღება არავის მიუქცევია აქამდის. ის იქამდისაც კი მიდის, რომ სკოლის მოსამსახურეც კი სტყეპოს ხოლმე მოსწავლეებს—როდესაც ახანაგები შენიშნავენ, რომ ამნაირი მხეცური მოპყრობა ბავშვებთან არ შეიძ-

ლებაო, ის წარამარა ყვირილს მოჰყვება და სკოლაში ერთი აურ-ზაური ჩნდება... ყველაფერი ეს ხდება შეგირდების თვალწინ...

ღიას, უპატრონოდ არის დატოვებული ქალაქის სკოლები, მათ მხნე და საქმის მოყვარული მეთვალყურეები ესაჭიროება. ენლახან ახალი სასკოლო კომისია იქმნა არჩეული. ვიმედოვნებთ, რომ ახალი სასკოლო კომისია უფრო მზურვალედ მოჰკიდებს საქმეს ზელსა, ვიდრე ძველი, რომელსაც თვის სკოლებზე არავითარი წარმოდგენა არ ჰქონდა. ყველა სკოლაში უნდა დაინიშნოს იმისთანა კაცი მზრუნველად, რომელიც ნამდვილი მზრუნველი იქნება ზვენი პატარა, ნახევრად მშვიერ ბავშვებისა. ისიც ეყოფათ, რომ ბედმა მათ სიღარიბე, სილატაკე, სიმშვილი და გაჭირვება არგუნათ. რაღ ზოგიერთ არა მკითხე „ვედაგოგის“ მუშტები და სილებ-პანდურები ესაჭიროებათ.

მოკეთე.

ბიზლიოგრაფია

Л. Станюковичъ. „Когда я была маленькая“. Изд. Горбунова-Посадова

ბავშვის აღზრდაში ოჯახი დიდ როლს ასრულებს. ოჯახი ბავშუს ზრდის ზნეობრივად და ავითარებს ფიზიკურადაც. ბავშვმა უნდა იცოდეს სოჯახო საქმეები და რაც შეუძლია მონაწილეობაც უნდა მიიღოს ამა თუ იმ სოჯახო საქმეში. თუ ოჯახი ჩაუნერგავს ბავშუს შრომას სიყვარულს, იგი არასოდეს არ დაიკარგება ცხოვრებაში და ყოველთვის მიაღწევს თავის მიზანს, როცა ბავშვი შრომობს, იმავე დროს აფასებს სხვის შრომასაც და უფრო სიყვარულით და პატივისცემით ეპყრობა მშობლებსაც. ესლანდელი ოჯახები კი

იშვიათად იღებს მონაწილეობას ბავშვის ბედ-იღბალში. ამ წიგნში, რომლის სათაურიც ზემოთ ამოწერეთ, ავტორმა დაგვისურათა ბავშვის მდგომარეობა ოჯახში. წიგნი შეიცავს ხუთს თავს. თითოეულს თავში ავტორი გაგვაცნობს სხვა და სხვა სოჯახო საქმეს. შირველ თავში ავტორი გვეუბნება სამზარეულოს შესახებ, სლადც მონაწილობას დებულობს პატარა ქალი, რომელსაც უფროსები ასწავლიან სკუმლის კეთებას და მლედ სწავლობს. მართალია ბევრი სისაცილო ამბები სდება ამ გაკვეთილზე და ბევრი მსსლა ფშ-